

Východiskový materiál
Práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí

(Materiál na rokovanie Výboru pre práva LGBTI osôb)

1. Úvod	3
2. Aktuálny stav	5
2.1 Legislatíva	5
2.2 Verejné politiky.....	9
3. Odporúčania medzinárodných monitorovacích orgánov	10
3.1 Organizácia Spojených národov.....	10
3.2 Rada Európy	18
3.3 Európska únia.....	20
4. Implementačné a kontrolné mechanizmy vrátane nezávislých a mimovládnych organizácií ..	22
4.1 Implementačné orgány štátnej politiky	22
4.2 Úloha VOP a SNSLP	22
4.3 Úloha MVO.....	23
5. Priority a úlohy do budúcnosti.....	23
5.1 Oblasť vzdelávania, poskytovania bezpečného prostredia pre mladých LGBTI ľudí na školách a médiá	25
5.2 Oblasť súkromného a rodinného života	25
5.3 Prepis rodu a zdravotná starostlivosť o transrodové osoby	26
5.4 Poskytovanie najvyššieho dostupného štandardu zdravia pre LGBTI ľudí.....	26
5.5 Trestné činy z nenávisti, verbálne nenávistné prejavy	26
5.6 Zlepšovanie právneho povedomia a oznamovania diskriminácie a násilia.....	27
5.7 Zabezpečenie rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a v ďalších oblastiach	27

1. Úvod

Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. Všetky ľudské práva sú univerzálne, vzájomne previazané, nedeliteľné a navzájom súvisia¹. Ľudské práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych (LGBTI) ľudí² sú súčasťou univerzálnych ľudských

¹ Zdroje: Rezolúcia 1728 (2010) Parlamentného zhromaždenia – Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. 53 Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity Council of Europe standards dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf

Savin-Williams, R.C. 2006. *Mom, Dad, I'm Gay: How Families Negotiate Coming Out*. Washington DC, American Psychological Association (APA), 2006. 276 s. ISBN 1-55798-741-6.

Jogjakartské princípy. 6. 9. novembra 2006, dostupné na: http://www.eeagrants.sk/data/att/1829_subor.pdf; Boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, štandardy Rady Európy, Rada Európy, jún 2011; Komplexne zosumarizované všetky odporúčania, rezolúcie, stanoviská zo strany Rady Európy dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf; Usmernenia na presadzovanie a ochranu všetkých ľudských práv lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (LGBTI), Rada Európskej únie 24. júna 2013.

² Vysvetlenie terminológie (viac v prílohe č. 1):

Sexuálna orientácia, ktorá zahŕňa heterosexuálnu, bisexuálnu a homosexuálnu, je hlbokou súčasťou identity každej ľudskej bytosti. Sexuálna orientácia sa vzťahuje na schopnosť každého človeka hlbokú citovú, láskyplnú a sexuálnu príťažlivosť k osobám opačného rodu/pohlavia (heterosexuálna) alebo k osobám rovnakého rodu/pohlavia (homosexuálna) alebo k osobám viac ako jedného rodu/pohlavia (bisexuálna), ako aj na schopnosť mať s nimi intímne a sexuálne vzťahy. Na základe mnohých výskumov sa považuje za nemennú, stabilnú a v súlade s vnútorným pociťovaním. Nemožno ju vedome ovplyvniť. V roku 1991 bola homosexuálna orientácia vyradená zo zoznamu chorôb Svetovej zdravotníckej organizácie.

Rodová identita sa vzťahuje na hlbokú pociťovanú schopnosť každého človeka vnútorne a individuálne prežívať rod, ktorý môže, ale nemusí, zodpovedať biologickému pohlaviu, s ktorým sa človek narodil, resp. rodu, ktorý mu bol pripísaný pri narodení. Pod rodovú identitu patrí aj osobné vnímanie vlastného tela vrátane slobodného rozhodnutia pre lekárske, chirurgické, alebo iné úpravy telesného vzhľadu alebo funkcií. Rodová identita zahŕňa aj iné rodové prejavy (gender expression) vrátane obliekania, rečového prejavu a spôsobu vystupovania.

LGBTI skratka je zaužívaná skratka, strešný pojem pre ľudí, ktorí sa identifikujú ako lesby, geovia, bisexuálni, transrodoví a intersexuálni ľudia, čiže pre komunitu lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. Označenie LGBTI sa používa tiež na sebaurčujúce označenie skupiny ľudí s inou ako väčšinovou sexuálnou orientáciou a rodovou identitou, a to v politickom diskurze a diskurze ľudských práv.

Lesba je žena, ktorú dlhodobo emocionálne, mentálne, fyzicky, psychologicky a sexuálne priťahujú iné ženy a ktorá vytvára a udržiava svoje primárne milujúce a sexuálne vzťahy s inými ženami.

Gej je muž, ktorého dlhodobo emocionálne, mentálne, fyzicky, psychologicky a sexuálne priťahujú iní muži a ktorý vytvára a udržiava svoje primárne milujúce a sexuálne vzťahy s inými mužmi.

Bisexuálny človek je osoba, ktorú emocionálne, fyzicky a sexuálne priťahujú muži aj ženy.

Transrodoví ľudia (trans* ľudia) sú tí ľudia, ktorých rodová identita sa nezhoduje s rodom, ktorý im bol pripísaný pri narodení (alebo s biologickým pohlavím, ktoré získali pri narodení), ako aj tí ľudia, ktorí si želajú svoju rodovú identitu prejavovať rozdielne od rodu, ktorý im bol pripísaný pri narodení.

Intersexuálni ľudia sú ľudia narodení s pohlavnými znakmi oboch pohlaví, zvonku môžu vyzerat' ako chlapčenské alebo dievčenské, ale zároveň môžu mať z hľadiska pohlavia iné reprodukčné orgány vnútri tela vrátane chromozómov, pohlavných žliaz a genitálií.

Zdroje literatúry:

Jogjakartské princípy. 6. 9. novembra 2006, dostupné na: http://www.eeagrants.sk/data/att/1829_subor.pdf.

Boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, štandardy Rady Európy, Rada Európy, jún 2011, dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf.

Definícia termínov: Rod, pohlavie, rodová identita, sexuálna orientácia, Americká psychologická asociácia 2011, dostupné na: <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/sexuality-definitions.pdf>.

Lev, A.I. 2004. *Transgender Emergence. Therapeutic guidelines for working with gender variant-people and their families*. New York, The Haworth Clinical Practise Press, 2004. 467 s. ISBN – 13:978-0-7890-0708-7.

Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku, Nadácia otvorenej spoločnosti 2013. Pozn.: Zatiaľ nepublikovaný text, Transfúzia.

Usmernenia na presadzovanie a ochranu všetkých ľudských práv lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (LGBTI), Rada Európskej únie, 24. júna 2013 dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf.

práv. Sexuálna orientácia a rodová identita³ sú neoddeliteľnou súčasťou dôstojnosti a ľudskosti každého človeka a nesmú byť dôvodom diskriminácie ani zneužívania. LGBTI ľudia majú rovnaké ľudské práva ako všetci ostatní ľudia vrátane práva na to, aby pri uplatňovaní týchto práv neboli diskriminovaní a diskriminovaní. Práva LGBTI ľudí sú už chránené existujúcimi medzinárodnými záväzkami SR, čím sa zabezpečuje široký rozsah ich uplatnenia. Nejde teda o vytváranie nových ľudských práv alebo vytváranie nejakých nadštandardných práv, ale o to, že univerzálne ľudské práva sa nespochybiteľne vzťahujú aj na LGBTI ľudí a ich špecifické životné situácie. Preto by sa im žiadne ľudské práva nemali upierať. Gejovia a lesby, ako aj bisexuálni a transrodoví ľudia, po stáročia boli a naďalej sú vystavení a vystavené homofóbii, transfóbii a iným formám neznášanlivosti a diskriminácie, nezriedka aj vo vlastnej rodine, a to vrátane kriminalizácie, marginalizácie, sociálneho vylúčenia a násilia na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, a teda sú potrebné určité opatrenia na zabezpečenie plnohodnotného užívania ľudských práv týmito osobami. Európska únia (ktorej súčasťou je aj Slovenská republika) je oddaná zásade univerzálnosti ľudských práv a opätovne potvrdzuje, že odvolaním na kultúrne, tradičné alebo náboženské hodnoty či iné normy „majoritnej spoločnosti“ nemožno odôvodniť žiadnu diskrimináciu, ani ospravedlňovať nenávisť vrátane diskriminácie LGBTI osôb na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity. V súlade s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva musí mať akýkoľvek rozdiel v zaobchádzaní s cieľom nediskriminovať objektívne a odôvodnené opodstatnenie, čím sa rozumie sledovanie legitímneho cieľa a používanie adekvátnych prostriedkov na jeho dosiahnutie.⁴

Účelom argumentácie o ľudských právach, základných slobodách a súvisiacich medzinárodnoprávných záväzkoch štátu však nie je „prepašovať“ do národných spoločenských a právnych poriadkov normy, ktoré sú v rozpore s danou kultúrnou či hodnotovou tradíciou. Práve naopak, argumentácia o ľudských právach a základných slobodách prináležiacich LGBTI ľuďom poukazuje na piliere existujúcich hodnôt, ktoré štáty vrátane Slovenska dobrovoľne prijali a stotožnili sa s nimi pristúpením k medzinárodným ľudskoprávnym dohovorom či vstupom do Európskej únie alebo Rady Európy.

Sexuálna orientácia a rodová identita sú zakázanými dôvodmi diskriminácie. Výpočet práv uvedený v texte nižšie, ktoré patria každej osobe bez ohľadu na jej sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu, nie je vyčerpávajúci. Rozhodli sme sa uviesť výber práv, ktoré bytostne ovplyvňujú možnosť LGBTI ľudí viesť plnohodnotný a kvalitný život vo všetkých sférach. Súčasne uvedené príklady ilustrujú skutočnosť, že ľudské práva sú nedeliteľné a medzinárodné zmluvy na ochranu ľudských práv sú živé dokumenty, ktorých rozsah sa utvára v každodennom živote a vyvíja v čase tak, aby reagovali na aktuálne požiadavky ochrany a podpory ľudských práv. Právo je dôležitým nástrojom na ochranu a podporu práv LGBTI ľudí. A to nielen tým, že môže vytvárať podmienky na zlepšenie podmienok ich života umožnením a garantovaním zaobchádzania a príležitostí na rovnom základe s ostatnými. Právne normy ako súčasť spoločenských noriem majú ďalšie sociálne a vzdelávacie funkcie, a teda potenciál pozitívne ovplyvňovať spoločenské vnímanie potreby ochrany a podpory práv LGBTI ľudí, bojovať proti predsudkom, odmietaniu a nenávisti.⁵

Rezolúcia 1728 (2010) Parlamentného zhromaždenia – Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. 53 Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity Council of Europe standards dostupné na:

Savin-Williams, R.C. 2006. *Mom, Dad, I'm Gay: How Families Negotiate Coming Out*. Washington DC, American Psychological Association (APA), 2006. 276 s. ISBN 1-55798-741-6.

Smitková, H., Kuruc. A 2012. *Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami* [on-line]. Iniciatíva Inakosť 2012. [cit. 2013-20-12] 94 s. Dostupné na internete: http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

³ Keď hovoríme o rodovej identite alebo diskriminácii na základe rodovej identity, myslíme tým aj rodové prejavy, čo sú individuálne fyzické charakteristiky jednotlivca, správanie alebo prezentácia, ktoré sú tradične prepojené na maskulinitu alebo femininitu – vzhľad, obliekanie, spôsob vystupovania, rečové prejavy, sociálne interakcie, čiže ide o to, ako ľudia vyjadrujú seba (svoju rodovú identitu) vo vonkajšom svete. Zdroj: Verelest, G. ed. 2012. *Voice OUT Toolkit NISO project – Fighting homophobia through active citizenships and media education* [online]. NISO consortium, 2012. [cit. 2013-20-12] 28 s. Dostupné na internete: http://www.nisoproject.eu/doc/nisodocs/niso_project_final_report.

⁴ Pozri aj rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva, vec Lustig Prean a Becket/Vel'ká Británia z 27. septembra 1999, s. 113, dostupné na: http://www.cnpd.public.lu/en/legislation/jurisprudence/cedh/cedh_caselaw_dp_en.pdf.

⁵ V prílohe č. 2 sa nachádza prehľad najčastejších predsudkov.

Základným predpokladom ďalšieho pokroku v oblasti podpory a ochrany práv LGBTI ľudí je povýšiť racionalitu nad predsudky, sekularizmus nad náboženský štát, rovnosť nad diskrimináciu a univerzálne práva nad stigmou menejcennosti. Generálny tajomník OSN Ban Ki-moon vo svojom prejave v Deň ľudských práv v roku 2010 vyjadril znepokojenie nad situáciou LGBTI ľudí, keď vyhlásil: „Ako muži a ženy svedomia odmietame diskrimináciu všeobecne, a najmä diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity (...) Tam, kde je napätie medzi kultúrnymi postojmi a univerzálnymi ľudskými právami, musia mať práva prednosť.“

2. Aktuálny stav⁶

2.1 Legislatíva

Oblasť diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity

Ústava Slovenskej republiky⁷ stanovuje, že „základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým...“ Sexuálna orientácia a rodová identita v nej priamo nie sú spomenuté, ale môžeme ich zahrnúť pod pojem „iné postavenie“, čo prvýkrát explicitne uviedol vo svojom náleze Ústavný súd SR v roku 2005⁸. Princíp zákazu diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity⁹ je obsiahnutý v zákone o rovnakom zaobchádzaní¹⁰ a platí pre oblasti pracovnoprávných a obdobných právnych vzťahov, sociálneho zabezpečenia a sociálnych výhod, zdravotnej starostlivosti, poskytovania tovarov a služieb vrátane bývania a pre oblasť vzdelávania.¹¹ Týka sa aj iných vnútroštátnych právnych predpisov, na ktoré sa antidiskriminačný zákon vzťahuje.¹² Napriek antidiskriminačnej legislatíve však stále podľa prieskumu¹³ Agentúry pre základné práva EÚ takmer viac ako polovica všetkých respondentov a respondentiek na Slovensku uviedla, že osobne zažila diskrimináciu alebo obťažovanie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

Oblasť zamestnania

V oblasti práva na prácu Zákonník práce¹⁴ priamo uvádza zákaz obmedzení a diskriminácie aj z dôvodu pohlavia (teda rodovej identity) a sexuálnej orientácie. Podľa zákona o službách zamestnanosti¹⁵ zamestnávateľ nesmie pri výbere zamestnanca vyžadovať informácie o sexuálnej orientácii, ale rodová identita tam explicitne nie je uvedená. Podobne aj zákon o štátnej službe¹⁶

⁶ Podrobnejšie v prílohe č. 3.

⁷ Čl. 2 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky.

⁸ Nález ústavného súdu PL. ÚS 08/04-202 z 18. októbra 2005.

⁹ Rodová identita v ňom nie je priamo uvedená, ale vzťahuje sa na diskrimináciu na základe pohlavia: „za diskrimináciu z dôvodu pohlavia sa považuje aj diskriminácia z dôvodu tehotenstva alebo materstva, ako aj diskriminácia z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie“. §2 čl.11 zákona o rovnakom zaobchádzaní č.365/2004 Z. z. Z hľadiska používania korektnej terminológie prevzaté z európskeho práva by bolo vhodné pri novelizácii tohto zákona v budúcnosť nahradiť formuláciu „z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie“ za „z dôvodu rodovej identity alebo rodového prejavu“.

¹⁰ Čl. 1 (§1) zákona o rovnakom zaobchádzaní č.365/2004 Z. z. v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Prijatý bol v roku 2004 prebratím európskej smernice 2000/78/ES, ktorá

stanovuje všeobecný rámec rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a povolani (pracovnoprávných vzťahoch). Posledná novelizácia bola v roku 2013.

¹¹ Do roku 2008 sa zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie vzťahoval len na oblasť pracovnoprávných vzťahov, kedy musel byť na základe upozornení Európskej komisie rozšírený aj na ďalšie oblasti.

¹² Napríklad zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce, zákon č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe, zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme, zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách, zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa, zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení atď.

¹³ EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], dostupné na internete: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf.

¹⁴ Článok 1 a § 13 Zákonníka práce č. 311/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁵ §62 ods. 3 zákon o službách zamestnanosti č.5/2004 Z. z.

¹⁶ §4 ods. 3 zákon č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe.

a zákon o výkone práce vo verejnom záujme¹⁷ zakazujú diskrimináciu v štátnozamestnaneckých vzťahoch a vo výkone práce vo verejnom záujme z dôvodu pohlavia a sexuálnej orientácie. V rozpore so zákonom sa stáva, že LGBTI ľudia sú zo zamestnania prepustení pre svoju orientáciu, je im zamedzený postup v kariére a transrodoví ľudia mávajú problémy so zmenami potvrdení o zamestnaní, ak majú právne uznaný prepis rodu, keďže to legislatíva nerieši, a majú aj problémy pri hľadaní práce.

Oblasť vzdelávania

Počas štúdia pred 18. rokom veku uviedlo viac ako osem z desiatich¹⁸ LGBT ľudí, ktorí sa zúčastnili výskumu na Slovensku, že počuli alebo videli negatívne komentáre alebo správanie, pretože spolužiak/spolužiačka boli považovaní za LGBT osobu. Podľa výsledkov výskumu zameraného na pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku mladým ľuďom na školách najviac vadí iná sexuálna orientácia.¹⁹ Diskrimináciu vo vzdelávaní upravuje antidiskriminačný zákon.²⁰ Zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a pohlavia (vrátane rodovej identity) je priamo zakotvený len v zákone o vysokých školách²¹. Legislatíva teda vo všeobecnosti upravuje problém diskriminácie a intolerancie v oblasti vzdelávania, chýba však jej upriamenie aj na problém diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, predchádzanie a riešenie homofóbnej a transfóbnej šikany, ktoré by mali byť upravené v cieľoch vzdelávania a výchovy v školskom zákone²², ako aj v štátnych vzdelávacích programoch, učebných osnovách a učebniciach. Informácie o predmetnej problematike rovnako chýbajú, pretože chýba základné vzdelávanie o ľudských právach prístupné všetkým vysokoškolským študentom a študentkám. Vzdelávanie pedagogických zamestnancov a zamestnankyň škôl a školských zariadení ponúka akreditované vzdelávacie programy²³ obsahujúce i vzdelávanie v oblasti ľudských práv, prevencie a riešenia agresivity a šikanovania v základných školách²⁴, ale podľa dostupných informácií nezahŕňa problematiku ľudských práv LGBTI ľudí. Homofóbia a transfóbia zanechávajú vážne dôsledky na mladých LGBTI ľuďoch, najmä na ich mentálnom zdraví, a to aj preto, že im chýbajú adekvátne nápomocné poradenské služby v školách. Transrodovým osobám veľké problémy spôsobujú diplomy a vysvedčenia, pretože chýba zákonná povinnosť vysokých, stredných a základných škôl upravovať ich na základe predloženia právneho dokladu (rodného listu) o prepise rodu.

Oblasť rodinného a súkromného života

Slovenský právny systém neuznáva, a teda ani neupravuje, osobitné práva a povinnosti párov rovnakého pohlavia.²⁵ V niektorých oblastiach existuje úprava umožňujúca spoločné práva a povinnosti aplikovateľné na tieto prípady, ale pri týchto právach zákon neupravuje, o aký typ vzťahu má ísť. Keďže páry rovnakého pohlavia nemajú možnosť v SR uzavrieť manželstvá ani registrované partnerstvá, nemajú upravenú celú škálu práv a povinností, ku ktorým je im znemožnený prístup.²⁶ Zákon o rodine²⁷ úpravu osobitne sa vzťahujúcu na transrodové osoby

¹⁷ § 3 v zákone č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme.

¹⁸ EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], pozri pozn. č. 11.

¹⁹ Ondrejko, P., Smolík, J. 2011. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno 2013, dostupné na internete: <http://www.fsvucm.sk/files/doc/Ekniznica/2013-extremizmus.pdf>.

²⁰ Na to, aby bola zásada rovnakého zaobchádzania uplatňovaná, zákon nevyžaduje, aby v rámci predpisov, ktoré upravujú oblasť vzdelávania, bola táto zásada explicitne zakotvená. Týka sa: zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), zákona o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch č. 317/2009 Z. z., dostupné na: <http://www.minedu.sk/860-sk/zakony/> Str. 122 *Antidiskriminačný zákon, Komentár*. Janka Debrecéniová. Občan a demokracia 2008.

²¹ § 55 ods. 2 zákona o vysokých školách č. 131/2002 Z. z.

²² Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²³ Dostupné na: <http://www.mpc-edu.sk/vzdelavacia-cinnost/ponuka-akreditovanych-vzdelavacich-programov>.

²⁴ Dostupné na: <http://www.mpc-edu.sk/vzdelavacia-cinnost/ponuka-akreditovanych-vzdelavacich-programov>.

²⁵ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti SR zo dňa 25. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácie.

²⁶ Ide napr. o prístup k informáciám o zdravotnom stave partnera/partnerky, nárok na voľno v zamestnaní pri úmrtí partnera/partnerky na zabezpečenie pohrebu, nárok na priznanie ošetrovného počas opatrovania chorého partnera/partnerky, právo navzájom po sebe dediť, nárok na voľno v zamestnaní, ak partner/partnerka potrebuje sprievod k lekárovi/lekárke, možnosť vytvárať bezpodielové spoluvlastníctvo, vzájomnú výživovú povinnosť medzi partnermi/partnerkami, nárok na poberanie dôchodku po zosnulom partnerovi/partnerke, právo mať daňové úľavy atď.

neobsahuje a ak sú v manželskom stave, sú pred právnym uznaním prepisu rodu donútené rozviesť sa, aj keď im zákon takú povinnosť priamo neukladá. Podľa toho istého zákona²⁸ si páry rovnakého pohlavia spoločne adoptovať dieťa nemôžu (môžu to len manželja). Nemôžu tak urobiť ani v prípade, ak má jeden z partnerov/partneriek páru rovnakého pohlavia biologické maloleté dieťa, čo môže spôsobovať problémy napr. pri úmrtí partnera/partnerky. Podľa zákona²⁹ si maloleté dieťa môže, avšak len výnimočne, osvojiť aj osamelá osoba. Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a ochranu práv dieťaťa³⁰ zahŕňa aj zákaz diskriminácie pri osvojení dieťaťa na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Chýbajú však informácie o problémoch LGBTI rodín v praxi, ako aj pri adopcii osamelou osobou s inou sexuálnou orientáciou a v oblasti zverenia dieťaťa do opateru pri transrodových osobách. V zákone o ochrane osobných údajov³¹ nie sú priamo sexuálna orientácia a rodová identita uvedené, ale zahŕňajú sa pod pojem „pohlavný život“, ktorý nie je v tomto zákone ani v ďalšej legislatíve definovaný. Chýba však metodika, aby sa mohli zbierať anonymné štatistické informácie o LGBTI ľuďoch v rôznych oblastiach, pretože to neraz kolидуje so zákonom na ochranu osobných údajov. Problémy s poskytovaním citlivých osobných údajov o prepise rodu zo strany úradov majú transrodové osoby.

Oblasť zdravia

Antidiskriminačný zákon³² zakazuje diskrimináciu v zdravotnej starostlivosti z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity. Zákon o zdravotnej starostlivosti³³ zakazuje diskrimináciu aj z dôvodu iného postavenia, pod ktoré je možné sexuálnu orientáciu a rodovú identitu subsumovať.³⁴ V zozname chorôb, ktorý je uvedený ako príloha k zákonu³⁵, sa homosexualita ako choroba neuvádza. Napriek tomu nie sú vytvorené primerané prostriedky zabezpečujúce, že nikto nie je nútený podstúpiť žiadnu formu liečby, zdravotnú prehliadku či psychologický test alebo nie je uväznený v liečebni z dôvodu sexuálnej orientácie. Situáciu zhoršuje neexistencia vzdelávacích tréningových programov zdravotníckych pracovníkov a pracovníčok, ktoré by obsahovali objektívne a dostatočné informácie o sexuálnej orientácii a rodovej identite.³⁶ Zákon o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti³⁷ nestanovuje špecificky práva LGBTI pacientov a pacientok, ani povinnosti zdravotníckych pracovníkov a pracovníčok voči nim. Ďalšou problematickou oblasťou je darovanie krvi, ktoré nie je prístupné všetkým bez rozdielu, keďže dotazník³⁸, ktorý vyplňa muž – darca krvi, obsahuje diskriminačnú otázku, či mal kandidát na darcovstvo za posledný rok pohlavný styk s mužom. V oblasti prístupu k asistovanej reprodukcii slovenská legislatíva obmedzuje právo LGBTI osôb³⁹, keďže žiadatelia musia byť manželmi, pričom žiadosť musia podať spoločne a osobne.⁴⁰

²⁷ Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

²⁸ § 46 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

²⁹ § 100 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

³⁰ V § 5 ods. 1 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kurately sa uvádza, že „Práva ustanovené týmto zákonom sa zaručujú rovnako každému v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania ustanovenou osobitným predpisom“. Týmto osobitným predpisom je antidiskriminačný zákon. Predmetné ustanovenie ďalej uvádza zákaz diskriminácie na základe neuzavretého výpočtu dôvodov diskriminácie (zahŕňa „iné postavenie“), ktorý je zhodný s úpravou čl. 12 Ústavy SR. Aj napriek tomu, že tento výpočet osobitne neuvádza sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, tieto dôvody sú výslovne uvedené v antidiskriminačnom zákone, na ktorý zákon priamo odkazuje.

³¹ Zákon o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 122/2013 Z. z.

³² Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní (antidiskriminačný zákon).

³³ Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³⁴ Varga, P., Vozáriková, M.: *Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb*, Iniciatíva Inakosť 2013.

³⁵ Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

³⁶ Odpoveď Ministerstva zdravotníctva SR na žiadosť o sprístupnenie informácií zo dňa 02. 01. 2013.

³⁷ Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov [on-line], dostupné na internete: www.zbierka.sk/sk/predpisy/578-2004-z-z-p-8186.pdf.

³⁸ Dotazník k darovaniu krvi, dostupné na: <http://primar.sme.sk/c/4116513/dotaznik-pre-darcov-krvi-a-krvných-buniek.html>.

³⁹ Zaujímavosťou je, že právna úprava umelého oplodňovania má formu podzákonného predpisu nízkej právnej sily (záväzné opatrenie ministerstva) z roku 1983. Viac pozri na: http://www.pravo-medicina.sk/detail-aktuality?new_id=12.

Zdravotná starostlivosť a prepis rodu transrodových ľudí

Legislatíva SR nepozná pojem „prepis rodu“, ale len pojem „zmena pohlavia“⁴¹ (v tomto texte napriek tomu používame adekvátnejší pojem „prepis rodu“).⁴² Právny poriadok SR umožňuje prepis rodu osoby, čo vyžaduje zmenu základných identifikačných údajov, a to rodného čísla, mena a priezviska. Zákonnou požiadavkou na ich zmenu a zápis do matriky je lekársky posudok.⁴³ Samotný proces tranzície (pozri prílohu č. 1 Terminológia), to jest podmienky, za ktorých môže zdravotnícke zariadenie vydať takýto lekársky posudok, nie je v legislatíve SR riešený. Jedinou platnou legislatívou, ktorá sa dotýka procesu tranzície a stanovuje podmienky zdravotnej starostlivosti pri nej, je vyhláška Liečebné zákroky u intersexuálov, transsexuálov, sexuálnych deviantov a postup pri vydávaní posudku pre zápis v matrike transsexuálnych osôb z roku 1981⁴⁴, ktorá nielenže nie je v súlade so súčasnými štandardami, ale je s nimi v neprípustnom rozpore. V praxi lekársky posudok vydáva sexuologická ambulancia⁴⁵. Aby ho vydala, vyžadujú sa nežiaduce chirurgické zásahy do tela transrodovej osoby, s cieľom odstrániť jej reprodukčné orgány, čiže nútená kastrácia.⁴⁶ Legislatívne niet žiadnej opory v tom, že musia absolvovať práve takýto typ chirurgického zákroku. Celý proces môže trvať až 4 roky. Na to, aby transrodové osoby mohli podstúpiť liečbu, musí lekárka alebo lekár určiť transrodovej osobe psychiatrickú diagnózu F 64.0 Transsexualizmus, a to najmä preto, aby mohla byť preplatená zo zdravotného poistenia.⁴⁷ Zdravotná starostlivosť je podľa nariadenia vlády SR⁴⁸ pri diagnóze F.64.0 plne hrazená zdravotnou poisťovňou a osoba by nemala za zdravotné výkony poskytnuté pri liečbe nič doplácať. V praxi sú však ľudia prechádzajúci tranzíciou pri niektorých zmenách odkázaní lekárkami a lekármi na súkromné kliniky plastickej chirurgie. Zdravotné poisťovne si interpretujú zákon o zdravotnej starostlivosti spôsobom, podľa ktorého nie je možné zdravotnú starostlivosť v súvislosti s diagnózou F.64.0 uhradiť zo zdrojov verejného zdravotného poistenia, pretože sa nenachádza v Zozname prioritných chorôb⁴⁹. Medzi najvypuklejšie problémy patrí teda nútená kastrácia ako podmienka právneho uznania prepisu rodu. Rovnako aj v tomto prípade absentuje vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov a pracovníčok a transrodové osoby v procese prepisu rodu nemajú v SR prístup k primeraným službám a k špecializovaným pracoviskám. Transrodovým osobám by tiež uľahčilo život, keby rodné číslo bolo neutrálne, keďže od toho sa odvíja celý rad záznamov v úradných dokladoch, ktoré sa musia meniť. Postup pripísania rodu pri narodení intersexuálneho dieťaťa nie je právne upravený. Legislatíva nezaručuje, že na tele žiadneho dieťaťa nebudú vykonané nezvratné zmeny zdravotníckymi zásahmi navrhnutými na vnútenie rodovej identity dieťaťa bez jeho slobodného a informovaného súhlasu.⁵⁰

Oblasť ochrany pred trestnými činmi z nenávisti a verbálnymi nenávisťnými prejavmi

⁴⁰ Umelé oplodnenie je možné len zo zdravotných dôvodov. Zdravotnými dôvodmi pre umelé oplodnenie sú najmä poruchy plodnosti manžela, anatomicke alebo iné poruchy ženského genitálu, riziko dedičnej choroby alebo vývojové chyby a iné prekážky, pre ktoré nemôžu mať manželia spolu zdravé potomstvo (§ 2 ods. 2 záväzného opatrenia MZ SSR č. 24/1983 o úprave podmienok pre umelé oplodnenie.)

⁴¹ Odpoveď Ministerstvo vnútra SR zo dňa 19. 02. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

⁴² Vychádzame z ľudskoprávneho hľadiska, v rámci ktorého používame pojmy *prepis rodu* a *transrodové osoby*, pretože reprezentujú nepatologizujúci pohľad na osoby, ktoré prechádzajú tranzíciou.

⁴³ § 26 zákona NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov; § 8 zákona č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov; § 7 zákona NRSR č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov; § 7 vyhlášky MV SR, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona NR SR o matrikách v znení neskorších predpisov.

⁴⁴ Odpoveď Ministerstva zdravotníctva SR zo dňa 27. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácie.

⁴⁵ Na Slovensku máme len dve sexuologické ambulancie, ktoré sa venujú problémom transrodových ľudí, a to v Bratislave a Košiciach.

⁴⁶ V prípade transžien ide o orchiektómiu (odstránenie semenníkov), v prípade transmužov sa vyžaduje radikálna mastektómia (odstránenie prsníkov a rekonštrukcia hrudníka) a hysterektómia s obojstrannou adnexektómiou (odstránenie maternice a vaječníkov). Zdroj: *Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku*, Nadácia otvorenej spoločnosti 2013. Pozn.: Zatiaľ nepublikovaný text.

⁴⁷ Viac o diagnóze na: Duševné poruchy a poruchy správania. Medzinárodná klasifikácia chorôb – MKCH 10, dostupné na: <http://data.nczisk.sk/old/infozz/mkch/mkch-10/cast0500.pdf>.

⁴⁸ Nariadenie vlády SR č. 777/2004.

⁴⁹ Príloha k zákonu č. 577/2004 Z. z., Zoznam prioritných chorôb.

⁵⁰ *Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti 2013. Pozn.: Zatiaľ nepublikované.

Podľa prieskumu FRA⁵¹ sú veľmi časté alebo časté na Slovensku vyjadrenia nenávisti a averzie vo vzťahu k LGBT ľuďom v 43 % a útoky a obťažovanie LGBT ľudí v 36 %. Vďaka novelizácii trestného zákona z roku 2013⁵² sa do neho dostala aj sexuálna orientácia ako možný osobitný motív spáchania trestného činu z nenávisti⁵³. Nezahŕňa však rodovú identitu, ktorá sa vzťahuje na transrodové a intersexuálne osoby, ktoré sú veľmi častými obeťami trestných činov z nenávisti. Napriek zmene trestného zákona sa neprispôsobilo vzdelávanie príslušníkov a príslušníčok policajného zboru, sudcov/sudkýň, prokurátorov/prokurátoriek v oblasti LGBTI problematiky.⁵⁴ Ani vzdelávacie programy a ich etické kódexy neobsahujú informácie o tom, ako pristupovať k obetiam trestných činov z nenávisti pre sexuálnu orientáciu a rodovú identitu⁵⁵. Zatiaľ čo legislatíva rozpoznáva koncept nenávisťných verbálnych prejavov a považuje ich za trestné, sexuálna orientácia a rodová identita, resp. príslušnosť k skupine LGBTI, nie je touto ochranou pokrytá.⁵⁶ Pri skutkových podstatách trestných činov, ktoré sa dajú považovať za upravujúce nenávisťné prejavy, je príťažujúcou okolnosťou, ak páchateľ alebo páchateľka spáchajú daný čin ako verejný činiteľ či verejná činiteľka.⁵⁷ Iným spôsobom však nie je upravená povinnosť verejne činných osôb či predstaviteľov a predstaviteľiek štátu zdržať sa od homofóbnych a transfóbnych vyjadrení. Neexistujú žiadne štatistické údaje, výskum ani relevantná judikatúra týkajúce sa homofóbnych alebo transfóbnych trestných činov motivovaných nenávisťou a diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

Médiá

Zákon, ktorý reguluje televízne, rozhlasové a internetové vysielanie z pohľadu nenávisťných prejavov, sexuálnu orientáciu a rodovú identitu neuvádza. Úprava mediálnej komerčnej komunikácie⁵⁸ na druhej strane menuje sexuálnu orientáciu (aj pohlavie) ako jednu z charakteristík, na základe ktorých je diskriminácia zakázaná⁵⁹. Avšak ďalšie konkrétne preventívne opatrenia v tejto oblasti a ich adresátov nešpecifikuje ani zákon o vysielaní a retransmisii, ani iné z relevantných orgánov zodpovedajúcich za oblasť mediálneho obsahu, napr. Rada pre vysielanie a retransmisiiu.

2.2 Verejné politiky

Jediným strategickým dokumentom, v ktorom bola uvedená aj potreba riešenia diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a pohlavia (teda aj rodovej identity) bol Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerance 2009 – 2011⁶⁰ v gescii Úradu vlády SR. Od roku 2011 akčný plán s týmto zameraním neexistuje.

⁵¹ *EU LGBT survey results at glance*. FRA, 2013 [on-line], pozri pozn. č. 4.

⁵² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení zákona č. 650/2005 Z. z.

⁵³ Výpočet príťažujúcich okolností Trestný zákon uvádza v § 140.

⁵⁴ Varga, P., Vozáriková, M. *Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb*. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013, s. 15.

⁵⁵ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 14.1.2013 na žiadosť o poskytnutie informácií

⁵⁶ Trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia (§ 423 Trestného zákona) a trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 424 Trestného zákona).

⁵⁷ Varga, P., Vozáriková, M. *Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb*. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

⁵⁸ „Zahŕňa najmä reklamu, telenákup, sponzorovanie, umiestňovanie produktov, programovú službu určenú výhradne na reklamu a telenákup, programovú službu určenú výhradne na vlastnú propagáciu a dlhšie reklamné oznámenie.“ (§ 31a ods. 2 zákona o vysielaní a retransmisii).

⁵⁹ „Mediálna komerčná komunikácia nesmie (...) obsahovať a podporovať diskrimináciu na základe pohlavia, rasy, farby pleti, veku, jazyka, sexuálnej orientácie, zdravotného postihnutia, náboženstva alebo viery, národného alebo sociálneho pôvodu alebo príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine.“ (§ 31a ods. 7b zákona o vysielaní a retransmisii).

⁶⁰ Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerance 2009 – 2011, dostupné na: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_17826_309755246.pdf.

V súčasnosti je problematika homofóbie podporovaná v rámci dotačnej schémy⁶¹ Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, ale v porovnaní s minulými rokmi, kedy bola dotačná schéma na Úrade vlády SR, objem finančných prostriedkov podporujúcich aktivity mimovládnych organizácií v oblasti ľudských práv LGBTI ľudí výrazne poklesol. Čiastočne sú projekty podobného typu podporované v rámci dotačnej schémy Ministerstva kultúry SR v oblasti kultúry znevýhodnených skupín⁶².

V žiadnom ďalšom strategickom dokumente alebo v akčnom pláne sa riešenie problematiky ľudských práv LGBTI ľudí nenachádza. Nenachádza sa napríklad ani v Pláne výchovy k ľudským právam (2005 – 2014)⁶³, ktorého náplňou je sprostredkovať pedagogickým zamestnancom, zamestnankyniam škôl a školských zariadení, žiačkam a žiakom informácie a vedomosti z oblasti ľudských práv, ani v národných programoch zdravia⁶⁴ Ministerstva zdravotníctva SR.

Znamená to, že široké spektrum problémov, s ktorými sa stretávajú v praxi LGBTI ľudia, je zo strany orgánov štátnej správy neriešené. Preto je potrebné, ako jednu z hlavných priorít v oblasti ľudských práv LGBTI ľudí, pripraviť, prijať a zaviesť do praxe strategický dokument (akčný plán), ktorý bude riešiť naakumulované problémy LGBTI ľudí, a to najmä (ale nielen) v oblasti vzdelávania a predchádzania diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity.

3. Odporúčania medzinárodných monitorovacích orgánov

Zvyšovanie úrovne vedeckého poznania, uľahčenie a zrýchlenie výmeny informácií prispieva k budovaniu čoraz väčšej globálnej úrovne vzdelania a poznatkov. To umožňuje účinnejšie bojovať s predsudkami a stereotypmi na strane jednej a na strane druhej posilňuje vedomie o univerzalite ľudských práv a dialóg o spravodlivosti aj pre tie skupiny, ktoré sa odlišujú od väčšinovej heteronormatívnej spoločnosti. Európska únia (EÚ), Rada Európy (RE) a Organizácia Spojených národov (OSN) rozvíjajú a posilňujú štandardy v oblasti nediskriminácie a rovnosti pre LGBTI ľudí.

3.1 Organizácia Spojených národov

Univerzálnosť, rovnosť a zákaz diskriminácie sú základné princípy ľudských práv. Článok 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv uvádza: „Všetky ľudské bytosti sa rodia slobodné a rovné čo do dôstojnosti a práv.“ Preambula Dohovoru o občianskych a politických právach uznáva, že „rovné a neodňateľné práva všetkých členov ľudskej rodiny sú základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete“. Rovnako aj regionálne medzinárodné mechanizmy v oblasti ľudských práv odkazujú na ich univerzálnosť. Viedenská deklarácia a akčný program, ktoré boli na svetovej konferencii o ľudských právach v roku 1993 jednomyselne prijaté všetkými štátmi, uvádzajú: „Ľudské práva a základné slobody sú neodňateľné práva všetkých ľudských bytostí; ich ochrana a podpora je základnou povinnosťou vlád“. Znamená to, že každá ľudská bytosť, bez ohľadu na sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu, má nárok na plné užívanie všetkých ľudských práv.

Od začiatku 90. rokov minulého storočia vzbudzuje porušovanie ľudských práv LGBTI ľudí opakovane pozornosť kontrolných mechanizmov OSN⁶⁵. Orgány OSN zahrnuli otázky sexuálnej orientácie a rodovej identity do svojej činnosti vrátane Úradu Vysokého komisára OSN pre ľudské

⁶¹ V Ý Z V A NA PREDKLADANIE ŽIADOSTÍ O POSKYTNUTIE DOTÁCIE NA ROK 2014 – PODPORA A OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD LP/2014, dostupné na: [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_8C993470E3F24CB3C1257C690035CAEE_SK/\\$File/V%C3%BDzva%20MZV%202014.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_8C993470E3F24CB3C1257C690035CAEE_SK/$File/V%C3%BDzva%20MZV%202014.pdf).

⁶² Výzva dostupná na internete: www.culture.gov.sk/extdoc/4399/Vyzva_program_6_2014.

⁶³ Dostupné na: <http://www2.ohchr.org/english/issues/education/training/docs/actions-plans/slovakia.pdf>

⁶⁴ Aktualizácia Národného programu podpory zdravia v Slovenskej republike, dostupné na: http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/2_vlastny_material_NPPZ.pdf.

⁶⁵ Tieto mechanizmy zahŕňajú zmluvné orgány zriadené s cieľom monitoringu dodržiavania záväzkov štátov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o ľudských právach, ktoré zároveň odovzdávajú štátom odporúčania, ako zaistiť napĺňanie povinností z nich vyplývajúcich, ako aj osobitných spravodajcov a ďalších nezávislých odborníkov vymenovaných Radou pre ľudské práva s cieľom prešetrovať a podávať správy o naliehavých výzvach v oblasti ľudských práv.

práva (OHCHR), Programu OSN pre rozvoj (UNDP), Fondu detí OSN (UNICEF), Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO), Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR), Medzinárodnej organizácie práce (ILO), Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO), Populačného fondu OSN (UNFPA) a Spoločného programu OSN pre HIV/AIDS (UNAIDS). V júni 2011 Rada pre ľudské práva prijala prvú rezolúciu OSN o sexuálnej orientácii a rodovej identite (A/HRC/RES/17/19)⁶⁶, v ktorej vyjadrila „hlboké znepokojenie“ nad násilím a diskrimináciou jednotlivcov na základe ich sexuálnej orientácie a rodovej identity. Jej prijatie vydláždilo cestu prvej oficiálnej správy OSN o problematike, ktorú vypracoval Úrad Vysokého komisára pre ľudské práva (A/HRC/19/41)⁶⁷. Zistenia v správe boli základom pre panelovú diskusiu Rady OSN pre ľudské práva, ktorá sa konala v marci 2012. Následne OSN vytvorila a spustila globálnu vzdelávaciu kampaň Free & Equal za rovnosť lesbí, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí⁶⁸.

Spoločným menovateľom vyššie uvedených iniciatív je dôraz na to, že ochrana LGBTI ľudí pred násilím a diskrimináciou nevyžaduje vytváranie nového súboru osobitných práv, ani nevyžaduje vytvorenie nových medzinárodných noriem v oblasti ľudských práv. Všetci ľudia, bez ohľadu na pohlavie, sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu, sú oprávnení užívať ochranu poskytovanú podľa medzinárodného práva v oblasti ľudských práv vrátane práva na život, osobnú bezpečnosť a súkromie, práva nebyť mučení, svojvoľne zatknutí a zadržaní, práva byť nediskriminovaní a práva na slobodu prejavu, združovania a pokojného zhromažďovania. Právne záväzky štátov zabezpečiť ľudské práva LGBTI osôb sú zakotvené v medzinárodných zmluvách v oblasti ľudských práv, počínajúc Všeobecnou deklaráciou ľudských práv, a tieto existujúce normy o ľudských právach, rovnom zaobchádzaní a zákaze diskriminácie treba využívať tak, aby LGBTI ľudia mohli užívať práva na rovnom základe s ostatnými. Viedenská deklarácia a akčný program potvrdzujú, že „zatiaľ čo je nutné mať na pamäti význam národných a regionálnych osobitostí a rôznych historických, kultúrnych a náboženských súvislostí, je povinnosťou štátov, bez ohľadu na ich politické, ekonomické a kultúrne systémy, podporovať a ochraňovať ľudské práva a základné slobody.“⁶⁹

Článok 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv vyjadruje univerzálnosť ľudských práv, keď hovorí, že „všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach“. Podľa článku 2 Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach sa každá zmluvná strana dohovoru zaväzuje rešpektovať a zabezpečiť práva v ňom zakotvené všetkým jednotlivcom na svojom území podliehajúcim jej jurisdikcii, bez akéhokoľvek rozlišovania na základe rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia. Zákaz diskriminácie vyjadrený v tomto článku teda vyžaduje, aby zakotvené práva boli dostupné všetkým a súčasne stanovuje štátom povinnosť prijímať právne predpisy, politiky a programy bez diskriminačných účinkov. Sexuálna orientácia a rodová identita, rovnako ako postihnutie, vek a zdravotný stav, nie sú výslovne uvedené medzi diskriminačnými dôvodmi uvedenými v Medzinárodnom dohovore o občianskych a politických právach a Medzinárodnom dohovore o hospodárskych sociálnych a kultúrnych právach, predstavujú však „iné postavenie“, pre ktoré platí zákaz diskriminácie. V roku 1994 vo veci Toonen/Austrália⁷⁰ Výbor pre ľudské práva rozhodol, že štáty majú povinnosť chrániť jednotlivcov pred diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie. Toto rozhodnutie Výbor opakovane potvrdil aj vo svojich neskorších rozhodnutiach a stanoviskách⁷¹. Vo svojich všeobecných komentároch Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Výbor pre práva dieťaťa, Výbor proti mučeniu a Výbor pre odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien explicitne zahŕňajú sexuálnu orientáciu a rodovú identitu do

⁶⁶ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/148/76/PDF/G1114876.pdf?OpenElement>, posledná návšteva 10. 04. 2014.

⁶⁷ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/170/75/PDF/G1117075.pdf?OpenElement>, posledná návšteva 10. 04. 2014.

⁶⁸ <https://www.unfe.org/>, posledná návšteva 12. 05. 2014.

⁶⁹ A/CONF.157/23, ods. 5.

⁷⁰ Toonen/Austrália, oznámenie č. 488/1992 (CCPR/C/50/D/488/1992).

⁷¹ Pozri napríklad Young/Austrália, oznámenie č. 941/2000 (CCPR/C/78/D/941/2000), ods. 10.4; X/Kolumbia, oznámenie č. 1361/2005 (CCPR/C/89/D/1361/2005), ods. 9; a záverečné odporúčania pre Mexiko (CCPR/C/MEX/CO/5), ods. 21 a Uzbekistan (CCPR/C/UZB/CO/3) ods. 22.

zoznamu zakázaných diskriminačných dôvodov⁷². Vo svojom všeobecnom komentári č. 20 v ods. 32 Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva hovorí, že: „Zmluvné štáty musia zabezpečiť, že sexuálna orientácia jednotlivca nie je prekážkou pre realizáciu práv zaručených dohovorom, napríklad pri právach pozostalých v súvislosti s dôchodkovými nárokmi. Okrem toho je rodová identita uznaná ako zakázaný dôvod diskriminácie“. V tom istom všeobecnom komentári Výbor odkazuje na Jogjakartské princípy uplatňovania medzinárodného práva v oblasti ľudských práv vo vzťahu k sexuálnej orientácii a rodovej identite ako zdroja vymedzenia pojmov „sexuálna orientácia“ a „rodová identita“⁷³. Výslovný zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie sa nachádza v ústavách 6 krajín⁷⁴ a niekoľkých ďalších ústavných zákonoch územných celkov⁷⁵.

Podľa článku 3 Všeobecnej deklarácie ľudských práv „každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť“. Článok 6 Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach, uvádza, že „každá ľudská bytosť má právo na život. Toto právo musí byť chránené zákonom. Nikto nesmie byť svojvoľne zbavený života“. Násilie proti LGBTI ľuďom má tendenciu byť obzvlášť závažné v porovnaní s inými trestnými činmi. Podľa Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) sú homofóbne trestné činy z nenávisti charakterizované vysokou mierou krutosti a brutality⁷⁶. Homofóbne a transfóbne násilie býva fyzické vrátane vražd, bitia, únosov, znásilňovania a sexuálnych útokov alebo psychické, vyvíjané prostredníctvom hrozieb, nátlaku či svojvoľného obmedzenia alebo pozbavenia slobody. S ohľadom na príčiny a dôsledky ide o rodovo podmienené násilie, ktoré je motivované túžbou potrestať osoby, ktoré vzdorujú rodovým normám. Okrem „pouličného“ násilia a ďalších spontánných útokov na verejnosti sa môžu osoby vnímané ako LGBTI stať obeť organizovaného násilia, najmä zo strany náboženských extrémistov, polovojenských skupín, prívržencov neonacizmu a extrémneho nacionalizmu. LGBTI ľudia sú často objektom násilia zo strany vlastných rodín či komunít, ak ich neheterosexuality prekračuje dogmy vlastné ich rodine alebo komunite. Osobitne ohrozenou skupinou sú lesby a transrodové ženy, pretože pri nich dochádza ku kumulácii ohrozenia aj s ohľadom na rodovú nerovnosť pohlaví a mocenských vzťahov vnútri rodiny a širšej spoločnosti.

Štát má povinnosť s náležitou starostlivosťou ochraňovať všetkých pred zásahmi do práva na život, trestať za tieto zásahy, zabezpečiť nápravu⁷⁷, ako aj vyšetrovať a stíhať všetky skutky cieleného násilia. Vo svojom uznesení č. 65/208 Valné zhromaždenie OSN naliehavo vyzvalo všetky štáty, aby okrem iného zaistili efektívnu ochranu práva na život všetkých osôb, ktoré patria do ich právomoci, a aby dôkladne a okamžite vyšetrili všetky vraždy vrátane tých zameraných na špecifické skupiny osôb, ako sú vraždy z dôvodu sexuálnej orientácie.

Výbor pre odstránenie rasovej diskriminácie vo svojich záverečných odporúčaniach v súvislosti so šírením nenávistných verbálnych prejavov vyzval Slovensko, aby „prijalo opatrenia na podporu tolerancie, medzikultúrneho dialógu a rešpektu k diverzite...“⁷⁸ a odporučil, aby Slovensko

⁷² Pozri všeobecný komentár Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva č. 20 (E/C.12/GC/20), ods. 32; všeobecný komentár Výboru pre práva dieťaťa č. 13 (CRC/C/GC/13), body 60 a 72 g); všeobecný komentár Výboru proti mučeniu č. 2 (CAT/C/GC/2), ods. 21; a všeobecný komentár Výboru pre odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien č. 28 (CEDAW/C/GC/28), ods. 18.

⁷³ Všeobecný komentár Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva č. 20 (E/C.12/GC/20), ods. 32, poznámka pod čiarou č. 25.

⁷⁴ Bolívia, Ekvádor, Portugalsko, Južná Afrika, Švédsko a Švajčiarsko, In: Štátom podporovaná homofóbia: Prieskum právnych noriem kriminalizujúcich rovnakopohlavný styk medzi dospelými na základe súhlasu, Medzinárodné združenie lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (ILGA), Brusel, máj 2011.

⁷⁵ Argentína, Brazília, Britské panenské ostrovy, Nemecko a Kosovo, In: IBID.

⁷⁶ Trestné činy z nenávisti v regióne OBSE – prípady a odpovede, výročná správa za rok 2006, OSCE/ODIHR, Varšava, 2007, s. 53.

⁷⁷ Všeobecný komentár Výboru pre ľudské práva č. 6.

⁷⁸ Slovenskej republike CERD/C/SVK/CO/9-10, ods. 8.

„vyšetrilo a použilo vhodné sankcie v prípadoch nenávistných verbálnych prejavov politikov, vládnych predstaviteľov a mediálnych odborníkov.“⁷⁹

Článok 5 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a článok 7 Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach stanovuje, že „nikto nesmie byť mučený alebo podrobený krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu“. V zmysle ods. 2 článku 2 Dohovoru proti mučeniu je právo na ochranu pred mučením a iným krutým, neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním absolútne a nemožno ho obmedziť za žiadnych okolností či zo žiadnych dôvodov. Podľa Výboru proti mučeniu sú štáty povinné chrániť pred mučením a zlým zaobchádzaním všetky osoby, bez ohľadu na ich sexuálnu orientáciu alebo transrodovú identitu.

Právo na súkromie je zakotvené v článku 12 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a článku 17 Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach, v zmysle ktorého nikto nesmie byť vystavený „svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, do rodiny, domova alebo korešpondencie“. Od rozhodnutia v prípade Toonen/Austrália z roku 1994 sú právne normy kriminalizujúce konsenzuálny homosexuálny pohlavný styk medzi dospelými, ktorý sa odohráva v súkromí, v rozpore s právom na súkromie a zákazom diskriminácie. Výbor pre ľudské práva v tejto súvislosti odmietol argumentáciu, že kriminalizácia môže byť odôvodnená ako „primeraná“ z dôvodov ochrany verejného zdravia alebo morálky a súčasne upozornil, že využitie prostriedkov trestného práva v týchto prípadoch nie je nevyhnutné ani primerané. Vo svojich záverečných odporúčaniach Výbor pre ľudské práva, Výbor pre hospodárske sociálne a kultúrne práva, Výbor pre odstránenie diskriminácie žien a Výbor pre práva dieťaťa naliehavo vyzvali zmluvné štáty, aby takéto zákony zmenili a súčasne sa vyslovili, že uvítajú ich zrušenie. Pracovná skupina pre svojvoľné zadržanie vyslovila názor, že zadržanie na základe sexuálnej orientácie je v rozpore s článkom 9 Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach⁸⁰. Články 9 Všeobecnej deklarácie a dohovoru chránia jednotlivcov pred „svojvoľným zatýkaním a zadržaním“. Vo svojom všeobecnom komentári č. 16 Výbor pre ľudské práva potvrdil, že akýkoľvek zásah do súkromia, a to aj v prípade stanovenom zákonom, „musí byť v súlade s ustanoveniami a cieľmi dohovoru a musí byť v každom prípade primeraný okolnostiam“.

Článok 2 Všeobecnej deklarácie ľudských práv ustanovuje právo na ochranu pred diskrimináciou, keď uvádza: „Každý má všetky práva a všetky slobody, vyhlásené v tejto deklarácii, bez hocijakého rozlišovania, najmä podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia“. Obdobné ustanovenia obsahujúce zákaz diskriminácie aj na základe „iného postavenia“ obsahujú aj základné medzinárodné dohovory o ľudských právach vrátane Medzinárodného dohovoru o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (článok 2) a Dohovoru o práva dieťaťa (článok 2). Článok 26 Medzinárodného Dohovoru o občianskych a politických právach, ktorý zaručuje rovnosť pred zákonom, požaduje, aby zmluvné štáty zakázali diskrimináciu. Vo svojich všeobecných komentároch, záverečných odporúčaniach a názoroch orgány dozerajúce nad dodržiavaním medzinárodných dohovorov o ľudských právach opakovane potvrdili, že zmluvné štáty majú povinnosť chrániť každú osobu pred diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Skutočnosť, že niekto je lesba, gej, bisexuál, bisexuálka či transrodová osoba neobmedzuje jeho či jej nárok na celý rad ľudských práv. Vo svojom všeobecnom komentári č. 20 týkajúcom sa všeobecne zákazu diskriminácie Výbor pre hospodárske sociálne a kultúrne práva zahrnul sexuálnu orientáciu a rodovú identitu do výpočtu zakázaných dôvodov diskriminácie v rámci dohovoru⁸¹. Výbor pre práva dieťaťa, Výbor proti mučeniu a Výbor pre odstránenie diskriminácie žien vo svojich všeobecných komentároch a v záverečných odporúčaniach opakovane zahŕňajú odporúčania v oblasti boja proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Výbory tiež

⁷⁹ CERD/C/SVK/CO/6-8, ods. 12, rovnako pozri aj list Výboru pre odstránenie rasovej diskriminácie z 02. 09. 2011 Stálemu zastúpeniu Slovenska v Ženeve, s. 1.

⁸⁰ Pozri stanovisko č. 22/2006 týkajúce sa Kamerunu (A/HRC/4/40/Add.1) a č. 42/2008 týkajúce sa Egypta (A/HRC/13/30/Add.1).

⁸¹ (E/C.12/GC/20), ods. 32.

zdôrazňujú, že intersekcionálna diskriminačných dôvodov zvyšuje zraniteľnosť jednotlivcov a vystavuje ich riziku viaczásobnej diskriminácie⁸².

Zákaz diskriminácie ukladá povinnosť zaistiť párom rovnakého pohlavia, ktoré nie sú zosobášené, rovnaké zaobchádzanie ako heterosexuálnym nezosobášeným párom⁸³. Niektoré štáty poskytujú aj nezosobášeným párom výhody a oprávnenia, ktoré však páry rovnakého pohlavia nemôžu užívať, napríklad nárok na pozostalostný dôchodok, právo dediť po zosnulom partnerovi, možnosť prechodu nájmu verejného bývania po smrti partnera alebo právo pobytu pre partnera, ktorý je cudzím štátnym príslušníkom alebo príslušníčkou. Navyše, nedostatok formálneho uznania vzťahov osôb rovnakého pohlavia a absencia normatívneho zákazu diskriminácie môže tiež viesť k diskriminácii rovnakopohlavných párov zo strany súkromných osôb vrátane poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a poisťovní. Vylúčenie rovnakopohlavných párov z možnosti na základe práva uzatvoriť formálne partnerstvo so vzájomnými právami, povinnosťami a z neho vyplývajúcimi oprávneniami bráni mnohým v prístupe k celému radu ďalších práv, napríklad práva na bývanie a sociálne zabezpečenie⁸⁴. Rada pre ľudské práva uznala, že medzinárodné právo neukladá zmluvným štátom povinnosť umožniť rovnakopohlavným párom uzatvoriť manželstvo⁸⁵, no súčasne opakovane vyslovila názor, že víta prijatie opatrení na predchádzanie či odstránenie diskriminácie na základe sexuálnej orientácie v prípadoch spomenutých vyššie. Napríklad vo svojom záverečnom odporúčaní Írsku Výbor pre sociálne a politické práva upozornil, že navrhovaný zákon upravujúci registrované partnerstvo nesmie byť „diskriminačný voči netradičným formám partnerstva vrátane oblasti daní a výhod sociálneho zabezpečenia“⁸⁶.

Nedostatok vôle formálne uznať spolužitie rovnakopohlavných párov má vážne dôsledky pre ľudí neheterosexuálnej orientácie a s nimi žijúce deti, napríklad:

- v prípade ak, je jeden partnerov/partneriek chorý/chorá, nemá druhý/druhá možnosť robiť rozhodnutia v jeho prospech,
- partner/partnerka nemôže navštevovať dieťa svojho partnera alebo partnerky v nemocnici,
- rovnakopohlavné páry sa nemôžu podieľať na rovnakých právach a rovnakej zodpovednosti za deti, o ktoré sa starajú,
- rovnakopohlavné páry a deti, o ktoré sa starajú, nemajú prístup k zamestnaneckým výhodám, daňovým výhodám či výhodám zdravotného a sociálneho poistenia,
- partner/partnerka nemôže dediť v prípade smrti, ak zosnulý/zosnulá partner/partnerka nezanechal/nezanechala platný závet.

Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vo svojich záverečných odporúčaníach k II. periodickej správe Slovenska E/C.12/SVK/CO/2 v ods. 10 vyslovil znepokojenie nad tým, že „vzťah rovnakopohlavných párov nie je uznávaný na základe práva a právny poriadok nepozná normatívnu ochranu týchto párov.“⁸⁷ Výbor súčasne odporučil, aby Slovenská republika zvážila „prijatie právnej úpravy, ktorá by uznala rovnakopohlavné páry a upravovala by finančné dôsledky týchto vzťahov“.

⁸² Všeobecný komentár Výboru pre odstránenie diskriminácie žien komentári č. 28 (CEDAW/C/GC/28), ods. 18 a 31; Všeobecný komentár Výboru pre hospodárske sociálne a kultúrne práva č 16 (E/C.12/2005/4), ods. 5; a Všeobecný komentár Výboru pre odstránenie rasovej diskriminácie č. 25.

⁸³ Young/Austrália (CCPR/C/78/D/941/2000), ods. 10.4.

⁸⁴ Láska je ľudské právo, Amnesty International, <http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/lgbt-rights/marriage-equality>, posledná návšteva 10. 04. 2014.

⁸⁵ Joslin/Nový Zéland (CCPR/C/75/D/902/1999), 10 IHRR 40 (2003).

⁸⁶ CCPR/C/IRL/CO/3, ods. 8.

⁸⁷ Záverečné odporúčania Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva k II. periodickej správe Slovenska E/C.12/SVK/CO/2 v ods. 11.

Výbor pre ľudské práva vyzval zmluvné strany, aby „zabezpečili rovnaké práva všetkým osobám tak, ako je to stanovené v dohovore, bez ohľadu na ich sexuálnu orientáciu“⁸⁸ a privítal by legislatívu, ktorá sexuálnu orientáciu vymenúva ako zakázaný dôvod diskriminácie⁸⁹. Výbor pre hospodárske sociálne a kultúrne práva potvrdil zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie s ohľadom na právo na prácu⁹⁰. Diskriminácia v zamestnaní na základe sexuálnej orientácie je zakázaná v 54 štátoch⁹¹ vrátane Slovenska v dôsledku transpozície smernice Európskej komisie o rovnakom zaobchádzaní v zamestnaní č. 2000/78/ES z 27. novembra 2000⁹². Výskumy však opakovane potvrdzujú pretrvávajúce obťažovanie a diskrimináciu voči LGBTI ľuďom na pracoviskách, ako aj v prístupe k práci⁹³. Výbor pre hospodárske sociálne a kultúrne práva vo svojom všeobecnom komentári č.19 vyslovil názor, že zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity sa vzťahuje aj na právo na sociálne zabezpečenie⁹⁴. V kontexte európskej legislatívy v súčasnosti nie je v EÚ platná smernica, ktorá by rozširovala zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie mimo pracoviska, teda aj v sociálnom zabezpečení. Napriek tomu 18 členských štátov EÚ vrátane Slovenska vo vnútroštátnej legislatíve zakotvilo právne normy chrániace lesby, gejov, bisexuálne a transrodové osoby v širšom rámci sociálnych oblastí, akými sú vzdelávanie, sociálna ochrana, sociálne zabezpečenie a zdravotná starostlivosť, ako aj prístup k tovarom a službám vrátane bývania.

V oblasti práva na vzdelanie niektoré kompetentné inštitúcie a školy diskriminujú mladých ľudí z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, čo môže vyústiť do odmietnutia ich prijatia do školy alebo do vylúčenia z nej⁹⁵. LGBTI mládež v škole často zažíva násilie a obťažovanie zo strany spolužiackej a žiackej obce vrátane šikanovania⁹⁶. Takáto konfrontácia s predsudkami a zastrašovaním vyžaduje koordinované úsilie zo strany škôl a vzdelávacích inštitúcií a začlenenie zásady nediskriminácie a diverzity do školských osnov a diskurzu. Rada pre ľudské práva, Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva a Výbor pre práva dieťaťa vyjadrili znepokojenie nad homofóbnou diskrimináciou a šikanou v školách a vyzvali na prijatie opatrení proti homofóbnym a transfóbnym postojom⁹⁷. Podľa UNESCO „ihriská základných škôl sú často miestom, kde musia chlapci odolávať zosmiešňovaniu, že sú zženštilí a dievčatá žartom, že sú divošky a tam zakúsia aj prvé údery z dôvodu svojho vzhľadu a správania, ktoré nenapĺňa heteronormatívne predstavy.“⁹⁸

⁸⁸ Pozri napr. záverečné odporúčania o Čile (CCPR/C/CHL/CO/5), ods. 16, záverečné odporúčania o San Maríne (CCPR/C/SMR/CO/2), ods. 7; a Rakúsku (CCPR/C/AUT/CO/4), ods. 8.

⁸⁹ Pozri napr. záverečné odporúčania o Salvadore (CCPR/C/SLV/CO/6), ods. 3 c); Grécku (CCPR/CO/83/GRC), ods. 5; Fínsku (CCPR/CO/82/FIN), ods. 3 a); a Slovensku (CCPR/CO/78/SVK), ods. 4.

⁹⁰ Všeobecný komentár Výboru pre hospodárske sociálne a kultúrne práva č. 18 (E/C.12/GC/18,) ods. 12 b), i).

⁹¹ Štátom podporovaná homofóbia: Prieskum právnych noriem kriminalizujúcich rovnakopohlavný styk medzi dospelými na základe súhlasu, Medzinárodné združenie lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (ILGA), Brusel, máj 2011, s. 11 – 12.

⁹² Smernica Európskej komisie o rovnakom zaobchádzaní v zamestnaní č. 2000/78/ES zakazuje diskrimináciu v oblasti podmienok prístupu k zamestnaniu a samostatnej zárobkovej činnosti, prístupu k odbornému vzdelaniu, ako aj odbornému poradenstvu a členstvu v organizáciách zamestnancov a zamestnávateľov. Vzťahuje sa na súkromný aj verejný sektor.

⁹³ Pozri všeobecný komentár Výboru pre hospodárske sociálne a kultúrne práva č. 20 (E/C.12/GC/20), ods. 32 a Homofóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity: Časť II – Sociálna situácia, Európska agentúra pre základné práva (FRA) (European Union Agency for Fundamental Rights), Viedeň 2009, s. 63 – 64.

⁹⁴ E/C.12/GC/19, ods. 29.

⁹⁵ Správa osobitného spravodajcu o práve na vzdelanie E/CN.4/2006/45, ods. 113.

⁹⁶ Pozri napríklad správy osobitného spravodajcu o práve na vzdelanie E/CN.4/2001/52, ods. 75 a E/CN.4/2006/45, ods. 113.

⁹⁷ Pozri napríklad záverečné odporúčania Výboru pre ľudské práva (CCPR/C/MEX/CO/5), ods. 21; záverečné odporúčania Výboru pre hospodárske sociálne a kultúrne práva (E/C.12/POL/CO/5), ods. 12 – 13; a všeobecné komentáre Výboru pre práva dieťaťa č. 3 (CRC/GC/2003/3), ods. 8; a č. 13 (CRC/C/GC/13), ods. 60 a 72 g); záverečné odporúčania Výboru (CRC/C/NZL/CO/3-4), ods. 25; k Slovensku (CRC/C/SVK/CO/2), ods. 27 – 28.

⁹⁸ Medzinárodná konzultácia o homofóbnej šikane a obťažovaní vo vzdelávacích inštitúciách, UNESCO, júl 2011.

LGBTI deti a mládež sa v dôsledku toho dostávajú do izolácie. Prehlbujúca sa stigmatizácia je príčinou depresí a iných zdravotných problémov, prispieva k záškoláctvu, absenciám⁹⁹ a v extrémnych prípadoch ústi do pokusov o samovraždu či dokonca dokonaných samovrážd¹⁰⁰. Prieskum v Spojenom kráľovstve zistil, že takmer 65 percent lesbí, gejev a bisexuálnej mládeže bolo obeťou šikanovania v školách z dôvodu svojej sexuálnej orientácie a viac ako štvrtina bola fyzicky zneužívaná¹⁰¹. Tieto zistenia odzrkadľujú výsledky štúdií realizovaných v iných krajinách¹⁰². V tejto súvislosti Výbor pre odstránenie diskriminácie žien odporučil Slovensku, aby „boli rozvíjané politiky a zavedené programy, ktoré zabezpečia odstránenie stereotypov o úlohách pohlaví v rodine, na trhu práce, v zdravotníctve, vede, politike a spoločnosti ako celku“ a súčasne odporučil „dokončiť revíziu školských učebníc s cieľom odstrániť rodové stereotypy“¹⁰³.

Právo na vzdelanie zahŕňa aj právo získať komplexné, presné a veku primerané informácie o ľudskej sexualite, s cieľom poskytnúť mladým ľuďom informácie potrebné na to, aby viedli zdravý život, robili informované rozhodnutia a chránili seba a ostatných pred pohlavne prenosnými infekciami¹⁰⁴. Osobitný spravodajca pre právo na vzdelanie poznamenal, že komplexná sexuálna výchova musí „venovať osobitnú pozornosť rozmanitosti (diverzite), pretože každý človek má právo vyrovnať sa so svojou vlastnou sexualitou.“¹⁰⁵ Výbor pre odstránenie diskriminácie žien vyjadril vo svojich záverečných odporúčaniach Slovensku znepokojenie nad „nedostatočným prístupom k sexuálnej výchove na školách, ktorá, ako sa zdá, nevyhovuje potrebám dievčat a chlapcov a neprispieva k plneniu povinností zmluvného štátu v tomto ohľade.“¹⁰⁶ Výbor pre hospodárske sociálne a kultúrne práva, obdobne ako Výbor pre práva dieťaťa rovnako v súvislosti so sexuálnou výchovou na školách¹⁰⁷ vyjadril vo svojich záverečných odporúčaniach Slovenskej republike znepokojenie nad správami, že „výchova o sexuálnom a reprodukčnom zdraví nie je súčasťou školských osnov, čo znamená, že študentky a študenti sú neinformovaní o rizikách skorého tehotenstva a pohlavne prenosných chorôb (články 12 a 13)“¹⁰⁸. Výbor tiež Slovensku odporučil prijať „všetky primerané opatrenia zabezpečujúce, že študenti a študentky dostanú v škole všetky informácie na odvrátenie rizík spojených so skorým tehotenstvom a pohlavne prenosnými chorobami.“¹⁰⁹

Článok 12 v ods. 1 Medzinárodného dohovoru o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach stanovuje, že štáty, zmluvné strany dohovoru, uznávajú právo každého na najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň fyzického a duševného zdravia. Vo všeobecnom komentári č. 14 Výbor pre hospodárske sociálne a kultúrne práva potvrdil zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity aj v prípade práva na najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň zdravia, ktorý v sebe zahŕňa zákaz diskriminácie v prístupe k zdravotnej starostlivosti a rozhodujúcim faktorom zdravia, ako aj prostriedkom a nárokom na ich verejné poskytovanie¹¹⁰. Osobitný spravodajca o práve každého na najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň fyzického a duševného zdravia vo svojej správe konštatoval, že aj

⁹⁹ Pozri napríklad správu osobitného spravodajcu o práve na vzdelanie E/CN.4/2006/45, ods. 113.

¹⁰⁰ Dodatok 1 k správe osobitného spravodajcu o násilí páchanom na ženách E/CN.4/2003/75/Add.1 ods. 1 508.

¹⁰¹ Skúsenosť mladých gejev v britských školách: správa o škole, Ruth Hunt a Johan Jensen, Londýn, Stonewall 2007, s. 3.

¹⁰² Sociálne vylúčenie mladých lesbí, gejev, bisexuálnych a transrodových ľudí v Európe, ILGA-Europe a Medzinárodná organizácia mladých gejev a lesbí 2006.

¹⁰³ CEDAW/C/SVK/CO/4 ods. 19.

¹⁰⁴ CEDAW/C/SVK/CO/4 ods. 19.

¹⁰⁵ Poznámka generálneho tajomníka k priebežnej správe osobitného spravodajcu pre vzdelanie A/65/162, ods. 23. Pozri tiež: Komplexná sexuálna výchova: poskytovanie informácií, zručností a znalostí, ktoré mladí ľudia potrebujú, UNFPA, a Štandardy sexuálnej výchovy v Európe, WHO, Regionálne zastúpenie WHO pre Európu.

¹⁰⁶ CEDAW/C/SVK/CO/4 ods. 18.

¹⁰⁷ CRC/C/15/Add.140 ods. 38.

¹⁰⁸ E/C.12/SVK/CO/2 ods. 25.

¹⁰⁹ Tamtiež.

¹¹⁰ E/C.12/2000/4 ods. 18.

v krajinách, kde homosexualita nie je trestná, nemôžu LGBTI ľudia plne užívať právo na najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň zdravia, keďže homofóbne, sexistické a transfóbne postoje poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a zdravotníckeho personálu v praxi odrádzajú LGBTI osoby od vyhľadania služieb zdravotnej starostlivosti. Majú najmä obavy z porušenia dôvery, ďalšej stigmatizácie a represálií¹¹¹. Osobitný spravodajca o práve každého na najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň fyzického a duševného zdravia označil všetky postupy či prax, ktorej cieľom je liečiť alebo vyliečiť homosexualitu, za nevedecké, potenciálne škodlivé a prispievajúce k stigmatizácii LGBTI ľudí¹¹².

Osobitným problémom v prístupe k najvyššej dosiahnuteľnej úrovni telesného a duševného zdravia vrátane primeranej zdravotnej starostlivosti čelia transrodové osoby. Ak aj zdravotníctvo poskytuje terapie na zmenu pohlavia, sú často pre transrodových ľudí najmä z finančných dôvodov neprístupné. Zdravotnícky personál býva necitlivý k potrebám transrodových osôb a chýba mu potrebný odborný tréning¹¹³. Transrodové osoby nie sú v mnohých krajinách schopné získať právne uznanie nimi preferovaného rodu vrátane formálneho prepisu rodu a mena v štátom vydaných dokladoch totožnosti¹¹⁴. Čelia tak mnohým praktickým problémom pri uchádzaní o zamestnanie, ako aj v prístupe k bývaniu, bankovému úveru alebo štátnym dávkam, ako aj pri cestovaní do zahraničia. Formálny postup prepisu rodu je často, implicitne alebo explicitne, podmienený sterilizáciou. Niektoré štáty umožňujú prepis rodu len nezosobášeným osobám. Transrodová osoba žijúca v manželstve v dôsledku toho musí najprv dosiahnuť rozvod svojho manželstva. Výbor pre ľudské práva vyjadril znepokojenie ohľadom nedostatočných úprav umožňujúcich právne uznanie prepisu rodu¹¹⁵. Naliehavo vyzval zmluvné štáty, aby uznali právo transrodových ľudí na prepis rodu prostredníctvom povolenia vydania nových rodných listov a vyslovil uznanie všetkým opatreniam, ktoré uľahčujú proces právneho uznania prepisu rodu. Výbor pre odstránenie diskriminácie žien upozornil vo svojich záverečných odporúčaniach na diskrimináciu a medicínsky zbytočné operatívne zákroky, ktoré sú vykonávané na intersexuálnych deťoch bez ich informovaného súhlasu alebo informovaného súhlasu ich rodičov s cieľom určiť ich pohlavie¹¹⁶.

Podľa článku 19 Všeobecnej deklarácie ľudských práv „každý má právo na slobodu presvedčenia a prejavu: toto právo nepripúšťa, aby niekto trpel ujmu pre svoje presvedčenie a zahŕňa právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky hocikakými prostriedkami a bez ohľadu na hranice.“ Podľa ods. 1 nasledujúceho článku „každému je zaručená sloboda pokojného zhromažďovania a združovania.“ Sloboda prejavu, združovania a pokojného zhromažďovania sú zakotvené aj v článkoch 19, 21, 22 Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach. Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach pripúšťa obmedzenie týchto práv, no iba v prípadoch ustanovených zákonom s cieľom ochrany práv iných alebo verejnej bezpečnosti, verejného poriadku alebo verejného zdravia alebo morálky. Výbor pre ľudské práva potvrdil, že akékoľvek takéto obmedzenie musí byť v súlade s ustanoveniami a cieľmi Dohovoru a „nesmie porušovať ustanovenia o zákaze diskriminácie“, ktorá je zakázaná v súlade s rozhodnutiami Výboru aj na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity¹¹⁷.

¹¹¹ A/HRC/14/20, ods. 21.

¹¹² Pozri napríklad A/HRC/14/20, ods. 23 alebo priebežnú správu osobitného spravodajcu o otázkach mučenia a iného krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania A/56/156, ods. 24.

¹¹³ Ľudské práva a rodová identita, dokument Rady vysokého komisára pre ľudské práva, 2009, ods. 3.3.

¹¹⁴ Pozri napríklad záverečné odporúčanie Výboru pre ľudské práva (CCPR/C/GBR/CO/6), ods. 5 a tiež A/64/211, ods. 48; a Ľudské práva a rodová identita, T. Hammarberg, Rada Európy, Štrasburg 2009, ods. 3.2.1.

¹¹⁵ CCPR/C/IRL/CO/3, ods. 8 a CCPR/C/GBR/CO/6, ods. 5.

¹¹⁶ Výbor pre odstránenie diskriminácie žien (CEDAW/C/CRI/CO/5-6), ods. 40.

¹¹⁷ Všeobecný komentár Výboru č. 34 (CCPR/C/GC/34), ods. 26. Pozri aj všeobecný komentár výboru č. 22 (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4), ods. 8.

3.2 Rada Európy

Ochrana ľudských práv LGBTI ľudí v rámci Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd Rady Európy vyplýva najmä z článku 14¹¹⁸, ktorý zakazuje akúkoľvek formu diskriminácie pri užívaní práv a slobôd garantovaných dohovorom. Sexuálna orientácia a rodová identita sa zaraďuje pod iné postavenie. Európska sociálna charta¹¹⁹ garantuje sociálne a ekonomické ľudské práva, pričom supervíznym mechanizmom dohliadajúcim na to, či ju členské štáty uplatňujú, je Výbor pre sociálne práva. V záveroch z roku 2008 Výbor potvrdil, že pod článkom 1 § 2 charty sa myslí zákaz diskriminácie v zamestnaní aj na základe sexuálnej orientácie.

Najvýznamnejším dokumentom Rady Európy v problematike ľudských práv LGBTI ľudí je odporúčanie CM/Rec(2010)5 Výboru ministrov členským štátom o opatreniach v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity¹²⁰ (prijaté Výborom ministrov 31. marca 2010 na 1 081. stretnutí zástupcov ministrov). Odporúčanie okrem iného uvádza:¹²¹

„Zdôrazňujúc, že diskriminácia a sociálne vylúčenie z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity môžu byť najefektívnejšie prekonané opatreniami zameranými na tých, ktorí sa stretli s takouto formou diskriminácie a vylúčenia, ako aj na celú spoločnosť“. Preto Výbor Ministrov „odporúča, aby členské štáty:

1. preskúmali existujúce legislatívne a iné opatrenia, pravidelne ich aktualizovali a zhromažďovali a analyzovali relevantné údaje s cieľom monitorovania a odškodnenia za akúkoľvek priamu alebo nepriamu diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity;
2. zabezpečili, aby legislatívne a iné opatrenia boli prijímané a účinne implementované v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, aby zabezpečili dodržiavanie ľudských práv a propagáciu tolerance k LGBT ľuďom a aby podporovali toleranciu k nim;
3. zabezpečili, aby si obeť diskriminácie boli vedomé a mali prístup k účinným právnym prostriedkom nápravy pred národným orgánom a aby opatrenia na boj proti diskriminácii zahŕňali v prípade potreby sankcie a poskytnutie primeraného odškodnenia obetiam diskriminácie;
4. sledovali v legislatíve, politike a praxi princípy a opatrenia obsiahnuté a uvedené v prílohe tohto odporúčania (pozri celé znenie uvedené v prílohe č. 4);
5. zabezpečili primeranými prostriedkami a opatreniami, aby toto odporúčanie vrátane jeho prílohy boli preložené a šírené pokiaľ možno najširším spôsobom.“¹²²

¹¹⁸ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy z 3. septembra 1953; ČSFR pristúpila k tomuto Dohovoru 21. februára 1991, rovnako ako aj k ďalším dodatkovým protokolom. Dostupné na: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>.

¹¹⁹ Európska sociálna charta, dostupné na: <http://www.employment.gov.sk/files/legislativa/dokumenty-zoznamy-pod/europska-socialna-charta-revidovana.pdf>.

¹²⁰ Odporúčanie CM/Rec(2010)5 Výboru ministrov členským štátom o opatreniach v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity, dostupné na: <http://www.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/7468.rtf>.

¹²¹ S. 3, odporúčanie CM/Rec(2010)5 Výboru ministrov členským štátom o opatreniach v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity.

¹²² V prílohe k odporúčaniu sa uvádzajú opatrenia členských štátov, ktoré by mali zabezpečiť v nasledovných oblastiach vo vzťahu k ľudským právam LGBTI ľudí:

- Právo na život, bezpečnosť a ochranu pred násilím: „Zločiny z nenávisti“ a iné nenávisťou motivované činy, nenávisťný prejav
- Sloboda združovania
- Sloboda prejavu a pokojného zhromažďovania
- Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života
- Zamestnanie
- Vzdelanie
- Zdravie

Do konca januára 2013 mali členské štáty vypracovať dotazník o implementácii odporúčania CM/Rec(2010)5 Výboru ministrov členským štátom o opatreniach v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Vo svojej odpovedi¹²³ Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR uvádza, že stav implementácie odporúčania na Slovensku je nedostatočný, pričom popisuje nedostatočné inštitucionálne zabezpečenie ľudských práv LGBTI ľudí, celej ľudskoprávnej agendy, ako aj nedostatočné kompetencie Ministerstva spravodlivosti SR v tejto oblasti, ktoré bolo poverené zriadením Výboru pre ľudské práva LGBTI ľudí. Aj vzhľadom na tieto odpovede je prioritne potrebné prijať relevantný akčný plán obsahujúci opatrenia na zamedzenie diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity a posilnenie kompetencií Ministerstva spravodlivosti SR v tejto oblasti (vrátane odborných, personálnych a finančných zdrojov).

Rada Európy prijala množstvo medzinárodných legislatívnych nástrojov (rezolúcie, odporúčania Výboru ministrov a Parlamentného zhromaždenia) a štandardov v tejto oblasti, ktoré komplexne zhrnula v dokumente Boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity (štandardy Rady Európy).¹²⁴ Okrem už vyššie uvedených je to napríklad odporúčanie 97/20 Výboru ministrov členským štátom k verbálnym nenávisným prejavom, ktoré v princípe 1 vyzýva vlády členských štátov, verejné orgány a verejné inštitúcie, aby sa zdržali najmä v médiách vyjadrení, ktoré by mohli byť pochopené ako verbálny nenávisný prejav aj vo vzťahu k iným formám diskriminácie, alebo nenávisti založenej na netolerancii, kam patrí aj sexuálna orientácia a rodová identita¹²⁵. Významná je tiež rezolúcia 1728 (2010) Parlamentného zhromaždenia – diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity, v ktorej Parlamentné zhromaždenie, okrem vyjadrení uvedených v úvode tohto podkladu na tvorbu stratégie, uvádza, že „odmietnutie práv de facto „LGBT rodín“ v mnohých členských krajinách musí byť tiež pomenované vrátane právneho uznania a ochrany takýchto rodín“¹²⁶.

Komisár pre ľudské práva Rady Európy v roku 2011 vydal správu o diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity v Európe¹²⁷, ktorá zahrnula všetkých 47 členských štátov a bola založená na rozsiahlej sociálno-právnej štúdii, ktorá poskytuje jasný obraz o situácii v Európe v tejto oblasti. Vo svojom úvode uvádza odporúčania vo vzťahu k ľudským právam LGBTI ľudí v oblasti postojov a vnímania, zákonných štandardov, ich implementácie a ochrany: násilia a azylu, participácie: slobody zhromažďovania a združovania, súkromia: právne uznanie transrodových osôb a života rodín, prístupu k zdravotnej starostlivosti, vzdelaniu a zamestnaniu, výskumu a zbieraniu dát. Viaceré z odporúčaní, v ktorých Slovenská republika zaostáva, boli zapracované do priorit a opatrení v 4. časti tohto východiskového materiálu.

Slovensko sa tiež prihlásilo k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu, ktorý zatiaľ neratifikovalo. Ide o prvý právne záväzný medzinárodný dohovor, ktorý zahŕňa aj ochranu lesbických, bisexuálnych a transrodových žien.¹²⁸

-
- Bývanie
 - Šport
 - Právo na azyl
 - Vnútroštátne orgány pre ľudské práva
 - Viacnásobná diskriminácia

¹²³ Odpoveď Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí na žiadosť o poskytnutie informácie zo dňa 15.3.2013

¹²⁴ Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity Council of Europe standards, dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf

¹²⁵ S. 48, Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity Council of Europe standards, pozri pozn. 7

¹²⁶ S. 53 ods. 10, Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity Council of Europe standards, pozri pozn. 7

¹²⁷ Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe https://www.coe.int/t/commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf

¹²⁸ Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu [Istanbul 11. mája 2011]. Pozn.: Dohovor nebol ešte Slovenskou republikou ratifikovaný. Dostupné na: www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-132256.

Ratifikáciou Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd sa Slovenská republika v zmysle článku 1 zaviazala dodržiavať ľudské práva a priznať práva a slobody uvedené v I. hlave dohovoru, každému, kto podlieha jej jurisdikcii. Dohovor je živým nástrojom ochrany ľudských práv. Vyvíja sa najmä vďaka výkladu svojich ustanovení Európskym súdom pre ľudské práva (ESLP, súd). Súd prostredníctvom svojej rozhodovacej právomoci rozširuje práva zaručené dohovorom a aplikuje ustanovenia aj v situáciách, ktoré sa v čase prijatia dohovoru nepredpokladali. Počas posledných dvoch desaťročí ESLP prijal rozhodnutia vo viacerých otázkach práv LGBTI ľudí a rozhodnutia na riešenie problémov súvisiacich s homofóbiou a transfóbiou. Homosexualita nie je pokladaná za trestný čin ani v jednej z krajín Európy a povedomie o situácii gejov, lesbičiek, bisexuálnych, transsexuálnych a intersexuálnych ľudí sa rozširuje a demýtizuje. ESLP aplikuje článok 14 dohovoru v prípadoch diskriminácie aj na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Súd uznal vo svojich rozhodnutiach, „že právo na rešpektovanie rodinného života podľa článku 8 dohovoru sa vzťahuje aj na páry rovnakého pohlavia. Tým sa otvárajú nové možnosti na uznanie plného užívania ľudských práv rodín LGBT ľudí vrátane detí.“¹²⁹ Výber relevantných rozhodnutí súdu sa nachádza v prílohe č. 5.

3.3 Európska únia

Európska únia (EÚ, Únia) je založená na hodnotách rešpektovania ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Kompetencia konať v oblasti ľudských práv bola do zakladajúcich zmlúv EÚ prvýkrát zavedená Amsterdamskou zmluvou v roku 1997. Okrem ustanovenia ľudských práv a základných slobôd za princíp, na ktorom je EÚ založená, dala táto zmluva Rade EÚ možnosť prijímať opatrenia na boj proti diskriminácii založenej na sexuálnej orientácii. Charta základných práv EÚ (charta) bola prijatá ako referenčný dokument Európskou radou v Nice v decembri roku 2000. Ide o text, ktorý dopĺňa Európsky dohovor o ľudských právach (Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy, 1950). Charta sa stala právne záväznou po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy v roku 2009. Práva vymenované v charte sú podľa zásady všeobecnosti vo väčšine prípadov udelené každému človeku, a to nezávisle od jeho štátnej príslušnosti alebo miesta pobytu. Cieľom charty je výlučne ochraňovať základné práva osôb v súvislosti s aktmi prijatými inštitúciami EÚ a členskými štátmi pri uplatňovaní zmlúv Únie.

Právne predpisy a politiky EÚ zabezpečujú rovnosť a nediskrimináciu z dôvodu sexuálnej orientácie, ktoré sú zakotvené v článkoch 10 a 19 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ)¹³⁰ a v článku 21 Charty základných práv Európskej únie¹³¹. Zasadou, na ktorej je EÚ založená, je zásada rovnakého zaobchádzania, ktorá pred diskrimináciou chráni aj transrodové osoby. Zakotvené je to v prepracovanom znení smernice EÚ o rodovej rovnosti (2006/54/ES), v smernici o rodovej rovnosti v prístupe k tovaru a službám (2004/113/ES) a, s výslovným odkazom na rodovú identitu a prejav, aj v smernici o oprávnení na azyl v EÚ (2004/83/ES) a v balíku právnych predpisov EÚ o právach obetí (2011/0129).

Priekopníkom v presadzovaní práv LGBTI ľudí bol Európsky parlament. V roku 1993 prijal uznesenie o rovnakých právach homosexuálov a lesbičiek v Európskom spoločenstve, v ktorom volal okrem iného po dekriminálizácii homosexuálnych aktov, antidiskriminačnej legislatíve, prístupe k manželstvu (alebo podobným právnym inštitútom) a rovnom prístupe pri adopciách. Odvtedy prijal množstvo uznesení s rôznymi požiadavkami práv LGBTI ľudí, napríklad uznesenie z 24. mája 2012 o boji proti homofóbii v Európe, v ktorom okrem iného vyjadril presvedčenie, že základné

¹²⁹ Výročná správa 2012, Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg 2013, s. 48.

¹³⁰ Článok 10: „Pri vymedzovaní a uskutočňovaní svojich politík a činností sa Únia zameriava na boj proti diskriminácii z dôvodu pohlavia, rasy alebo etnického pôvodu, náboženstva alebo viery, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.“

Článok 19: „Rada jednomyselne v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom môže, bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia zmlúv a v rámci právomocí, ktorými je poverená Únia po udelení súhlasu Európskeho parlamentu, prijať opatrenia na boj proti diskriminácii založenej na pohlaví, rasovom alebo etnickom pôvode, náboženskom vyznaní alebo viere, postihnutí, veku alebo sexuálnej orientácii.“

¹³¹ Článok 21: „Zakazuje sa akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.“

ľudské práva LGBTI ľudí „možno lepšie chrániť, ak budú mať tieto osoby lepší prístup k právnym inštitútom, akými sú napríklad partnerské spoluzitie, registrované partnerstvo alebo manželstvo“.

Európska únia koordinuje svoju činnosť komplexnými politikami v oblasti rovnosti a nediskriminácie prostredníctvom rámcovej stratégie pre nediskrimináciu a rovnaké príležitosti pre všetkých, v oblasti rodovej rovnosti prostredníctvom stratégie rovnosti žien a mužov 2010 – 2015, v oblasti zdravotných postihnutí prostredníctvom európskej stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020 a v oblasti rovnosti Rómov prostredníctvom rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020. V oblasti práv LGBTI ľudí takáto komplexná politika zatiaľ chýba a Európsky parlament vyzval na jej vytvorenie v vznesení o pláne EÚ na boj proti homofóbii a diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity zo 04. 02. 2014.

V priebehu posledných desaťročí vyprodukoval Európsky súdny dvor širokú bázu judikátov, ktoré podávajú výklad rozsahu práv LGBTI ľudí v európskom práve.¹³² Týmto spôsobom bola rozšírená interpretácia diskriminácie na základe pohlavia, takže zahŕňa aj osoby, ktoré podstúpili prepis rodu.

Významnú úlohu pri zbere dát o diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity má Agentúra EÚ pre základné práva (FRA). Vo svojich správach o homofóbii a diskriminácii na základe sexuálnej orientácie v členských štátoch EÚ¹³³ poukazuje na nápadný nedostatok takýchto dát. Vysvetľuje to tým, že sexuálna orientácia je relatívne novou otázkou, ktorá bola až donedávna ignorovaná vo verejnom diskurze a politikách, stále sú s ňou spojené negatívne postoje spoločnosti a k nedostatku dát prispelo aj nedorozumenie ohľadom ochrany osobných údajov, a teda predpoklad, že takéto dáta nie je možné spracúvať. V prípade Slovenska musela skonštatovať nedostatok štatistík a dát o diskriminácii na základe sexuálnej orientácie vo všetkých skúmaných oblastiach, ktorými boli: sloboda pohybu, azylová politika, sloboda zhromažďovania, trestné činy z nenávisťi a pod. Ešte horšia situácia je ohľadom štatistík a dát k rodovej identite, ktoré prakticky neexistujú. Štatistický úrad SR, Ministerstvo zdravotníctva SR a ani Národné centrum zdravotníckych informácií nemajú takéto údaje k dispozícii. Rovnako nie je známy ani žiadny súdny prípad.¹³⁴

Podľa prieskumu FRA z roku 2012 o diskriminácii a trestných činoch z nenávisťi sa s nimi stretávajú LGBT osoby¹³⁵ vo všetkých členských štátoch EÚ.¹³⁶ Mnohí a mnohé skrývajú svoju identitu, žijú v izolácii a strachu, alebo ak sú sami sebou, zažívajú diskrimináciu či dokonca násilie. Medzi štátmi existujú významné rozdiely, pokiaľ ide o vnímanie a skúsenosti respondentov a respondentiek prieskumu, ktoré majú s diskrimináciou, obťažovaním a násilím z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity. Rovnako existuje aj výrazná medzištátna a regionálna diferenciácia

¹³² Vybratá judikatúra Európskeho súdneho dvora vo vzťahu k právam LGBTI ľudí:

- Case C-13/94, P v S and Cornwall County Council, 1996 E.C.R. I-2143. Diskriminácia na základe pohlavia zahŕňa aj osoby, ktoré podstúpili prepis rodu.

- Case C-117/01, K.B. v National Health Service Pensions Agency and Secretary of State for Health,

2004 E.C.R. I-541. Priznávanie práv osobe, ktorá podstúpila prepis rodu, podmienené spôsobilosťou na uzavretie manželstva bolo posúdené ako porušenie zásady rovnakého zaobchádzania.

- Case C-423/04, Sarah Margaret Richards v Secretary of State for Work and Pensions, 2006 E.C.R.

I-3585. Rovn(ak)é zaobchádzanie v prípade mužov a žien vyžaduje, aby osoba, ktorá podstúpila prepis rodu v súlade s legislatívou členského štátu, bola oprávnená dosiahnuť dôchodkový vek v súlade so svojím rodom.

- Case C-267/06, Tadao Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen, 2008 E.C.R. I-1757.

Ak členský štát považuje registrované partnerstvá za obdobné manželstvám, potom popieranie pozostalostných dávok registrovanému partnerovi predstavuje priamu diskrimináciu.

- Case C-147/08 Jürgen Römer v Freie und Hansestadt Hamburg [2011]. V štátoch, kde sú pre páry rovnakého pohlavia prístupné len registrované partnerstvá, musia byť dávky z dôchodkového sporenia rovnaké ako pri manželoch.

¹³³ Homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the EU member states. Part I – Legal Analysis. Luxembourg : European Union Agency for Fundamental Rights, 2009. p. 145.

¹³⁴ Thematic Study Slovakia: Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity. Via Iuris and ETC, 2010. s. 41. http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/LGBT-2010_thematic-study_SK.pdf (30. 04. 2014).

¹³⁵ Prieskum Európskej agentúry pre základné práva nezahŕňal intersexuálne osoby, preto v súvislosti s ním používame skratku LGBT.

¹³⁶ http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf, posledná návšteva 10. 04. 2014.

medzi prijímanými politikami a opatreniami na ochranu a podporu práv LGBTI ľudí. Z výsledkov výskumu FRA vyplýva, že 52 % LGBT ľudí na Slovensku sa za posledný rok cítilo osobne diskriminovaných alebo sa cítili ako obeť obťažovania, pričom priemer EÚ je 47 %. S negatívnymi postojmi spoločnosti sú LGBT ľudia konfrontovaní už v mladosti. Podľa výskumu FRA až 86 % LGBT ľudí na Slovensku si spomína na negatívne komentáre alebo šikanovanie spolužiakov a spolužiačok pre svoju sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu.¹³⁷ Na základe toho odporúča FRA členským štátom prijať sériu opatrení, ktoré sú uvedené v 4. časti tohto východiskového materiálu.

4. Implementačné a kontrolné mechanizmy vrátane nezávislých a mimovládnych organizácií

4.1 Implementačné orgány štátnej politiky

V Slovenskej republike (SR) neexistuje orgán verejnej moci, ktorý by primárne riešil problematiku diskriminácie. V oblasti diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity taktiež neexistuje žiadny verejný orgán zaoberajúci sa priamo výlučne ochranou práv LGBTI ľudí. Na úrovni vlády SR je problematika ľudských práv značne roztrieštená. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR koordinuje plnenie úloh v oblasti ľudských práv, samo však nemôže implementovať ľudskoprávne alebo antidiskriminačné politiky. Ministerstvo spravodlivosti SR republiky zabezpečuje zastupovanie SR na Európskom súde pre ľudské práva a zastupovanie SR v konaní pred Súdnyim dvorom Európskej únie a Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR je ústredným orgánom štátnej správy pre rodovú rovnosť a rovnosť príležitostí a koordináciu štátnej politiky v danej oblasti. Vzhľadom na narastajúcu dôležitosť témy by bolo vhodné vytvorenie jedného orgánu s plnými kompetenciami na tvorbu, implementáciu a koordináciu ľudskoprávných politík s dostatočným personálnym a finančným zabezpečením a so zameraním aj na oblasť práv LGBTI ľudí.

Ochranu práv zabezpečujú všeobecné súdy, Ústavný súd SR a prokuratúra a zaraďujeme sem aj verejného ochrancu/ochrankyňu práv, inštitúciu, ktorá sa zaoberá porušením zákona orgánmi verejnej moci, potom Centrum právnej pomoci, na ktoré sa môžu obrátiť osoby v materiálnej núdzi, a teda i diskriminované osoby. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva možno považovať za jediný subjekt, ktorý sa má podľa platnej legislatívy zaoberať všetkými druhmi diskriminácie.

Stálym poradným orgánom vlády je Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. V jej rámci vznikol 03. 10. 2012 uznesením vlády SR č. 516 Výbor pre práva LGBTI osôb. Výbor bol zriadený v gescii Ministerstva spravodlivosti SR. Otvoril sa tak priestor na odbornú diskusiu a hľadanie riešení nedostatkov pri dodržiavaní ľudských práv LGBTI osôb a diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity.

4.2 Úloha VOP a SNSLP

Inštitút verejného ochrancu/ochrankyne práv je zakotvený v Ústave SR (VIII. hlava, 2. oddiel, článok 151a – Verejný ochranca práv) a podrobnejšie upravený v zákone č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov. Verejný ochranca/ochrankyňa práv je nezávislý orgán SR, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom. V zákonom ustanovených prípadoch (článok 151a ods. 1 Ústavy SR) sa verejný ochranca/ochrankyňa práv môže podieľať na uplatnení zodpovednosti osôb pôsobiacich v orgánoch verejnej moci, ak tieto osoby porušili základné právo alebo slobodu fyzických osôb a právnických osôb. Všetky orgány verejnej moci poskytnú verejnému ochrancovi/ochrankyni práv potrebnú súčinnosť.¹³⁸ V oblasti práv LGBTI ľudí zatiaľ nevykázal významnejšie výsledky.

Jediným štátom zriadeným orgánom, ktorý môže byť považovaný za subjekt zaoberajúci sa všetkými druhmi a formami diskriminácie je Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (ďalej

¹³⁷ Preklad záverečnej správy výskumu tvorí prílohu č. 5. tohto materiálu.

¹³⁸ Pozri čl. 151a Ústavy SR.

len „SNSLP“), ktoré bolo zriadené zákonom Národnej rady SR č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva. Úlohou SNSLP je komplexné pôsobenie v oblasti ľudských práv a základných slobôd vrátane práv dieťaťa. Na splnenie základných úloh by sa Stredisko malo zameriavať okrem iného na tieto hlavné oblasti:

- monitorovanie a hodnotenie dodržiavania ľudských práv a dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona,
- uskutočňovanie výskumov a prieskumov na poskytovanie údajov oblasti ľudských práv a základných slobôd vrátane práv dieťaťa, zhromažďovanie a šírenie informácií v tejto oblasti,
- príprava vzdelávacích aktivít a podieľanie sa na informačných kampaniach s cieľom zvyšovania tolerance spoločnosti,
- zabezpečovanie právnej pomoci obetiam diskriminácie a prejavov intolerance,
- vydávanie na požiadanie fyzických osôb alebo právnických osôb alebo z vlastnej iniciatívy odborné stanoviská vo veciach dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona,
- poskytovanie služieb v oblasti ľudských práv.¹³⁹

Plnenie týchto úloh špecificky v oblasti práv LGBTI ľudí zatiaľ nebolo výrazne zaznamenané.

4.3 Úloha MVO

Napriek už medzivojnovým snahám a individuálnemu aktivizmu za dekriminalizáciu homosexuality počas komunistického režimu vznikajú prvé občianske združenia presadzujúce práva LGBTI ľudí na začiatku 90. rokov 20. storočia. Hlavným cieľom hnutia bolo a stále je odstraňovanie homofóbnych predsudkov a zrovnoprávnenie LGBTI ľudí. Po vstupe SR do EÚ začal štát finančne podporovať niektoré kultúrne aktivity týchto združení a postupne aj niektoré advokačné aktivity a poskytovanie služieb komunitě. Štátna správa a samospráva podporujú mimovládne organizácie pri poskytovaní služieb, ktoré mimovládne organizácie dodajú efektívnejšie, alebo na ne majú vytvorené štruktúry a vedomosti, a najmä majú priamy kontakt a dôveru cieľovej skupiny. Táto podpora je však naviazaná na krátkodobé projekty a chýba inštitucionálna podpora týchto organizácií. Mimovládne organizácie sa zúčastňujú na tvorbe politík v tejto oblasti najmä prostredníctvom Výboru pre práva LGBTI osôb.

5. Priority a úlohy do budúcnosti

A. Princípy verejných politík v oblasti ľudských práv LGBTI ľudí a nediskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity

- Princíp ľudskej dôstojnosti a univerzálnosti ľudských práv: Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. Všetky ľudské práva sú univerzálne, vzájomne previazané, nedeliteľné a navzájom súvisia. Sexuálna orientácia, rodová identita a rodové prejavy sú neoddeliteľnou súčasťou práv a dôstojnosti každého človeka a nesmú byť dôvodom diskriminácie ani zneužívania.
- Princíp inkluzívneho a sociálneho občianstva: nikto nie je marginalizovaný a/alebo ukrátený na ľudských právach na základe svojej príslušnosti k menšinovým a zraniteľným skupinám.
- Princíp participácie LGBTI ľudí a organizácií na tvorbe verejných politík zameraných na presadzovanie práv LGBTI ľudí a boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity.
- Princíp uplatňovania objektívnych a overiteľných faktov a štatistík pri tvorbe verejných politík týkajúcich sa ľudských práv LGBTI ľudí a odstraňovania homofóbnych a transfóbnych predsudkov.

¹³⁹ Pozri § 1 ods. 2 zákona č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva.

B. Prierezové opatrenia

- Posilniť spoluprácu štátnej správy, akademickej sféry a mimovládneho sektora v záujme zlepšenia úrovne a kvality verejných politík zavedením princípov tvorby verejných politík založených na dôkazoch a faktoch o LGBTI ľuďoch.
- Prijatť akčný plán rovnosti LGBTI ľudí zahŕňajúci komplex koordinovaných opatrení zameraných na zlepšenie ochrany práv LGBTI ľudí, boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie, rodovej identity a rodových prejavov vrátane finančného a personálneho zabezpečenia plnenia plánu a jeho priebežného monitoringu a vyhodnocovania. Túto úlohu zabezpečiť vecne príslušné ministerstvo v spolupráci s Výborom pre práva LGBTI osôb.
- Zlepšiť inštitucionálne zabezpečenie problematiky ľudských práv LGBTI ľudí:
 - vytvoriť orgán na úrovni vlády SR zodpovedný za koordináciu opatrení zameraných na zlepšenie ochrany práv LGBTI ľudí, ako aj boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie, rodovej identity a rodových prejavov¹⁴⁰, ideálne v rámci orgánu zodpovedného za koordináciu a realizáciu ľudskoprávných a antidiskriminačných politík vo všeobecnosti,
 - reformovať a posilniť činnosť Slovenského národného strediska pre ľudské práva v intenciách Parížskych princípov; zefektívniť jeho pôsobnosť ako orgánu na podporu rovnakého zaobchádzania podľa príslušných smerníc EÚ s osobitným dôrazom na problematiku LGBTI ľudí; vytvoriť poradný a konzultatívny orgán strediska so zastúpením organizácií, expertov a expertiek venujúcich sa diskriminácii príslušných skupín obyvateľstva podľa zakázaných dôvodov diskriminácie,
 - zamerať činnosť verejnej ochrankyne práv okrem iného aj na nerovnosti a diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie, rodovej identity a rodových prejavov,
 - podporiť budovanie personálnych a finančných kapacít mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa presadzovaním ľudských práv LGBTI ľudí, špeciálne watch-dogových MVO a organizácií poskytujúcich služby komunite LGBTI ľudí; v rámci navrhovanej inštitucionálnej podpory platforiem MVO podľa príslušných skupín obyvateľstva podporiť aj platformu LGBTI organizácií.
- Využívať overené postupy a skúsenosti z iných krajín s rozvinutou ochranou ľudských práv LGBTI ľudí a osobitnú pozornosť venovať problémom, ktorým čelia transrodové a intersexuálne osoby a mladí LGBTI ľudia s prihliadnutím na ich špecifiká. Stimulovať podrobnejšie a cielenejšie výskumy a štatistiky o situácii LGBTI ľudí, pokiaľ ide o ich životné podmienky, duševné zdravie, vzdelávanie, zdravie, trestné činy z nenávisti, verbálne nenávistné prejavy, zamestnanie a ďalšie. Systematický, reprezentatívny zber štatistických a výskumných dát o diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a/alebo rodovej identity a rodových prejavov je nevyhnutnou a kľúčovou bázou tvorby politík. Zvýšiť mieru aplikácie právnych predpisov (najmä antidiskriminačnej legislatívy) vo vzťahu k predchádzaniu diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity (vrátane rodových prejavov).
- Podporovať informačné kampane, preventívne opatrenia a zvyšovanie povedomia v jednotlivých oblastiach ľudských práv LGBTI ľudí. Zabezpečiť objektívne a proaktívne informovanie o LGBTI ľuďoch v médiách, špecificky vo verejnoprávnych médiách im vyčleniť priestor.
- Podporovať systematickú úpravu antidiskriminačnej legislatívy zahŕňajúcej zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity a výkon komplexných politík na ochranu práv LGBTI ľudí na úrovni EÚ. Vo vzťahu k tretím krajinám uplatňovať usmernenia Rady EÚ na

¹⁴⁰ Úlohy sekretariátu Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb plní na základe uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 516/2012 Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, preto by bolo vhodným koordináčnym orgánom na úrovni štátnej správy. Zdroj:

<http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-148310?prefixFile=m>.

presadzovanie a ochranu všetkých ľudských práv lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb z 24. júna 2013.

5.1 Oblasť vzdelávania, poskytovania bezpečného prostredia pre mladých LGBTI ľudí na školách a médiá

- Zabezpečiť, aby školy poskytovali inkluzívne, bezpečné a podporné prostredie pre mladých LGBTI ľudí, oslobodené od násilia a vylúčenia. Prostredníctvom obsahov a foriem vzdelávania a výchovy eliminovať stigmatizáciu a ignorovanie LGBTI ľudí, prispievať k pochopeniu rôznorodosti ako prostriedku humanizácie školy a spoločnosti. Stimulovať školy k proaktívnosti pri prijímaní opatrení proti homofóbnej a transfóbnej šikane.
- Vykonať analýzu učebných osnov a metodík a odstrániť všetky neobjektívne informácie o sexuálnej orientácii a rodovej identite a všetky informácie, ktoré môžu podnecovať k homofóbii a transfóbii.
- Zabezpečiť, aby objektívne informácie ohľadom sexuálnej orientácie, rodovej identity a rodových prejavov boli súčasťou štátnych vzdelávacích programov a učebných osnov celoživotného formálneho i neformálneho vzdelávania v záujme ich pochopenia a podpory medzi pedagogickými zamestnancami a zamestnankyňami, odbornými zamestnancami a zamestnankyňami, pracovníkmi a pracovníčkami s deťmi a mládežou, študentmi a študentkami. Zvyšovať povedomie všetkých vzdelávajúcich, vzdelávaných o problémoch, ktorým čelia LGBTI ľudia s využitím objektívnych informácií o sexuálnej orientácii a rodovej identite. Zabezpečiť, aby sa predmetná oblasť stala pravidelnou a prierezovou súčasťou vyučovacích hodín rovnako ako všeobecná ľudskoprávna príprava v primeranej forme a so zohľadnením všetkých medzinárodných záväzkov, špecificky práv detí a práv rodičov.
- Zaradiť do pravidelného vzdelávania pedagogických zamestnancov a zamestnankýň a odborných zamestnancov a zamestnankýň škôl a školských zariadení tému ľudských práv LGBTI ľudí a rodovej identity vrátane metodológie a metodík prístupu k otázkam o LGBTI ľuďoch v triedach, a riešenia incidentov homofóbneho a transfóbneho násilia a obťažovania.
- Do vzdelávacích programov a metodík o šikane zahrnúť problematiku homofóbie, homofóbnej a transfóbnej šikany a metódy ich riešenia a prevencie.
- Podporiť vytvorenie akreditovaných vzdelávacích programov zameraných na ľudské práva LGBTI ľudí a poskytovaných pre rôzne profesijné skupiny – pedagogických zamestnancov a zamestnankyne, odborných zamestnancov a zamestnankyne, psychológov a psychologičky, políciu, súdy.
- Uskutočniť hĺbkovú analýzu a revíziu prístupu SR k plneniu medzinárodných dohovorov vo vzťahu k LGBTI ľuďom v oblasti vzdelávania.

5.2 Oblasť súkromného a rodinného života

- Spracovať analýzu zameranú na právne postavenie nezosobášených párov, špecificky párov rovnakého pohlavia s cieľom zistiť, aké práva a povinnosti majú. Vytvoriť zoznam relevantných zákonov, vyhlášok, nariadení a navrhnúť alternatívy riešenia práv a povinností nezosobášených párov, špecificky párov rovnakého pohlavia.
- Realizovať monitoring prekážok a bariér, s ktorými sa páry rovnakého pohlavia v bežnom živote stretávajú pri zabezpečení svojich práv v rámci partnerstva a na jeho základe vypracovať a prijať právnu úpravu spolužitia párov rovnakého pohlavia.
- Analyzovať situáciu LGBTI rodičov a prekážky, s ktorými sa stretávajú pri výchove detí. Na základe analýzy navrhnúť legislatívne riešenia.
- Vytvoriť metodiku na zber údajov o sexuálnej orientácii a rodovej identite na štatistické účely, ktorá zachová anonymitu mena a priezviska a ostatné podmienky podľa osobitného predpisu (zákon o ochrane osobných údajov) a stanoviť oblasti, ktorých sa tento zber bude týkať.

5.3 Prepis rodu a zdravotná starostlivosť o transrodové osoby

- Preskúmať proces prepisu rodu vo všetkých oblastiach, navrhnúť novú, ľudskoprávnym záväzkom zodpovedajúcu verziu právnej úpravy, aktualizovať metodiku postupu zdravotnej starostlivosti s transrodovými a intersexuálnymi osobami a nevyžadovať nútenú kastráciu a iné nútené medicínske zásahy.
- Navrhnúť úpravy relevantnej legislatívy tak, aby jasne definovala povinnosť verejného a súkromného sektora zmeniť dokumenty transrodových osôb po právnom uznaní prepisu rodu najmä v týchto oblastiach: pracovné posudky a potvrdenia o zamestnaní; diplomy z vysokých škôl a univerzít; vysvedčenia zo stredných škôl a základných škôl.
- Preskúmať spôsoby (a do praxe zaviesť najoptimálnejšie z nich) zmeny dokumentov transrodovej a intersexuálnej osoby už na začiatku tranzície (v záujme významného uľahčenia procesu tranzície každej osoby a v záujme humánneho riešenia).
- Vykonať monitoring súčasnej situácie v oblasti špecializovanej zdravotnej starostlivosti, navrhnúť a do praxe uviesť opatrenia na zabezpečenie dostupnosti špecializovanej zdravotnej starostlivosti a poradenstva pre transrodové a intersexuálne osoby vrátane psychologickkej, endokrinologickej a chirurgickej expertízy. Zabezpečiť, aby všetka zdravotná starostlivosť pre transrodové osoby a všetky procedúry boli zákonne, legitímne a primerane hrazené zo zdravotného poistenia.
- Preskúmať proces zdravotnej starostlivosti intersexuálnych detí a prípadov nútených operácií. Navrhnúť a do praxe uviesť opatrenia zaručujúce, že na tele žiadneho dieťaťa nebudú vykonané normalizačné lekárske zásahy a navrhnúť odporúčania pre dotknuté profesie a rodičov.
- Pripraviť návrh opatrení s cieľom zabezpečiť, aby transrodové a intersexuálne osoby spokojne užívali plné právne uznanie a prepis rodu svojej zvolenej rodovej identity vrátane zmeny prvého mena, čísla sociálneho poistenia a iných indikátorov rodu na dokumentoch o totožnosti.
- Novelizovať zákon o ochrane osobných údajov tak, aby poskytovanie nepodstatných, osobne citlivých údajov týkajúcich sa rodovej identity osoby bolo zakázané.

5.4 Poskytovanie najvyššieho dostupného štandardu zdravia pre LGBTI ľudí

- Zabezpečiť, aby poskytovatelia zdravotnej starostlivosti absolvovali primerané školenie a zvyšovanie povedomia ohľadom zdravotných potrieb LGBTI osôb s cieľom znižovania predsudkov a zlepšenia poskytovania služieb pre LGBTI osoby.
- Pripraviť a do praxe uviesť osobitné opatrenia na zlepšenie prístupu k službám zdravotnej starostlivosti (vrátane psychologických služieb) a zameranie politík na poskytovanie vysokokvalitnej zdravotnej starostlivosti pre LGBTI osoby vrátane zdravotných služieb na zabezpečenie sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv.
- Do vnútroštátnych programov zdravia včleniť časť o zdravotnej starostlivosti pre LGBTI klientov a klientky. Programy by mali zabezpečiť, aby aj zdravotné prehliadky, školiace plány a zdravotné politiky zohľadňovali LGBTI osoby a ich potreby.

5.5 Trestné činy z nenávisti, verbálne nenávistné prejavy

- Prijatť legislatívu zastrešujúcu homofóbne a transfóbne nenávistné verbálne prejavy a trestné činy z nenávisti tak, aby LGBTI osoby boli chránené rovnako ako národnostné, náboženské a iné menšiny. Zahrnúť do osobitných motívov trestných činov z nenávisti aj rodovú identitu a rodové prejavy.
- Pri transpozícii a implementácii smernice EÚ o právach obetí venovať osobitnú pozornosť rodu a rodovej identite alebo rodovému prejavu, ako aj sexuálnej orientácii, ako osobným vlastnostiam obetí, ktoré sa musia brať do úvahy v súvislosti s individuálnymi hodnoteniami.
- Vytvoriť a zaviesť do praxe podporné mechanizmy pre obeť z radov LGBTI ľudí (komplexné poradenstvo a služby prostredníctvom nezávislých špecializovaných organizácií a MVO).

- Poskytnúť vzdelávanie pre orgány činné v trestnom konaní a súdy o špecifikách situácie LGBTI ľudí.

5.6 Zlepšovanie právneho povedomia a oznamovania diskriminácie a násilia

- Prijatť konkrétne opatrenia a uskutočňovať aktivity na zvýšenie povedomia a na podporu LGBTI osôb so zameraním na efektívny a ľahký prístup k štruktúram verejných orgánov moci a k postupom na oznamovanie diskriminácie a nenávisťou motivovaného násilia.
- Analyzovať dôvody nedostatočného oznamovania trestných činov z nenávisti a prípadov diskriminácie LGBTI ľudí a prijať príslušný návrh opatrení. Zbierať štatistické údaje prinajmenšom o počte prípadov týkajúcich sa trestných činov z nenávisti pre sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, ktoré boli oznámené verejnosťou a hlásené úradom a na podklade ktorých boli tieto útoky uznané ako diskriminačné, evidovať počet usvedčených páchateľov a druh uloženej sankcie.

5.7 Zabezpečenie rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a v ďalších oblastiach

- Podporovať odborové organizácie a zamestnávateľské organizácie v úsilí prijať rozmanitosť a antidiskriminačné politiky so zacielením na LGBTI ľudí a všetky zraniteľné skupiny, napríklad prostredníctvom prijatia vnútroorganizačných pravidiel správania a využívaním skúseností a osvedčených metód v oblasti pozitívnych opatrení ústretovým potrebám LGBTI ľudí.

Terminológia

Sexuálna orientácia, ktorá zahŕňa heterosexuálnu, bisexuálnu a homosexuálnu, je hlbokou súčasťou identity každej ľudskej bytosti. Sexuálna orientácia sa vzťahuje na schopnosť každého človeka hlbokej citovej, láskyplnej a sexuálnej príťažlivosti k osobám opačného rodu/pohlavia (heterosexuálna) alebo k osobám rovnakého rodu/pohlavia (homosexuálna) alebo k osobám viac ako jedného rodu/pohlavia (bisexuálna), ako aj na schopnosť mať s nimi intímne a sexuálne vzťahy. Na základe mnohých výskumov sa považuje za nemennú, stabilnú a v súlade s vnútorným pociťovaním. Nemožno ju vedome ovplyvniť.

Platí, že v roku 1991 bola homosexuálna orientácia vyradená zo zoznamu chorôb Svetovej zdravotníckej organizácie. V členských štátoch Rady Európy bola dekriminálnizovaná.

Sexuálna orientácia je integrálne prepojená na intímne osobné vzťahy, ktoré ľudskej bytosti tvoria s inými s cieľom naplniť svoje hlboké potreby lásky, blízkosti a intimity.

Vo vzťahu k sexuálnemu správaniu tieto väzby sprevádzajú nesexuálna fyzická príťažlivosť medzi partnermi a partnerkami, zdieľané ciele a hodnoty, vzájomná podpora a pokračujúci záväzok.

Rodová identita sa vzťahuje na hlboko pociťovanú schopnosť každého človeka vnútorne a individuálne prežívať rod, ktorý môže, ale nemusí zodpovedať biologickému pohlaviu, s ktorým sa človek narodil, resp. rodu, ktorý mu bol pripísaný pri narodení. Pričom sem patrí aj osobné vnímanie svojho tela, čo môže zahŕňať, ak sa človek rozhodne slobodne, aj lekárske, chirurgické alebo iné úpravy telesného vzhľadu alebo funkcií, ako aj iné rodové prejavy (gender expression) vrátane obliekania, rečového prejavu a spôsobu vystupovania.

LGBTI skratka sa používa ako zaužívaná skratka, strešný pojem na opísanie tých, ktorí sa identifikujú ako lesby, gejav, bisexuálni, transrodoví a intersexuálni ľudia, čiže pre komunitu lesieb, gejav, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí.

Označenie LGBTI sa používa tiež na sebaurčujúce označenie skupiny ľudí s inou ako väčšinovou sexuálnou orientáciou a rodovou identitou, a to v politickom diskurze a diskurze ľudských práv.

Neznamená to však, že existuje jedna „LGBTI“ identita. Je dôležité poznamenať, že ľudia považovaní za LGBTI nemusia individuálne cítiť potrebu identifikovať seba pod týmto označením.

Iní ľudia vrátane intersexuálnych ľudí alebo tých, ktorí identifikujú sami seba ako „queer“, môžu spájať seba s LGBT komunitou, ktorá môže byť potom spoločne označená ako LGBTIQ.

Treba brať do úvahy tiež to, že záležitosti ľudských práv, ako aj problémy, ktoré ovplyvňujú lesby, gejav, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí, sa významne odlišujú v rámci každej podskupiny aj napriek vzájomne prepojeným príčinám ich diskriminácie, a preto vyžadujú odlišné prístupy.

Lesba je žena, ktorú dlhodobo emocionálne, mentálne, fyzicky, psychologicky a sexuálne priťahujú iné ženy a ktorá vytvára a udržiava svoje primárne milujúce a sexuálne vzťahy s inými ženami.

Gej je muž, ktorého dlhodobo emocionálne, mentálne, fyzicky, psychologicky a sexuálne priťahujú iní muži a ktorý vytvára a udržiava svoje primárne milujúce a sexuálne vzťahy s inými mužmi.

Bisexuálny človek je osoba, ktorú emocionálne, fyzicky a sexuálne priťahujú muži aj ženy.

Transrodoví ľudia (trans* ľudia) sú tí ľudia, ktorých rodová identita sa nezhoduje s rodom, ktorý im bol pripísaný pri narodení (alebo s biologickým pohlavím, ktoré získali pri narodení), ako aj tí ľudia, ktorí si želajú svoju rodovú identitu prejavovať rozdielne od rodu, ktorý im bol pripísaný pri narodení.

Zahŕňa tých ľudí, ktorí cítia, preferujú alebo si vyberajú oblečenie, doplnky, kozmetiku alebo úpravy tela, teda prezentujú seba odlišne od očakávaní spojených s rodovou rolou, ktorá im bola pripísaná pri narodení.

Transžena – osoba, ktorej bol pri narodení pripísaný mužský rod, ale sama sa identifikuje ako žena. Túto osobu takto označujeme na základe jej preferovaného rodu (teda ženského), nie na

základe dokladov totožnosti, vzhľadu či prejavov, pre ktoré by ju iné osoby mohli považovať za muža.

Transmuž – človek, ktorému bol pri narodení pripísaný ženský rod, ale sám sa identifikuje ako muž. Tohto človeka takto označujeme na základe jeho preferovaného rodu (teda mužského), nie na základe dokladov totožnosti, pre ktoré by ho iné osoby mohli považovať za ženu.

Intersexuálni ľudia sú ľudia narodení s pohlavnými znakmi oboch pohlaví, zvonku môžu vyzeráť ako chlapčenské alebo dievčenské, ale zároveň môžu mať z hľadiska pohlavia iné reprodukčné orgány vnútri tela vrátane chromozómov, pohlavných žliaz a genitálií.

Tento pojem uprednostňujú ľudia, ktorí sa narodili s mužskými aj ženskými pohlavnými charakteristikami.

Najčastejšie sa táto neurčitosť týka vonkajších alebo vnútorných genitálií.

Ak sa týka vonkajších, lekári často odporúčajú rodičom operačné zmeny (a teda aj doživotnú hormonálnu terapiu) a výchovu v súlade s vytvorenými genitáliami. Tá nemusí byť v súlade s rodovou identitou dieťaťa.

Tranzícia je proces prepisu rodu (v slovenskej legislatíve sa uvádza necitlivý medicínsky pojem zmena pohlavia) a tiež časové obdobie, v ktorom sa prepis rodu uskutočňuje tak, aby trans* osoba žila v súlade s vnútorne prežívanou rodovou identitou.

Ide o prepis rodu na úrovni telesnej, právnej a psychologickkej. Toto časové obdobie často začína rozhodnutím prepísať rod a môže, ale nemusí, končiť chirurgickými zákrokmi. Napríklad na Slovensku bez odstránenia reprodukčných orgánov nie je prepis rodu, teda zmena mena a priezviska a rodu, napr. v občianskom preukaze, možná.

Títo ľudia sú tak nútení podstúpiť odstránenie reprodukčných orgánov.

Z ľudskoprávneho hľadiska je však správne používať pojem *prepis rodu* namiesto *zmena pohlavia* a pojem *transrodové osoby* namiesto *transsexuáli*, pretože reprezentujú nepatologizujúci pohľad na osoby, ktoré prechádzajú tranzíciou.

Homofóbia/bifóbia/transfóbia sú negatívne a škodlivé postoje a predsudky voči LGBTI ľudom, ktoré sú silne emocionálne podfarbené, nenávisťné a môžu viesť k fyzickým a psychickým útokom.

Homofóbia je pociťovanie iracionálnych obáv, strachu a averzie vo vzťahu k homosexualite, lesbám a gejom alebo tým, ktorí tak pôsobia.

Transfóbia je pociťovanie iracionálnych obáv, strachu a averzie vo vzťahu k nepodriadovaniu sa tradičným rodovým rolám a rodovej identite. V prípade bisexuálnych ľudí sa hovorí o bifóbii.

Obyčajne sú terčom útokov správanie, presvedčenie alebo postoje, ktoré nepodliehajú rigidným stereotypom.

Homofóbia/bifóbia/transfóbia sú obvykle založené na zovšeobecneniach, mýtoch, neopodstatnených predstavách, predsudkoch a kultúrnom heterosexizme.

Trestné činy z nenávisti (z angl. hate crime) sa vzťahujú na fyzický alebo verbálny útok na osobu, ktorý je motivovaný predsudkom vo vzťahu k tejto osobe pre jej osobnú charakteristiku, v tomto prípade pre jej sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu. Ide o fyzické násilie, zneužívanie, obťažovanie na základe skutočnej alebo vnímanej sexuálnej orientácie a/alebo rodovej identity.

Verbálne nenávisťné prejavy (z angl. hate speech) sú výroky alebo verejné vyjadrenia, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú nenávisť, predsudky, homofóbiu/bifóbiu/transfóbiu a diskrimináciu vo vzťahu k LGBTI ľudom. Je založený na nenávisti a netolerancii vo vzťahu k inakosti. Ide o nenávisťné prejavy aj na internete a v sociálnych médiách (Facebook).

Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity zahŕňa činy, ktorých podstatou je odlišné zaobchádzanie s jedincami na základe sexuálnej orientácie a/alebo rodovej identity v porovnaní s inými jedincami v porovnateľnej situácii.

Odporúčania na používanie korektnej terminológie

Nevhodné pojmy: *homosexuál/homosexuáli*

Odporúčané pojmy: *gej¹, lesba*

Pojem homosexualita používaný v kontexte odbornej literatúry má neutrálne podfarbenie. Iné je to v prípade, ak sa jeho odvođeniny používajú na označenie skupiny ľudí. Okrem sexualizácie v sebe nesie aj historické zaťaženie patologizáciou. Sprievodným javom depatologizácie, dekriminalizácie a emancipácie lesieb a gejev bolo aj osvojenie pojmov, ktorými sa oni/ony sami označujú, väčšinou spoločnosťou. Pojem „homosexuáli“ sa často používa aj ako všeobecný pojem, hoci zjavne vylučuje lesby a bisexuálnych ľudí.

Neformálne sa v komunite LGBTI ľudí používa aj pojem *teplý/teplá*. Napriek tomu, že tento pojem vyvoláva negatívne konotácie, LGBTI komunita ho používa na sebaidentifikáciu z dôvodu posilnenia. Ak znevýhodnená menšina použije na svoje označenie negatívne pojmy prisudzované majoritou, tieto pojmy stratia dehonestujúci a ubližujúci náboj a ich negatívny význam je takouto praxou „osvojenia“ prepísaný. Vždy je však dôležité poznať kontext a rozlišovať, kto je používateľom pojmu.

Nevhodné pojmy: *sexuálne menšiny, neheterosexuálni ľudia*

Odporúčaný pojem: *LGBTI ľudia*

Pojem „sexuálne menšiny“ má jasnú sexuálnu konotáciu a nie je jasné, prečo sa používa v súvislosti s LGBTI ľuďmi, keďže menšinové sexuálne správanie a praktiky sú bežné aj v prípade heterosexuálnych ľudí. Pojem „neheterosexuálni ľudia“ obsahuje negatívne vymedzenie a týka sa len LGB ľudí, a nie TI ľudí. Neformálne sa používa aj pojem „teplí ľudia“.

Nevhodný pojem: *homosexuálne páry*

Odporúčaný pojem: *páry rovnakého pohlavia*

K pojmu *homosexuálne* platia všetky výhrady vyššie. Z právneho pohľadu je najpresnejší pojem páry rovnakého pohlavia, pretože tieto nie sú právne uznané. Alternatívne môžeme hovoriť o gejských a lesbických pároch a neformálne o teplých pároch.

Nevhodný pojem: *priznať sa k homosexualite*

Odporúčané pojmy: *zverejniť/oznámiť, že daná osoba je lesba/gej/bisexuálny, transrodový alebo intersexuálny človek, coming out*

Podľa kodifikačných slovníkov slovenského jazyka pojmom *priznať sa* v prvom rade pomenujeme „pravdivú výpoveď potvrdiť vinu, účasť na niečom: p. sa k činu, ku krádeži“. Preto je nevhodné v tejto súvislosti používať takto jasne negatívne podfarbené slovo. Neformálne sa používa aj pojem *vyoutovať (vyautovať) sa*.

Zdroje literatúry:

Americká psychologická asociácia. Definícia termínov: Rod, pohlavie, rodová identita, sexuálna orientácia, 2011, dostupné na: <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/sexuality-definitions.pdf>.
European Union Agency for Fundamental Rights. Hate Speech and Hate Crimes against LGBT Persons. [on-line] FRA, 2009. Dostupné na internete:

¹ Preferovaná je slovenská forma ale prípustné je aj používanie anglickej formy gay.

http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1226-Factsheet-homophobia-hate-speech-crime_EN.pdf.

Jogjakartské princípy. 2006. V slovenskom jazyku ich vydal Úrad vlády SR v roku 2011 (http://www.vlada.gov.sk/data/att/1829_subor.pdf)

Lev, A.I. 2004. Transgender Emergence. Therapeutic guidelines for working with gender variant-people and their families. New York, The Haworth Clinical Practise Press, 2004. 467 s. ISBN – 13:978-0-7890-0708-7.

Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku, Nadácia otvorenej spoločnosti 2013, Pozn.: Zatiaľ nepublikovaný text, Transfúzia.

Rada Európskej únie 2013. Návrh usmernení na presadzovanie a ochranu všetkých ľudských práv lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (LGBTI). Rada Európskej únie, 24. júna 2013

Rada Európy 2011. Boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, štandardy Rady Európy, Rada Európy, jún 2011, dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf.

Savin-Williams, R.C. 2006. Mom, Dad, I'm Gay: How Families Negotiate Coming Out. Washington DC, American Psychological Association (APA), 2006. 276 s. ISBN 1-55798-741-6.

Smitková, H., Kuruc. A 2012. Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami [online]. Iniciatíva Inakosť 2012 [cit. 2013-20-12]. 94 s. Dostupné na internete: http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

**Prehľad najčastejších predsudkov a argumenty o ich nesprávnosti
vypracované Parlamentným zhromaždením Rady Európy¹**

Najbežnejšie predsudky	Odpovede
„Homosexualita je choroba“	Svetová zdravotnícka organizácia rozhodla pred vyše dvadsiatimi rokmi, že homosexualita nie je choroba. ²
„Homosexualita je abnormálna“, je to „porucha osobnosti“	Väčšinový vedecký a medicínsky názor potvrdzuje, že homosexuálna orientácia je prirodzeným variantom ľudského správania. ³
„Homosexualita je nemorálna“	Tento subjektívny pohľad je väčšinou založený na náboženskej dogme. V demokratickej spoločnosti teda nemôže byť dôvodom pre obmedzenie práv druhých.
„Počet homosexuálov sa zvyšuje“	Počet lesieb, gejov a bisexuálnych ľudí sa nezvyšuje. Títo ľudia sa iba stávajú viditeľnými. ⁴
„Homosexualita zhoršuje demografickú krízu a ohrozuje budúcnosť národa“	Obviňovanie malej menšiny za národný demografický pokles je nelogické a slúži iba na odvedenie pozornosti od jeho skutočných príčin. ⁵
„Právne uznanie vzťahov párov rovnakého pohlavia je nebezpečenstvom pre tradičnú rodinu“	Uzákonenie právnej formy spolužitia párov rovnakého pohlavia nemá žiadny vplyv na manželstvo či rodičovstvo heterosexuálov. ⁶
„Propaganda môže mladých ľudí konvertovať na homosexuálov“	Neexistuje dôkaz na podporu tohto tvrdenia. ⁷
„Homosexuáli sú nebezpeční pre deti“	Gejovia, lesby a bisexuálni ľudia nie sú o nič väčším nebezpečenstvom pre deti ako heterosexuálni ľudia. ⁸

¹ Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity, Report, Doc. 12185, Committee on Legal Affairs and Human Rights of The Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 23 March 2010.

² Svetová zdravotnícka organizácia odstránila homosexualitu z jej Medzinárodnej klasifikácie chorôb v roku 1991.

³ „Napriek pretrvávajúcim stereotypom, ktoré zobrazujú lesby, gejov a bisexuálnych ľudí ako narušených, niekoľko dekád výskumu a klinických overení viedlo všetky relevantné medicínske, psychologické a psychiatrické organizácie ku konštatovaniu, že tieto sexuálne orientácie reprezentujú normálne formy ľudského prežívania.“ (Americká psychologická asociácia, <http://www.apa.org/topics/sexuality/index.aspx#whatcauses>)

⁴ Vláda Veľkej Británie odhaduje, že v populácii žije 5% až 7% lesieb, gejov alebo bisexuálnych ľudí. So znižujúcou sa diskrimináciou viac a viac ľudí otvorene hovorí o svojej sexuálnej orientácii, takže sa môže zdať, že ich počet sa zvyšuje.

⁵ Neexistuje súvislosť medzi podporou práv lesieb, gejov a bisexuálnych ľudí a demografickým poklesom. V skutočnosti niektoré krajiny Európy, ktoré sú najúspešnejšie v riešení demografických problémov – škandinávské krajiny – zvolili cestu podpory práv lesieb, gejov a bisexuálnych ľudí, zatiaľ čo krajiny, ktoré tieto práva najviac potláčajú, čelia najväčším demografickým problémom. (Demographic challenges for social cohesion, Doc. 10923, Committee on Migration, Refugees and Population, 3 May 2006, paragraph 30: “[the Nordic countries] have best succeeded in creating a woman-friendly, child-friendly and family-friendly policy framework, thus also reaching relatively high fertility rates”.)

⁶ „Tradičná rodina“ (heterosexuálny pár s deťmi) a jej výskyt v európskych krajinách sa znižuje, primárne z dôvodu zvyšujúceho sa počtu heterosexuálov, ktorí nevstupujú do manželstva, vysokej rozvodovosti, alebo zvyšujúceho sa počtu heterosexuálov, ktorí sa rozhodnú nemať dieťa/deti. Uzákonenie vzázkov dvoch ľudí rovnakého pohlavia ovplyvní tento trend iba v znížení počtu lesieb a gejov, ktorí sa cítia nútení vstúpiť do heterosexuálneho manželstva a v znížení počtu rozvodov, ktoré z nich väčšinou vyplývajú.

⁷ Ak 1600 rokov perzekúcie – zahŕňajúcej trest smrti, uväznenie, diskrimináciu a spoločenské vylúčenie – nedokázali „konvertovať“ homosexuálov na heterosexuálov, viac informácií o homosexualite skutočne neovplyvní sexuálnu orientáciu heterosexuálnych ľudí, bez ohľadu na ich vek. (Homosexualita bola prvýkrát v Európe dokázateľne zo zákona zakázaná v roku 390)

⁸ „Americká akadémia pre psychiatriu detí a mládeže sa uzniesla, že neexistuje dôkaz, že gejovia a lesby ako takí predstavujú hrozbu pre zdravý vývoj detí a mládeže a odsúdila všetky obmedzenia zamestnávania alebo poskytovania služieb založené na sexuálnej orientácii v pozíciách zahŕňajúcich poskytovanie služieb alebo starostlivosti o deti a mládež.“ (Policy Statement of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, adopted in October 1992.)

Predsudky	Odpovede na základe ľudskoprávneho princípu
„Homosexualita je neakceptovateľná pre veľkú časť spoločnosti, ktorá ospravedlňuje diskrimináciu náboženskými a sociálnymi normami“	Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že predsudky a postoje heterosexuálnej väčšiny nemôžu byť použité pre ospravedlnenie diskriminácie. ⁹
„Obmedzenia voči homosexuálom sú opodstatnené. Nie sú považované za diskrimináciu“	Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že diskriminácia na základe sexuálnej orientácie je všeobecne neakceptovateľná rovnako ako diskriminácia na základe pohlavia, rasy alebo náboženstva. ¹⁰
„Homosexuáli požadujú špeciálne práva“	Požadované práva sú tie, ktoré sú garantované všetkým ľuďom podľa medzinárodného práva, nie viac a nie menej.
„Priznanie práv homosexuálom odoberá práva druhým, špeciálne nábožensky založeným ľuďom“	Jediné „právo“, ktoré je v tomto prípade odobraté je „právo“ na diskrimináciu, ktoré nie je ľudským právom. Povolené sú ojedinelé výnimky, ak sú opodstatnené ochranou náboženskej slobody.
„Homosexuálna propaganda môže byť zamedzená, pretože sa nedá hovoriť o slobode zhromažďovania alebo vyjadrenia“	Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že nesúhlas s „homosexuálnou propagandou“ nie je opodstatnením pre upieranie slobody prejavu alebo práva na zhromažďovanie. ¹¹
„Ochrana mládeže si vyžaduje diskriminačné zaobchádzanie“	Európsky súd pre ľudské práva zamietol toto tvrdenie so záverom, že nedospelí chlapci nemôžu byť „zlákani“ homosexualitou prostredníctvom homosexuálnej skúsenosti. Sexuálna orientácia sa vytvára pred dosiahnutím puberty. ¹²
„Ochrana tradičnej rodiny ospravedlňuje diskrimináciu párov rovnakého pohlavia“	Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že štát musí dokázať, prečo je nevyhnutné neposkytnúť párom rovnakého pohlavia práva a podporu, ktorá je garantovaná tradičným rodinám za účelom ich ochrany. ¹³
„Homosexuáli nie sú spôsobilí pre výchovu detí“	Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že s lesbami a gejmami musí byť zaobchádzané rovnako ako s heterosexuálmi, vo vzťahu k opatere dieťaťa, alebo ich spôsobilosti pre adopciu. ¹⁴

⁹ Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom (1999), paragraph 90; S.L. v. Austria (2003), paragraph 44.

¹⁰ Pohlavie (S.L. v. Austria), rasa (Smith and Grady v. the United Kingdom; Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom) a náboženstvo (Mouta v. Portugal).

¹¹ Bączkowski and Others v. Poland (2007).

¹² S.L. v. Austria (2003), paragraph 43.

¹³ Karner v. Austria (2003).

¹⁴ Mouta v. Portugal (1999), ktorý sa týkal práva muža – geja na opateru jeho biologickej dcéry; B. v. France (2008), ktorý sa týkal práva lesbickej ženy na rovné zaobchádzanie pri posudzovaní ako uchádzačky o adopciu.

Monitoring aktuálneho stavu v problematike ľudských práv LGBTI ľudí na Slovensku ¹

Rovnaké zaobchádzanie v Ústave Slovenskej republiky

Ústava Slovenskej republiky² stanovuje, že „ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.“ „Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.“ Sexuálna orientácia a rodová identita ako dôvod diskriminácie nie sú v ústave explicitne uvedené, môžeme ich zahrnúť pod pojem „iné postavenie“, čo však môže spôsobovať právnu neistotu v tomto smere. Sexuálnu orientáciu ako zakázaný dôvod diskriminácie v našich podmienkach prvýkrát explicitne spomenul Ústavný súd SR v roku 2005³.

Oblasť diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity

Podľa prieskumu⁴ Agentúry pre základné práva viac ako polovica (52 %) všetkých respondentov a respondentiek na Slovensku (priemer EÚ je 47 %) uviedla, že osobne zažila diskrimináciu alebo obťažovanie na základe sexuálnej orientácie v roku predchádzajúcom prieskumu.

Princíp zákazu diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity je obsiahnutý najmä v zákone o rovnakom zaobchádzaní⁵. V čl. 1 (§ 1) upravuje dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania a spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia. Vo svojich ustanoveniach upravuje uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania v oblasti pracovnoprávných a obdobných právnych vzťahov, sociálneho zabezpečenia a sociálnych výhod, zdravotnej starostlivosti, poskytovania tovarov a služieb vrátane bývania a vo vzdelávaní. Každý je povinný rešpektovať princíp rovnakého zaobchádzania v týchto oblastiach. Priamo je v ňom teda uvedená sexuálna orientácia, pôvodne sa vzťahovala len na oblasť prístupu k zamestnaniu a pracovnoprávne vzťahy, novelou z roku 2008 sa zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie rozšíril na ďalšie oblasti

Rodová identita nie je v ňom priamo uvedená, ale vzťahuje sa na diskrimináciu na základe pohlavia, priamo je v antidiskriminačnom zákone uvedená: „za diskrimináciu z dôvodu pohlavia sa považuje aj diskriminácia z dôvodu tehotenstva alebo materstva, ako aj diskriminácia z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie“.⁶

Zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity ako jedného zo zakázaných dôvodov je v slovenskom právnom poriadku možné nájsť aj v ustanoveniach iných vnútroštátnych právnych predpisov.⁷ V zásade je možné uviesť, že povinnosť dodržiavať zásadu

¹ Aktuálny stav bol spracovaný na základe výsledku monitoringu uplatňovania ľudských práv LGBTI ľudí na Slovensku, ktorý realizovala Iniciatíva Inakosť; Varga P., Vozáriková M., 2013. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBT osôb, Iniciatíva Inakosť 2013; výsledkov prieskumu Agentúry pre základné práva: EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], dostupné na internete: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance-en.pdf>

² Čl. 2 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky.

³ Nález ústavného súdu PL. ÚS 08/04-202 z 18. októbra 2005.

⁴ EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], dostupné na internete: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance-en.pdf>

⁵ Zákon o rovnakom zaobchádzaní č. 365/2004 Z. z. v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Prijatý bol v roku 2004 prebratím európskej smernice 2000/78/ES, ktorá stanovuje všeobecný rámec rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a povolani (pracovnoprávných vzťahoch), posledná novelizácia bola v roku 2013.

⁶ §2 čl.11 zákona o rovnakom zaobchádzaní č. 365/2004 Z. z. v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

⁷ Napr. napríklad zákon č. 311/2001 Z. z. Zákoník práce, zákon č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe, zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme, zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), zákon č.

rovnakého zaobchádzania sa vzťahuje na všetky právne predpisy, ktoré patria do oblasti pôsobnosti antidiskriminačného zákona.

Oblasť zamestnania

Podľa prieskumu⁸ Európskej agentúry pre základné práva, až 30 %⁹ ľudí, ktorí sa identifikovali ako LGBT, mali v posledných 12 mesiacoch problémy pri hľadaní práce a/alebo v práci preto, že majú inú sexuálnu orientáciu. Na Slovensku bolo 20 % respondentov a respondentiek, ktorí vnímali diskrimináciu v posledných 12 mesiacoch pri hľadaní práce a/alebo v práci preto, že sú LGBT. Takmer jeden z troch (30 % EÚ) transrodových respondentov, ktorí hľadali prácu v roku pred prieskumom, uviedol, že pri hľadaní práce čelil diskriminácii preto, že je LGBT. Z tých respondentov, ktorí mali platenú prácu kedykoľvek počas posledných piatich rokov, dve tretiny – vrátane väčšiny v každej krajine – počulo alebo videlo negatívne komentáre alebo správanie voči kolegom vnímaným ako LGBT (priemer EÚ 67 %) alebo mali skúsenosť so všeobecne negatívnym postojom voči LGBT osobám (66 %) počas zamestnania v posledných piatich rokoch.

Zákonník práce¹⁰ v článku 1 uvádza zásady, na ktorých je Zákonník práce založený, konkrétne uvádza, že fyzické osoby majú právo na prácu a na slobodnú voľbu zamestnania, na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky a na ochranu proti svojvoľnému prepusteniu zo zamestnania v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania. Tieto práva im patria bez akýchkoľvek obmedzení a diskriminácie z dôvodu pohlavia, manželského stavu a rodinného stavu, sexuálnej orientácie, rasy, farby pleti, jazyka, veku, nepriaznivého zdravotného stavu alebo zdravotného postihnutia, genetických vlastností, viery, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, odborovej činnosti, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, majetku, rodu alebo iného postavenia s výnimkou prípadu, ak je rozdielne zaobchádzanie odôvodnené povahou činností vykonávaných v zamestnaní alebo okolnosťami, za ktorých sa tieto činnosti vykonávajú, ak tento dôvod tvorí skutočnú a rozhodujúcu požiadavku na zamestnanie pod podmienkou, že cieľ je legitímny a požiadavka primeraná.

Zamestnávateľova sloboda získavania informácií pri výbere zamestnanca je limitovaná okrem Zákonníka práce aj zákonom o službách zamestnanosti. Podľa zákona o službách zamestnanosti¹¹:

- zamestnávateľ nesmie pri výbere zamestnanca vyžadovať ani informácie o národnosti, rasovom alebo etnickom pôvode alebo o sexuálnej orientácii, ani informácie, ktoré odporujú dobrým mravom alebo osobné údaje, okrem tých, ktoré sú potrebné v zmysle zákona o ochrane osobných údajov,
- zamestnávateľ je povinný na požiadanie občana preukázať nutnosť vyžadovaného osobného údaje,
- kritériá na výber zamestnanca musia zaručovať rovnosť príležitostí pre všetkých občanov,
- zamestnávateľ nesmie zverejňovať ponuky zamestnania, ktoré obsahujú akékoľvek obmedzenia a diskrimináciu podľa niektorého zo stanovených dôvodov.

V tejto oblasti je dôležitý aj zákon o štátnej službe¹², ktorý zakazuje diskrimináciu v štátnozamestnaneckých vzťahoch štátnych zamestnancov a občanov, ktorí sa uchádzajú o štátnu službu, z dôvodu **pohlavia, sexuálnej orientácie**, náboženského vyznania alebo viery, rasového pôvodu, národnostného pôvodu alebo etnického pôvodu, farby pleti, jazyka, sociálneho pôvodu, majetku, rodu, nepriaznivého zdravotného stavu alebo zdravotného postihnutia, veku,

131/2002 Z. z. o vysokých školách, zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa, zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení atď.

⁸ EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], pozri pozn. č. 4.

⁹ Európska Agentúra pre základné práva 2012. EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance [on-line]. Pozri pozn. č. 4.

¹⁰ Článok 1 a § 13 Zákonníka práce č. 311/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov..

¹¹ § 62 ods. 3 zákona o službách zamestnanosti č. 5/2004 Z. z.

¹² § 4 ods. 3 zákona č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe.

manželského stavu, rodinného stavu, povinností k rodine, členstva alebo činnosti v politickej strane alebo v politickom hnutí, v odborovej organizácii, v inom združení alebo z dôvodu iného postavenia. Podobne v zákone o výkone práce vo verejnom záujme¹³ sú uvedené predpoklady výkonu práce vo verejnom záujme, kde sa výberové konanie uskutočňuje bez akýchkoľvek obmedzení a priamej alebo nepriamej diskriminácie podľa pohlavia, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, rasy, farby pleti, jazyka, veku, zdravotného stavu, viery a náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, odborovej činnosti, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo k etnickej skupine, majetku, rodu alebo iného postavenia s výnimkou prípadu, ak to ustanovuje zákon alebo ak je na výkon práce vecný dôvod, ktorý spočíva v predpokladoch alebo požiadavkách a v povahe práce, ktorú má zamestnanec vykonávať.

Problémom je, že LGBTI ľudia bývajú obeťami obťažovania v práci, bývajú prepustení pre svoju orientáciu, je im zamedzený postup v kariére. Takéto správanie voči nim vyplýva z homofóbnych¹⁴ predsudkov, podľa ktorých ide o niečo nemorálne, proti prírode a skazené, pričom takéto presvedčenia vedecké fakty dávno vyvrátili. Podľa antidiskriminačného zákona je diskriminácia na základe sexuálnej orientácie na pracovisku a v zamestnaní zakázaná.

Pri transrodových osobách je problémom, že Zákonník práce ani ďalšia legislatíva nestanovujú povinnosť zamestnávateľa zmeniť na požiadanie potvrdenie o zamestnaní v prípade, ak má osoba právne uznaný prepis rodu (to znamená, že majú zmenený rod/pohlavie napríklad aj v občianskom preukaze). Je teda na vôli zamestnávateľa, či tak urobí a v akej lehote, následne sa zmena údajov dá vymáhať len súdom, aj to len do 3 mesiacov, keď sa o obsahu potvrdenia daná osoba dozvedela. To je pre transrodové osoby časovo a finančne náročný proces a spôsobuje problémy pri poskytovaní referencií iným zamestnávateľom.

Oblasť vzdelávania

Počas štúdia pred 18. rokom veku uviedlo viac ako osem z desiatich (88 %)¹⁵ všetkých respondentov a respondentiek na Slovensku v každej podskupine LGBT, že počuli alebo videli negatívne komentáre alebo správanie, pretože spolužiak/spolužiačka boli považovaní za LGBT. Respondentov a respondentiek, ktorí „vždy“ alebo „často“ zatajovali alebo zastierali to, že sú LGBT počas svojho štúdia pred 18. rokom veku, bolo 58 %.

Podľa výsledkov výskumu zameraného na pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku, by mladým ľuďom na školách najviac vadila sexuálna orientácia, priemer 2,65, spolužiakov a spolužiačky inej sexuálnej orientácie by prijalo len 47,5 % respondentov, obeťami v tejto oblasti bolo 52,6 % respondentov a respondentiek, svedkami 49,5 %¹⁶.

Právo na vzdelanie patrí medzi základné ľudské práva, ktoré garantuje Ústava SR v čl. 42. Právo na vzdelanie je priznané každému a jeho účelom je poskytnúť vzdelanie. Diskrimináciu vo vzdelávaní upravuje antidiskriminačný zákon.

V oblasti vzdelávania sa zásada rovnakého zaobchádzania uplatňuje v spojení s právami, ktoré sú explicitne alebo implicitne ustanovené v osobitných zákonoch, ktoré upravujú túto oblasť. Na to, aby bola zásada rovnakého zaobchádzania uplatňovaná, zákon nevyžaduje, aby v rámci predpisov, ktoré upravujú oblasť vzdelávania, bola povinnosť dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona explicitne zakotvená.¹⁷

¹³ § 3 v zákone č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme.

¹⁴ Negatívne a škodlivé postoje a predsudky voči LGBTI ľuďom, ktoré sú silne emocionálne podfarbené, nenávisťné a môžu viesť k fyzickým a psychickým útokom. Je to pociťovanie iracionálnych obáv, strachu z LGBTI ľudí, z vnímania iného človeka ako homosexuálneho alebo strach z inej rodovej identity, správania, presvedčenia alebo postoja, ktoré nepodliehajú rigidným stereotypom. Zdroj: Savin-Williams, R.C. 2006. Mom, Dad, I'm Gay: How Families Negotiate Coming Out. Pozn. č. 45.

¹⁵ EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], pozri pozn. č. 4.

¹⁶ Ondrejko, P., Smolík, J. 2011. Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku. Brno 2013 [on-line], dostupné na internete: <http://www.fsvucm.sk/files/doc/Ekniznica/2013-extremizmus.pdf>.

¹⁷ S. 122 antidiskriminačného zákona, komentár. Janka Debrecéniová. Občan a demokracia 2008.

V princípoch výchovy a vzdelávania¹⁸ na základných a stredných školách sa vo vzťahu výchovy a vzdelávania k ľudským právam (teda aj k právam LGBTI ľudí) uvádza, že sú založené na rovnoprávnosti prístupu k výchove a vzdelávaniu so zohľadnením výchovno-vzdelávacích potrieb jednotlivca a jeho spoluzodpovednosti za svoje vzdelávanie, ako aj zákazu poskytovania alebo sprístupňovania informácií alebo zneužívania informačných prostriedkov, ktoré by mohli viesť k narušovaniu mravnosti alebo k podnecovaniu národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti alebo k ďalším formám intolerancie (medzi ďalšie formy intolerancie patrí napríklad sexizmus a homofóbia).

V cieľoch výchovy¹⁹ a vzdelávania sa priamo uvádza, že je treba dieťaťu alebo žiakovi umožniť získať a posilňovať úctu k ľudským právam a základným slobodám a zásadám ustanoveným v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Zákon tiež uvádza, že „základná škola²⁰ v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania tohto zákona podporuje rozvoj osobnosti žiaka vychádzajúc zo zásad humanizmu, rovnakého zaobchádzania, tolerance, demokracie a vlastenectva, a to po stránke rozumovej, mravnej, etickej, estetickej, pracovnej a telesnej.“ Zákon tiež stanovuje práva dieťa alebo žiaka²¹, medzi ktoré podľa zákona patrí aj: právo na rovnoprávny prístup k vzdelávaniu a právo na úctu k svojej osobe a na zabezpečenie ochrany proti fyzickému, psychickému a sexuálnemu násiliu, ako aj právo na slobodnú voľbu voliteľných a nepovinných predmetov v súlade so svojimi možnosťami, záujmami a záľubami v rozsahu ustanovenom vzdelávacím programom.

Možno teda vidieť, že legislatíva vo všeobecnosti upravuje problém diskriminácie a intolerancie v oblasti vzdelávania, či už prostredníctvom antidiskriminačného zákona alebo ďalších osobitných právnych predpisov, no chýba upriamenie na problém diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, ktorý takto ostáva viac-menej nepovšimnutý.

V prierezových témach vzdelávania (uvedená je tam multikulturálna výchova) nie je ani problematika vzdelávania a výchovy k ľudským právam, v celom štátnom vzdelávacom programe pre gymnáziá nie sú spomenuté ani ľudské práva LGBTI ľudí.

Poznatky o rodinnom živote, intímnych vzťahoch a sexualite sú zahrnuté v učebných osnovách predmetu výchova k manželstvu a rodičovstvu²². Predmet sa nevyučuje samostatne, ale ako súčasť povinných predmetov: etická výchova, náboženstvo a biológia.

Z uvedených osnov tohto predmetu je zrejmé, že téme sexuálnej orientácie sa táto koncepcia nevenuje, resp. iba okrajovo, a téma rodovej identity nie je riešená vôbec. Informácie o sexuálnej orientácii a rodovej identite nie sú pravidelnou a prierezovou súčasťou vyučovacích hodín.

Rodičia a žiaci a žiačky si majú možnosť vybrať medzi dvomi predmetmi: náboženstvo a etická výchova, do ktorých sa vyššie spomenutá koncepcia výchovy k manželstvu a rodičovstvu premieta. Predmet etická výchova, ktorý je sekulárnejší, nemá vo svojich osnovách zahrnuté témy sexuálnej orientácie a rodovej identity.

V rámci štúdia na vysokej škole sa v zákone o vysokých školách odkazuje na antidiskriminačný zákon: „práva ustanovené týmto zákonom²³ sa zaručujú sa rovnako všetkým uchádzačom a študentom v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania vo vzdelaní ustanovenou osobitným zákonom. V súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania sa zakazuje diskriminácia aj z dôvodu veku, pohlavia, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, rasy, farby pleti, zdravotného postihnutia, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, náboženského vyznania alebo viery, odborovej činnosti, národného alebo sociálneho

¹⁸ § 3 bod j) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

¹⁹ § 4 body g), h) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

²⁰ § 59 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

²¹ § 144 ods. 1 body a), g), k), l) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

²² Učebné osnovy VÝCHOVA K MANŽELSTVU A RODIČOVSTVU. Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 29. júna 1998 pod číslom 2493/1998 – 41 s platnosťou od 1. septembra 1998. Dostupné na:

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/ine_dokumenty/vychova_k_manzelstvu.pdf.

²³ § 55 ods. 2 zákona o vysokých školách č. 131/2002 Z. z.

pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.“ Informácie o problematike chýbajú v rámci základného vzdelávania o ľudských práva VŠ študentov a študentiek.

V zákone o pedagogických zamestnancoch sa uvádza, že pedagogický zamestnanec²⁴ pri výkone pedagogickej činnosti a odborný zamestnanec pri výkone odbornej činnosti sa riadi aj medzinárodnými zmluvami a dohovormi, ktorými je Slovenská republika viazaná. Medzi také patria aj ľudskoprávne dohovory OSN, Rady Európy a EÚ, priamo však ich povinnosť vzdelávať sa v oblasti ľudských práv neuvádza.

Vzdelávanie pedagogických zamestnancov škôl a školských zariadení organizuje a vykonáva Metodicko-pedagogické centrum²⁵, ktoré ponúka akreditované vzdelávacie programy²⁶ obsahujúce i vzdelávanie v oblasti ľudských práv. Sú to programy: Ľudské práva v edukačnom procese²⁷ a Výchova k ľudským právam v školách²⁸. Otázky súvisiace s problematikou práv dieťaťa a ľudských práv vo všeobecnosti sú v týchto programoch rozpracované.²⁹ Podľa dohľadateľných informácií o týchto kurzoch je zrejmé, že nezahŕňajú problematiku ľudských práv LGBTI ľudí, ani neposkytujú objektívne informácie o sexuálnej orientácii a rodovej identite. Metodicko-pedagogické centrum ponúka pedagogickým a nepedagogickým zamestnancom a zamestnankyniam škôl a školských zariadení vzdelávací program³⁰ obsahujúci informácie o šikane: Prevencia a riešenie agresivity a šikanovania v základných školách³¹. Problematiku šikany na školách upravuje aj metodické usmernenie k prevencii a riešeniu šikanovania³², ktoré vydalo Ministerstvo školstva SR. Usmernenie konštatuje, že šikanovanie sa stáva vážnym problémom a je mu potrebné venovať neustálu pozornosť. Cieľom usmernenia je poskytnúť základné informácie zamestnancom a zamestnankyniam, ktorí a ktoré sa podieľajú na výchovno-vzdelávacom procese, o prejavoch šikany, návrhoch na jej riešenie a spôsobe preventívneho pôsobenia.³³ Ani vzdelávací program, ani metodické usmernenie však neuvádza skupinu LGBTI ľudí ako skupinu ohrozenú šikanou.

Homofóbia a transfóbia majú vážne dôsledky pre mladých LGBTI ľudí. Čelia rozšírenej šikane, niekedy nenápadným a nenávisným učiteľom a osnóvám, ktoré ignorujú LGBTI záležitosti alebo opakujú homofóbne či transfóbne postoje. Kombinácia diskriminačných postojov v spoločnosti a odmietnutie rodičmi môže mať zdrvivý vplyv na mentálne zdravie mladých LGBTI ľudí, s vyššou evidenciou samovrážd ako v širšej mladej populácii.

Transrodovým ľuďom, ktorým sa zmenili údaje (meno, priezvisko a rodné číslo) v priebehu štúdia je vystavený doklad o dosiahnutom vzdelaní s týmito údajmi. Školský³⁴ a vysokoškolský zákon³⁵ neupravuje situáciu, keď o zmenu/znovuvydanie týchto dokladov žiada osoba po ukončení štúdia. Podľa školského zákona³⁶ je v dokladoch o získanom vzdelaní zakázané opravovať údaje, preto neexistuje zákonná možnosť, ako tieto dokumenty získať. Najväčšie problémy teda majú transrodové osoby s diplomami a vysvedčeniami, ktoré potvrdzujú ich

²⁴ § 5 ods. 1 zákona o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch č. 317/2009 Z. z. a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dostupné na internete: <http://www.minedu.sk/860-sk/zakony/>.

²⁵ Metodicko-pedagogické centrum je podľa § 14, ods. 2 písm. c) zákona NR SR č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve ústredne riadenou organizáciou MŠVVaŠ SR.

²⁶ Dostupné na: <http://www.mpc-edu.sk/vzdelavacia-cinnost/ponuka-akreditovanych-vzdelavacich-programov>. Navštívené dňa: 19. 03. 2013.

²⁷ Dostupné na: http://www.mpc-edu.sk/library/files/2010_AVP/2010038.pdf. Navštívené dňa: 19. 03. 2013.

²⁸ Odpoveď Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR na žiadosť o sprístupnenie informácií zo dňa 27. 02. 2013.

²⁹ Dostupné na: http://www.mpc-edu.sk/library/files/2010_AVP/2010100.pdf. Navštívené dňa: 19. 03. 2013.

³⁰ Dostupné na: <http://www.mpc-edu.sk/vzdelavacia-cinnost/ponuka-akreditovanych-vzdelavacich-programov>. Navštívené dňa: 19. 03. 2013.

³¹ Dostupné na: http://www.mpc-edu.sk/library/files/prevencia_a_riesenie_agresivity_a_sikanovania_v_zs.pdf. Navštívené dňa: 19. 03. 2013.

³² Metodické usmernenie č. 7/2006-R z 28. marca 2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach.

³³ Metodické usmernenie č. 7/2006-R z 28. marca 2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach.

³⁴ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

³⁵ Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách (vysokoškolský zákon).

³⁶ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

vzdelanie. Povinnosť vysokých škôl upraviť diplomy a povinnosť stredných a základných škôl upraviť vysvedčenia na základe predloženia právneho dokladu (rodný list) o prepise rodu neupravuje žiadny zákon ani vyhláška. V praxi najmä riaditelia a riaditeľky ZŠ a SŠ odmietajú zmeniť vysvedčenia, pretože neexistuje postup, na základe ktorého by tak mali urobiť, a tak ich zmena je na vôli samotných riaditeľov a riaditeľiek. Na druhej strane neexistuje žiadny dôvod, aby tak nemohli urobiť.

Oblasť rodinného a súkromného života

V rámci prieskumu Agentúry pre základné práva³⁷ respondenti a respondentky uviedli, že páry rovnakého pohlavia držiace sa za ruky na verejnosti, sú „veľmi rozšírené“ v 2 %, v prípade párov opačného pohlavia to bolo až 81 %.

V rámci monitoringu dodržiavania ľudských práv LGBTI v SR, ktorý sa realizoval v roku 2013, sa v odpovedi³⁸ na otázky zaslané Ministerstvu spravodlivosti SR uvádza, že slovenský právny systém neupravuje osobitné práva a povinnosti nezosobášených párov rovnakého pohlavia. V niektorých oblastiach existuje úprava umožňujúca spoločné práva a povinnosti aplikovateľné na tieto prípady, ako napríklad pri spoločnom nájme bytu³⁹, pri ktorom môže mať byť v spoločnom nájme viacero osôb. Tento vzťah musí byť založený zmluvou a nesmie ísť o družstevný byt, kde je táto možnosť udelená výlučne manželom. Podobne pri prechode nájmu bytu po smrti nájomcu⁴⁰ sa umožňuje prechod na osobu, ktorá so zomretým žila v spoločnej domácnosti najmenej 3 roky pred smrťou. V prípade dedenia, ak nebol spísaný závet, nastupuje dedenie zo zákona⁴¹, ak nededia poručiťelovi potomkovia, dedí v druhej skupine manžel, rodičia a tí, ktorí žili s poručiťelom najmenej počas jedného roka pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti, a ktorí sa z tohto dôvodu starali o spoločnú domácnosť, alebo boli odkázaní výživou na poručiťela. Ale napríklad čo sa týka vdovského dôchodku, na ten má nárok len pozostalý manžel/manželka⁴². Platí však, že pri týchto právach zákon neupravuje, o aký typ vzťahu má ísť, to znamená, že ani nemusí ísť o páry, ale o akékoľvek osoby žijúce v spoločnej domácnosti. Pre takýto vzťah zároveň neexistuje žiadna forma registrácie a podporne ho dokázať možno len nahlásením spoločného trvalého pobytu.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že nezosobášené páry rovnakého, ako aj opačného, pohlavia nemajú dostatočne legislatívne ošetrené práva a povinnosti v porovnaní s manželskými pármí. Keďže páry rovnakého pohlavia, teda gejské a lesbické páry, nemajú možnosť v SR uzavrieť manželstvá ani registrované partnerstvá, nemajú ošetrenú celú škálu práv, ku ktorým je im znemožnený prístup. Ide napr. o prístup k informáciám o zdravotnom stave partnera/partnerky, nárok na voľno v zamestnaní pri úmrtí partnera/partnerky na zabezpečenie pohrebu, nárok na priznanie ošetrovného počas opatrovania chorého partnera/partnerky, právo navzájom po sebe dediť, nárok na voľno v zamestnaní, ak partner/partnerka potrebuje sprievod k lekárovi/lekárke⁴³, možnosť vytvárať bezpodielové spoluvlastníctvo, vzájomnú výživováciu povinnosť medzi partnermi/partnerkami, nárok na poberanie dôchodku po zosnulom partnerovi/partnerke, právo mať daňové úľavy atď.

Mnohí politici a političky, ale aj verejnosť, ospravedlňujú súčasnú situáciu vyhláseniami, že páry rovnakého pohlavia si môžu svoje práva a povinnosti upraviť aj podľa súčasného právneho

³⁷ EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], pozri pozn. č. 4.

³⁸ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti SR zo dňa 25. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácie.

³⁹ § 700 ods. 1 a 2 Občianskeho zákonníka, zákon č. 40/1964 Z. z.

⁴⁰ § 706 ods. 1 ods. 1 a 2 Občianskeho zákonníka, zákon č. 40/1964 Z. z.

⁴¹ § 473 ods. 1 ods. 1 a 2 Občianskeho zákonníka, zákon č. 40/1964 Z. z.

⁴² § 74 zákona o sociálnom poistení č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov.

⁴³ Čiastočne to upravuje Zákonník práce 311/2001 Z.z. §40 ods. 5, ktorý rodinného príslušníka definuje nasledovne: 5) Rodinný príslušník na účely tohto zákona je manžel, vlastné dieťa, dieťa zverené zamestnancovi do náhradnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu alebo dieťa zverené zamestnancovi do starostlivosti pred rozhodnutím súdu o osvojení, rodič zamestnanca, súrodenec zamestnanca, manžel súrodenca zamestnanca, rodič manžela, súrodenec manžela, prarodič zamestnanca, prarodič jeho manžela, vnuk zamestnanca a iná osoba, ktorá so zamestnancom žije spoločne v domácnosti.

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/uvod/legislativa/pracovna-legislativa/zakonnik-prace.pdf>

poriadku systémom splnomocnení a že v praxi ich práva napr. na informácie o zdravotnom stave partnera/partnerky nie sú porušované.⁴⁴ Právna záväznosť splnomocnení je však otázna a predstavuje pre páry rovnakého pohlavia právnu neistotu a zaužívaná prax sa môže meniť od prípadu k prípadu.

Na mape Európy v roku 2013 pribudli ďalšie krajiny, ktoré uznali manželstvá párov rovnakého pohlavia. K Holanďanom, Belgičanom, Španielom či Nórom sa pripojili Francúzi a Briti. Slovenská republika patrí medzi pár krajín Európy, ktoré registrované partnerstvá alebo manželstvá neuznávajú. Pritom prieskumy verejnej mienky dlhodobo opakovane potvrdzujú, že na Slovensku sú splnené spoločenské predpoklady na prijatie zákona o registrovanom partnerstve, resp. na právnu úpravu práv párov rovnakého pohlavia tak, ako je to dnes už vo väčšine štátov EÚ.

Slovenská republika neuznáva ani partnerstvá alebo manželstvá párov rovnakého pohlavia uzavreté v iných krajinách, čím je v rozpore s európskymi smernicami a záväzkami a je pravdepodobnosť, že keby túto skutočnosť napadol nejaký zahraničný pár na Európskom súde pre ľudské práva, Slovensko by prehralo, pretože diskriminuje nielen vlastných občanov, ale aj občanov iných štátov, v ktorých majú práva priznané. Takto im Slovenská republika neumožňuje usadiť sa u nás a priniesť svoj potenciál.

Zákon o rodine⁴⁵ úpravu osobitne sa vzťahujúcu na transrodové osoby neobsahuje a z toho dôvodu nie je efektívna garancia, ale ani prekážka na vstup do manželstva s osobou, ktorá má opačné pohlavie, vo vzťahu k jej zmenenému pohlaviu. Rovnaká je situácia aj v prípade rozvodu manželstva. Podľa čl. 1 zákona o rodine je manželstvo zväzkom muža a ženy, a preto by pri prepise rodu malo dôjsť k rozvodu. Osobitnú úpravu pre tieto situácie však zákon o rodine opäť neobsahuje. Nie je stanovené, či sa prepisom rodu manželstvo transrodovej osoby automaticky končí alebo či treba podať žiadosť o rozvod, o ktorom rozhoduje súd. V praxi to rieši súd. Tiež nie sú známe údaje o tom, či transrodové osoby majú problém vziať si osobu opačného pohlavia, potom, ako dôjde k právnemu uznaniu.

Výchova a adopcia

V rámci monitoringu vo svojej odpovedi⁴⁶ Ministerstvo spravodlivosti SR tiež uvádza, že podľa zákona o rodine⁴⁷ si osvojiť maloleté dieťa môžu len manželia alebo jeden z manželov, ktorý žije s niektorým z rodičov dieťaťa v manželstve, alebo pozostalý manžel po rodičovi alebo osvojiteľovi maloletého dieťaťa.

Páry rovnakého pohlavia, gejské a lesbické páry si teda spoločne adoptovať dieťa nemôžu. Nemôžu tak urobiť ani v prípade, ak má jeden z partnerov/partneriek páru rovnakého pohlavia biologické maloleté dieťa. To znamená, že druhý partner si ho nemôže adoptovať a nemôže medzi nimi vzniknúť právny zväzok. V prvom prípade sú teda párom rovnakého pohlavia odopierané rodičovské práva. V druhom prípade sa k tomu nabaľujú problémy v praxi, kedy druhý partner páru rovnakého pohlavia môže mať problémy napr. pri odvoze dieťa k lekárovi/lekárke alebo pri úmrtí partnera/partnerky.

Podľa zákona o rodine maloleté dieťa môže, avšak len výnimočne, osvojiť aj osamelá osoba, teda jednotlivec, ak sú splnené predpoklady, že osvojenie bude v záujme dieťaťa. Túto skutočnosť posudzuje súd. Jednou z podmienok na osvojenie dieťaťa je zapísanie do zoznamu žiadateľov,

⁴⁴ Napr. v článku uverejnenom na aktualne.sk z 21. 02. 2013 hovorkyňa Univerzitnej nemocnice tvrdí, že nemocnica neskúma, v akom sú partner/partnerka rovnakého alebo opačného pohlavia v právnom vzťahu. Pri nástupe na hospitalizáciu uvádza pacient/pacientka vo formulári jednu alebo viac osôb, ktoré sú lekári oprávnení informovať o jeho/jej zdravotnom stave. Problém nastáva vtedy, keď splnomocnenie neexistuje, a to v prípadoch, kedy pacient resp. pacientka nie sú schopní určiť, komu chce, aby informácie boli podávané, alebo v prípade ich úmrtia, kedy partnera/partnerku rovnakého pohlavia neinformujú. Dostupné na: <http://aktualne.atlas.sk/manzelia-francuz-a-francuz-ich-problemy-by-u-nas-riesili-vselijako/slovensko/spolocnost/>. Posledná návšteva 09. 03. 2013.

⁴⁵ Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

⁴⁶ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti SR zo dňa 25. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácie.

⁴⁷ § 46 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

o čom podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele⁴⁸ rozhodujú určené úrady práce, sociálnych vecí a rodiny. Sexuálna orientácia žiadateľa nie je posudzovaným kritériom, a preto by ani nemala byť dôvodom na zamietnutie žiadosti o zápis do zoznamu. Priamo v zákone o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele je upravené dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania pri vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a ochranu práv dieťaťa, ktoré⁴⁹ zahŕňa aj zákaz diskriminácie pri osvojení dieťaťa na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Samotná žiadosť o zapísanie do zoznamu žiadateľov obsahuje osobné údaje fyzickej osoby, musí byť k nej priložený vyplnený dotazník, správa o zdravotnom stave fyzickej osoby a doklad o majetkových pomeroch. Podľa vyjadrenia⁵⁰ Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR sa neskúma ich sexuálna orientácia a ani rodová identita nie je z hľadiska rozhodnutia podstatná. O samotnom osvojení rozhoduje súd na návrh osvojiteľa, ale až potom, ako budete mať dieťa najmenej 9 mesiacov v starostlivosti. Súd skúma, či ide o osobu, ktorá má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, ktorá má na osvojenie osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné, morálne, je zapísaná do zoznamu žiadateľov o osvojenie a či spôsobom svojho života a života osôb, ktoré s ním žijú v domácnosti, zaručuje, že osvojenie bude v záujme maloletého dieťaťa.

Oblasť zdravia

Medzi tými respondentmi, ktorí hľadali dom alebo byt a/alebo potrebovali zdravotnú starostlivosť a/alebo navštevovali školu alebo univerzitu sami alebo boli rodičom dieťaťa v škole alebo na univerzite a/alebo navštívili kaviareň, reštauráciu, bar alebo nočný klub a/alebo obchod a/alebo navštívili banku alebo poisťovňu a/alebo športovali v športovom klube alebo fitnesscentre v posledných 12 mesiacoch, tretina (33 % SK, 32 % EÚ) osobne vnímala diskrimináciu najmenej v jednej z týchto situácií za 12 mesiacov predchádzajúcich prieskumu pre svoju príslušnosť k LGBT.⁵¹

Ústava SR zabezpečuje každému vo svojom čl. 40 právo na ochranu zdravia. V súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania antidiskriminačný zákon⁵² zakazuje diskrimináciu v zdravotnej starostlivosti z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity. Problematiku zdravotnej starostlivosti rieši zákon o zdravotnej starostlivosti.⁵³ Zákon zakazuje diskrimináciu aj z dôvodu iného postavenia, pod ktoré je možné sexuálnu orientáciu a rodovú identitu subsumovať.⁵⁴ Zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity nie je explicitne stanovený. Zákon práva pacientov i povinnosti zdravotníckych pracovníkov ustanovuje pomerne detailne, práva LGBTI pacientov a ani povinnosti zdravotníckych pracovníkov voči nim nie sú v zákone bližšie špecifikované.

Čo sa týka možnosti LGBTI pacientov a pacientok slobodne si pri poskytovaní a výkone zdravotnej starostlivosti určiť osobu, ktorá môže nahliadnuť do zdravotnej dokumentácie, zákon o zdravotnej starostlivosti dáva túto možnosť blízkej osobe⁵⁵. Ľudia majú možnosť zvoliť si

⁴⁸ Zákon č.305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.

⁴⁹ V § 5 ods. 1 zákona č.305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele sa uvádza, že „Práva ustanovené týmto zákonom sa zaručujú rovnako každému v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania ustanovenou osobitným predpisom“. Týmto osobitným predpisom je antidiskriminačný zákon. Spomenuté ustanovenie ďalej uvádza zákaz diskriminácie na základe neuzavretého výpočtu dôvodov diskriminácie (zahŕňa „iné postavenie“), ktorý je zhodný s úpravou čl. 12 Ústavy SR. Aj napriek tomu, že tento výpočet osobitne neuvádza sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, tieto dôvody sú výslovne uvedené v antidiskriminačnom zákone, na ktorý zákon priamo odkazuje.

⁵⁰ Odpoveď Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR zo dňa 15. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácie.

⁵¹ EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], pozri pozn. č. 4.

⁵² Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

⁵³ Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁵⁴ Varga, P., Vozáriková, M.: Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb, Iniciatíva Inakosť 2013.

⁵⁵ Blízkou osobou je podľa § 116 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník „príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel; iné osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom sa pokladajú za osoby sebe navzájom blízke, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá dôvodne pociťovala ako vlastnú ujmu.“

blízku osobu⁵⁶, tzn. udeliť splnomocnenie inej osobe, ktorú je ošetrojúci zdravotný pracovník povinný informovať o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti. Na základe tohto písomného splnomocnenia má táto osoba právo nahliadať do dokumentácie ako pacient sám. Tieto pravidlá sú aplikované bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity.⁵⁷ Zákon o zdravotnej starostlivosti⁵⁸ upravuje sprístupnenie údajov zo zdravotnej starostlivosti i v prípade smrti osoby, v tomto prípade je prístup umožnený aj plnoletej osobe, ktorá s osobou žila v čase smrti v domácnosti.

V zozname chorôb, ktorý je uvedený ako príloha k zákonu o zdravotnej starostlivosti⁵⁹, sa homosexualita ako choroba neuvádza. Ministerstvu zdravotníctva nie je známa žiadna metodická učebnica, strategický či vzdelávací materiál, v ktorých by bola homosexualita považovaná za chorobu.

Nie sú vytvorené primerané prostriedky zabezpečujúce, že nikto nie je nútený podstúpiť žiadnu formu liečby, zdravotnú prehliadku, či psychologický test alebo nie je uväznený v liečebni z dôvodu sexuálnej orientácie.

Časť slovenskej spoločnosti doposiaľ vníma homosexualitu ako chorobu.⁶⁰ Preto môžu byť najmä mladí LGBTI ľudia nútení od vlastných rodín podstúpiť istú formu liečby či zdravotnú prehliadku. Situáciu zhoršuje neexistencia tréningových programov a vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, ktoré by obsahovalo objektívne a dostatočné informácie o sexuálnej orientácii. Výskum v tejto oblasti uskutočnený nebol a je otáznе, čo sa za zavretými dverami psychiatrických ambulancií deje.

Do vzdelávania a tréningových programov zdravotníckych pracovníkov je umožnený vstup všetkým osobám bez ohľadu na sexuálnu orientáciu a rodovú identitu.⁶¹ Ministerstvo zdravotníctva sa vyhlo odpovedi na otázku, či obsahujú vzdelávacie programy pre odborníkov a odborníčky v zdravotníctve objektívne a dostatočné informácie o sexuálnej orientácii a rodovej identite, ktoré by zabezpečili štandard najvyššej kvality zdravotnej starostlivosti o LGBTI ľudí. Dôvodom vágnej odpovede je pravdepodobne fakt, že vzdelávanie o LGBTI problematike neprebíha ani v rámci sústavnej prípravy na povolanie zdravotníckych pracovníkov a pracovníčok, ani v rámci sústavného vzdelávania zdravotníckych pracovníkov a pracovníčok.

Nemáme vedomosti o tom, že by ktorákoľvek z uvedených inštitúcií poskytovala zdravotným pracovníckam a pracovníkom objektívne a dostatočné informácie o sexuálnej orientácii a rodovej identite. V Etickom kódexe zdravotníckeho pracovníka, ktorý je prílohou tohto zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti⁶², sa uvádza, že „poslaním zdravotníckeho pracovníka je vykonávať zdravotnícke povolanie svedomito, statočne, s hlbokým ľudským vzťahom k človeku, v súlade s právnymi predpismi, s dostupnými poznatkami lekárskeho vied a biomedicínskymi vedami a s prihliadnutím na technické a vecné vybavenie zdravotníckeho zariadenia, v ktorom poskytuje zdravotnú starostlivosť.“⁶³ Zákon teda práva pacientov i povinnosti zdravotníckych pracovníkov ustanovuje pomerne detailne, no práva LGBTI pacientov

⁵⁶ Blízkou osobou je podľa § 116 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka „príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel; iné osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom sa pokladajú za osoby sebe navzájom blízke, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá dôvodne pociťovala ako vlastnú ujmu.“

⁵⁷ Varga, P., Vozáriková, M.: Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb, Iniciatíva Inakosť 2013.

⁵⁸ Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁵⁹ Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

⁶⁰ Situáciu v tejto oblasti zhoršujú aj homofóbne vyjadrenia politikov a priestor, ktorý im je v slovenských médiách venovaný (napr. vyjadrenie poslanca Štefana Kuffu (OĽaNO), ktorý v parlamentnej rozprave označil gejev a lesby v roku 2012 za „psychicky chorých ľudí“, opakuje sa odvolávanie na vyjadrenia bývalého ministra zdravotníctva za KDH Alojza Rakúsa v 90. rokoch, že homosexualita je liečiteľná).

⁶¹ Odpoveď Ministerstva zdravotníctva SR na žiadosť o sprístupnenie informácií zo dňa 02. 01. 2013.

⁶² Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁶³ Odpoveď Ministerstva zdravotníctva SR na žiadosť o sprístupnenie informácií zo dňa 02. 01. 2013.

a ani povinnosti zdravotníckych pracovníkov voči nim nie sú v zákone bližšie špecifikované.⁶⁴ Na základe vyššie spomenutého je samozrejmé, že odborníci a odborníčky na zdravotnú starostlivosť nie sú podnecované/í k utváraniu bezpečného a prívetivého prostredia pre LGBTI osoby. Špecifickou kategóriou sú transrodoví ľudia, ktorí sa v najväčšej miere stretávajú s častým transfóbnym zaobchádzaním zo strany lekárov a lekároek i s odmietnutím poskytnutia zdravotnej starostlivosti.

Darovanie krvi

Ďalšou problematickou oblasťou, ktorú zákonodarca opomína, je darovanie krvi. Darovanie krvi nie je prístupné všetkým bez rozdielu, keďže dotazník, ktorý vyplňa muž – darca krvi, obsahuje otázku, či mal kandidát na darcovstvo za posledný rok pohlavný styk s mužom. Táto otázka má podľa kompetentných orgánov sledovať legitímny cieľ, ktorým je bezpečnosť krvných preparátov. Je otázne, či sa na túto situáciu vzťahuje antidiskriminačný zákon, keďže ten – vo vzťahu k tejto konkrétnej situácii – upravuje zákaz diskriminácie „len v spojení s právami osôb ustanovenými osobitnými zákonmi v oblastiach prístupu a poskytovania zdravotnej starostlivosti“. Zo zákona o zdravotnej starostlivosti nevyplýva celkom jednoznačne, že darovanie krvi patrí do poskytovania zdravotnej starostlivosti (aj keď by sa k tomu dalo dospieť extenzívnejším, a najmä systematickým právnym výkladom).

Vynútený zákrok umožňuje aj vyhláška Ministerstva zdravotníctva o prevencii a kontrole prenosných ochorení⁶⁵. Vyhláška hovorí, že ak lekár rozhodne o potrebe očkovania proti vírusovému zápalu pečene typu B očkovanie sa uskutoční u homosexuálov. Odporúčané je očkovanie u tejto špecifickej skupiny obyvateľstva a argumentuje sa opodstatnenosťou odvolávajú sa na Svetovú zdravotnícku organizáciu.⁶⁶

Asistovaná reprodukcia

V oblasti prístupu k asistovanej reprodukcii slovenská legislatíva obmedzuje právo LGBTI osôb.⁶⁷ Zákon okrem iného obmedzuje prístup k asistovanej reprodukcii z hľadiska osobného stavu žiadateľov. Subjekty, ktoré prijímajú tento druh zdravotnej starostlivosti (úkony), musia byť manželmi, pričom žiadosť musia podať spoločne a osobne. Umelé oplodnenie je možné len zo zdravotných dôvodov.⁶⁸

Nemožnosť využitia služieb asistovanej reprodukcie otvára priestor na neodborné postupy pri snahe o tehotenstvo.

Zdravotná starostlivosť a prepis rodu transrodových ľudí

V odpovedi⁶⁹ Ministerstva vnútra SR sa uvádza, že legislatíva SR nepozná pojem „prepis rodu“, ale len pojem „zmena pohlavia“ (v texte používame pojem „prepis rodu“).⁷⁰ Ďalej z jeho

⁶⁴ Varga, P., Vozáriková, M.: Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb, Iniciatíva Inakosť 2013.

⁶⁵ Vyhláška Ministerstva zdravotníctva č. 585/2008 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o prevencii a kontrole prenosných ochorení.

⁶⁶ Odpoveď Úradu verejného zdravotníctva na žiadosť o sprístupnenie informácií zo dňa 13. 03. 2013.

⁶⁷ Zaujímavosťou je, že právna úprava umelého oplodňovania má formu podzákonného predpisu nízkej právnej sily (záväzné opatrenie ministerstva) z roku 1983. V zákone o zdravotnej starostlivosti (č. 576/2004 Z. z.) zákonodarca v obsahu zákona opäť nepamätal na definovanie podmienok umelého oplodňovania a ani ich nijako legislatívne nevymedzil. Viac pozri na: http://www.pravo-medicina.sk/detail-aktuality?new_id=12.

⁶⁸ Zdravotnými dôvodmi pre umelé oplodnenie sú najmä poruchy plodnosti manžela, anatomické alebo iné poruchy ženského genitálu, riziko dedičnej choroby alebo vývojové chyby a iné prekážky, pre ktoré nemôžu mať manželia spolu zdravé potomstvo (§ 2 ods. 2 záväzného opatrenia MZ SSR č. 24/1983 o úprave podmienok pre umelé oplodnenie).

⁶⁹ Odpoveď Ministerstva vnútra SR zo dňa 19. 02. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

⁷⁰ Je to spôsobené tým, že právne úpravy sú na Slovensku len doslovným vyjadrením spoločenskej praxe, ktorá vyplýva z konvenčného chápania pohlavia a rodu. Tieto tiež výrazne ovplyvňujú medicínsku prax. V monitorovacej správe však vychádzame z ľudskoprávneho hľadiska, v rámci ktorého používame pojmy „prepis rodu“ a „transrodové osoby“, pretože reprezentujú nepatologizujúci pohľad na osoby, ktoré prechádzajú tranzíciou. Zdroj: Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicína: Prepis rodu na Slovensku, Nadácia otvorenej spoločnosti 2013. Pozn.: Zatiaľ nepublikované.

vyjadrenia vyplýva, že právny poriadok SR umožňuje prepis rodu osoby. Prepis rodu vyžaduje zmenu základných identifikačných údajov, a to rodné číslo a meno a priezvisko. Rodné číslo obsahuje údaj o pohlaví osoby a vzhľadom na gramatický tvar vyjadruje pohlavie danej osoby aj meno a priezvisko. Zákonnou požiadavkou na ich zmenu a zápis do matriky je lekársky posudok, resp. verejná listina zdravotníckeho zariadenia, čo vyplýva z ustanovení zákona o matrikách⁷¹, zákona o rodnom čísle⁷², zákona o mene a priezvisku⁷³ a vyhlášky MV SR⁷⁴, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona NR SR o matrikách. To znamená, že na prepis rodu nie je potrebné špeciálne povolenie, stačí písomné vyhlásenie a lekársky posudok. Celý proces zmeny rodného čísla a mena a priezviska je oslobodený od správnych poplatkov. Jedinou právnou úpravou, ktorá zachytáva obdobie pred právnym uznaním prepisu rodu, je zákon o mene a priezvisku, podľa ktorého povolí obvodný úrad fyzickej osobe, ktorá je v období tranzície⁷⁵, používať neutrálné meno a priezvisko na základe jej žiadosti a opäť potvrdenia zdravotníckeho zariadenia, v ktorom „liečba na zmenu pohlavia“ prebieha.⁷⁶

Samotný proces tranzície, to znamená podmienky, za ktorých môže zdravotnícke zariadenie vydať lekárske posudok, na základe ktorého možno právne uznať prepis rodu transrodovej osoby, nie sú v zákonoch SR riešené. Podľa stanoviska Ministerstva zdravotníctva SR⁷⁷ jedinou platnou legislatívou, ktorá sa dotýka procesu tranzície a stanovuje podmienky zdravotnej starostlivosti pri nej, je vyhláška Liečebné zákroky u intersexuálov, transsexuálov, sexuálnych deviantov a postup pri vydávaní posudku pre zápis v matrike transsexuálnych osôb, ktorá bola zverejnená vo Vestníku Ministerstva zahraničia socialistickej republiky SR v roku 1981. Nielenže sa vyhláška v praxi nepoužíva, ale je aj necitlivá, keďže zdravotnícke problémy transrodových osôb spája s liečebnými zákrokmi u sexuálnych deviantov, čo spolu nesúvisí.

V praxi lekárske posudky vydáva sexuologická ambulancia⁷⁸. V posudku je potvrdené, že u osoby došlo k prepisu rodu, čo pre transrodové osoby znamená definitívne ukončenie ich reprodukčných schopností. Z toho vyplýva, že na prepis rodu a jeho právne uznanie sa vyžadujú nežiaduce chirurgické zásahy do tela transrodovej osoby s cieľom odstrániť ich reprodukčné orgány (nútená kastrácia).⁷⁹ Pritom nikde v legislatíve nie je presne uvedené, že musia absolvovať práve takýto typ chirurgického zákroku. Reprodukčným schopnostiam, teda plodnosti, možno totiž zamedziť aj menej invazívnymi zákrokmi, ako je napríklad sterilizácia (podviazanie vaječníkov alebo semenníkov). Samozrejme, okrem chirurgických zásahov musia transrodové osoby splniť ďalšie požiadavky, pričom celý proces môže trvať až 4 roky. Transrodová osoba musí prejsť obdobím diagnostikovania u odborných lekárov a lekárk, psychológa a psychologičky a tiež sa vyžaduje tzv. test skutočného života, čo znamená stereotypné preukazovanie, že sú schopní každodenného života v preferovanom rode

⁷¹ § 26 zákona NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov.

⁷² § 8 zákona č. NR SR č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov.

⁷³ § 7 zákona NR SR č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov.

⁷⁴ § 7 vyhlášky MV SR, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona NR SR o matrikách v znení neskorších predpisov.

⁷⁵ Tranzícia je proces prepisu rodu (zmeny rodu) napr. z mužského na ženský. Ide tiež o časové obdobie, v ktorom sa zmena uskutočňuje, aby bol transrodový človek v súlade s prežívanou rodovou identitou. Ide o zmeny na úrovni telesnej, právnej a psychologickkej pri prechode z jedného rodu do druhého alebo umožnenie druhým, aby videli a vnímali ich autentickú identitu. Toto časové obdobie často začína rozhodnutím zmeniť rod a môže, ale nemusí, končiť chirurgickými zákrokmi. V texte používame pojem „prepis rodu“ v súvislosti s právnym uznaním a pojem „tranzícia“ v súvislosti s celým procesom, ktorý predchádza právnemu uznaniu prepisu rodu. Zdroj: Smitková H., Kuruc A.: Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s gejskými/lesbickými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť 2012, dostupné na http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

⁷⁶ § 6 ods. 6 zákona NR SR č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku.

⁷⁷ Odpoveď Ministerstva zdravotníctva SR zo dňa 27. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácie.

⁷⁸ Na Slovensku máme len dve sexuologické ambulancie, ktoré sa venujú problémom transrodových ľudí, a to v Bratislave a Košiciach.

⁷⁹ V prípade transžien ide o orchiektómiu (odstránenie semenníkov), v prípade transmužov sa vyžaduje radikálna mastektómia (odstránenie prsníkov a rekonštrukcia hrudníka) a hysterektómia s obojstrannou adnexektómiou (odstránenie maternice a vaječníkov). Zdroj: Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku, Nadácia otvorenej spoločnosti 2013. Pozn.: Zatiaľ nepublikovaný text.

v sociálnych vzťahoch, pri úprave vzhľadu a nosení odevu (môže trvať 2, niekedy až 3 roky)⁸⁰. Súčasťou tranzície musí byť aj hormonálna terapia. Na to, aby transrodové osoby mohli podstúpiť liečbu, musí lekárka alebo lekár určiť transrodovej osobe psychiatrickú diagnózu F 64.0 Transsexualizmus.⁸¹ Ak chcú mať transrodové osoby právne uznaný prepis rodu, sú tlačené k tomu, aby takúto diagnózu prijali, čo im môže spôsobovať hlbokú stigmú vzhľadom na predsudky, ktoré sa na psychiatrické diagnózy viažu a problémy pri vstupe do povolání, kde psychiatrická diagnóza vplýva na prijatie do zamestnania (napr. armáda). Pritom vo svete dochádza k opačnému trendu, kedy Americká psychiatrická asociácia⁸² vyškrtla diagnózu F 64.0 zo zoznamu psychiatrických diagnóz. Zdravotná starostlivosť je podľa nariadenia vlády SR⁸³ pri diagnóze F.64.0 plne hrazená zdravotnou poisťovňou a osoba by nemala za zdravotné výkony poskytnuté pri liečbe tejto choroby nič doplácať. V praxi sú však ľudia prechádzajúci tranzíciou v SR odkázaní lekárkami a lekármi na súkromné kliniky plastickej chirurgie v prípade augmentácie (zväčšenie prsníkov silikónovými implantátmi) a mastektómie (chirurgického zmenšenia/odstránenia prsníkov a rekonštrukcie hrudníka) a v prípade faloplastiky a vaginoplastiky sú odkazovaní na zdravotnú starostlivosť v zahraničí, pretože tieto operačné zákroky nie sú v SR dostupné. Transrodoví ľudia často nevedia, že majú nárok na plné hradenie zdravotných výkonov. Zdravotné poisťovne si interpretujú zákon rozsahu o zdravotnej starostlivosti spôsobom, podľa ktorého nie je možné zdravotnú starostlivosť v súvislosti s diagnózou F 64 uhradiť zo zdrojov verejného zdravotného poistenia, pretože sa nenachádza v Zozname prioritných chorôb⁸⁴. Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou riešil podnet týkajúci sa činnosti zdravotnej poisťovne a odmietnutia preplatenia výkonov realizovaných v nadväznosti na diagnózu F 64 Transsexualizmus a v tomto podnete rozhodol a zmenil prvostupňové rozhodnutie zdravotnej poisťovne a udelil poistencovi súhlas na úhradu nákladov plánovanej zdravotnej starostlivosti.

Medzi najvypuklejšie problémy patrí teda nútená kastrácia ako podmienka na prepis rodného čísla. Rovnako aj v tomto prípade absentuje vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov a pracovníčok, ktoré by obsahovalo objektívne a dostatočné informácie o rodovej identite, čo celú situáciu zhoršuje. Transrodové osoby v procese prepisu rodu nemajú v SR faktický prístup k primeraným službám a k špecializovaným pracoviskám. Ľudia v procese prepisu rodu sa potýkajú s nedostupnosťou služieb a špecifickou praxou poskytovateľov a poskytovateľiek zdravotnej starostlivosti.

Zmeny v ostatných evidenciách a dokladoch v pôsobnosti Ministerstva vnútra SR sa už vykonávajú na základe zmeny mena a priezviska a rodného čísla. Napríklad matričný úrad⁸⁵ oznamuje zmenu mena a zmenu priezviska štátnym orgánom a obciam v rozsahu uvedenom v osobitných predpisoch⁸⁶. Podľa zákona o rodnom čísle⁸⁷ je po jeho zmene osoba povinná bezodkladne požiadať o zmenu týchto dokladov, ak je ich držiteľom: občiansky preukaz, cestovný doklad, rodný list, preukaz – povolenie na pobyt pre cudzinca, ak je v ňom vyznačené

⁸⁰ Platí, že v rámci medicínskej praxe v procese prepisu rodu je mužskosť a ženskosť stanovená veľmi stereotypne a transrodové osoby musia prehnane a nasilu preukazovať, že patria k jednému alebo k druhému rodu. Zdroj: Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku, Nadácia otvorenej spoločnosti 2013. Pozn.: Zatiaľ nepublikovaný text.

⁸¹ Viac o diagnóze na: Duševné poruchy a poruchy správania. Medzinárodná klasifikácia chorôb – MKCH 10, dostupné na <http://data.nczisk.sk/old/infozz/mkch/mkch-10/cast0500.pdf>. Posledná návšteva 10. 03. 2013.

⁸² Napr. článok American Psychiatric Association to stop classifying transgender people as having a mental illness. dostupné na: <http://www.sott.net/article/254407-American-Psychiatric-Association-to-stop-classifying-transgender-people-as-having-a-mental-illness> Posledná návšteva 10.3.2013

⁸³ Nariadenie vlády SR č. 777/2004 [on-line], dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-777>.

⁸⁴ Príloha k zákonu č. 577/2004 Z. z., Zoznam prioritných chorôb.

⁸⁵ Podľa § 13a ods. 1 zákona NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov.

⁸⁶ Napr. matričný úrad vykoná oznamovaciu povinnosť voči Generálnej prokuratúre SR – register trestov podľa § 8 zákona č. 330/2007 Z. z. o registri trestov v znení neskorších predpisov a ohlasovní v mieste trvalého pobytu občana v zmysle § 7 ods. 3 zákona č. 253/1998 Z. z. o hlásení pobytu občanov SR v znení neskorších predpisov.

⁸⁷ Podľa zákona č. NR SR č. 3011/1995 Z. z. o rodnom čísle § 2 ods. 1 je rodné číslo trvalý identifikačný osobný údaj fyzickej osoby, ktorý zabezpečuje jej jednoznačnosť v informačných systémoch.

rodné číslo. Podľa zákona o občianskych preukazoch⁸⁸ občiansky preukaz obsahuje údaje o mene a priezvisku, pohlavie a rodné číslo, preto je po prepise rodu, rodného čísla a mena a priezviska potrebné požiadať o jeho vydanie. To isté platí podľa zákona o cestovných dokladoch⁸⁹ a podľa zákona o cestnej premávke⁹⁰ vo vzťahu k vodičským preukazom. Ak si ich osoba nezmení, sú neplatné.

Z vyššie uvedeného tiež vyplýva, že pohlavie je výrazným identifikátorom, ktorý sa vyskytuje aj v rodnom čísle a vďaka slovenskej gramatike aj v mene a priezvisku. Transrodovým osobám by uľahčilo život, keby rodné číslo bolo neutrálne, keďže od toho sa odvíja celý rad záznamov v úradných dokladoch, ktoré sa musia meniť. V prípade neutrálneho rodného čísla by transrodová osoba nemusela podstúpiť množstvo administratívnych úkonov, ktoré sú zaťažujúce.

Intersexuálne osoby

Neboli podniknuté žiadne opatrenia zaručujúce, že na tele žiadneho dieťaťa nebudú vykonané nezvratné zmeny zdravotníckymi zásahmi navrhnutými na vnútenie rodovej identity dieťaťa bez jeho slobodného a informovaného súhlasu. Postup pripísania rodu pri narodení dieťaťa nie je právne upravený. Pracovný postup v zdravotníckych zariadeniach sa vytvoril historicky a ide o rokmi zaužívanú prax. Z informácií na internete je možné vyčítať, že po narodení dieťaťa lekár skontroluje vonkajšie pohlavné orgány (u chlapcov zistí, či oba semenníky zostúpili do mieška a u dievčatiek by mali veľké pysky ohanbia pokrývať malé). Údaje novorodenca zapisuje sestra spolu s pohlavím do knihy pôrodov. Domnievame sa, že akákoľvek anomália sa rieši individuálne, prípad od prípadu.⁹¹

Oblasť trestných činov z nenávisti a verbálnych nenávistných prejavov

Podľa prieskumu FRA⁹² sú veľmi časté alebo časté na Slovensku vyjadrenia nenávisti a averzie vo vzťahu k LGBT ľuďom v 43 %, útočné rozprávanie o LGBT ľuďoch v 41 %, vtipy o LGBT ľuďoch v 46 %, útoky a obťažovanie v 36 %.

Podľa Trestného zákona⁹³ za trestný čin sexuálneho zneužívania nie je trestne zodpovedný, kto v čase spáchania činu nedovršil pätnásť rok veku. To znamená, že minimálny vek pre pohlavný styk dvoch osôb bez ohľadu na ich sexuálnu orientáciu je 15 rokov. Zákon teda nezakladá rozdielne zaobchádzanie v oblasti pohlavného života na základe sexuálnej orientácie, a to ani vo vzťahu k trestným činom sexuálneho zneužívania.⁹⁴

Čiastočnú ochranu LGBT osôb možno teda nájsť v Trestnom zákone a taktiež v zákone o priestupkoch.

Vďaka novelizácii trestného zákona v roku 2013⁹⁵ sa doň dostala aj sexuálna orientácia ako možný motív spáchania trestného činu. Pri výpočte priťažujúcich okolností⁹⁶ trestný zákon radí

⁸⁸ Podľa § 2 ods. 1 zákona č. 224/2006 Z. z. o občianskych preukazoch v znení neskorších predpisov je občiansky preukaz verejná listina, ktorou občan Slovenskej republiky preukazuje svoju totožnosť, štátne občianstvo Slovenskej republiky a ďalšie údaje uvedené v občianskom preukaze podľa tohto zákona.

⁸⁹ Zákon č. 647/2007 Z. z. o cestovných dokladoch v znení neskorších predpisov [on-line], dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2007-647>.

⁹⁰ Zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov.

⁹¹ Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti 2013. Pozn.: Zatiaľ nepublikované.

⁹² EU LGBT survey results at glance. FRA, 2013 [on-line], pozri pozn. č. 4.

⁹³ § 22 ods. 2 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

⁹⁴ Keďže v roku 2006 sa hranica trestnoprávnej zodpovednosti znížila na 14 rokov, došlo k paradoxnej situácii, že v prípadoch, ak majú pohlavný styk 14-roční rovesníci, ide podľa zákona o sexuálne zneužívanie. Zdroj: Skladan D.: Hranica povoleného sexu? U nás 15, v Čile 20, na Malte 12 rokov. TV JOJ, vysielané 13. 07. 2012, dostupné na: <http://krimi.noviny.sk/sudna-sien/13-07-2012/hranica-povoleného-sexu-u-nas-15-v-cile-20-na-malte-12-rokov.html>.

⁹⁵ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení zákona č. 650/2005 Z. z.

medzi osobitné motívy aj spáchanie trestného činu z nenávisti pre sexuálnu orientáciu. Nezahŕňa však rodovú identitu, ktorá sa vzťahuje na transrodové a intersexuálne osoby, ktoré sú veľmi častými obeťami trestných činov z nenávisti.

Vzdelávanie sudcov, prokurátorov, súdnych úradníkov a asistentov prokurátora zabezpečuje, organizuje a vykonáva Justičná akadémia⁹⁷. Vykonáva tréningové kurzy zamerané na osvojenie vedomostí a zručností potrebných na výkon funkcie sudcu, prokurátora, súdneho úradníka alebo asistenta prokurátora.⁹⁸ Štatút akadémie podrobnejšie vymedzuje pôsobnosť a úlohy akadémie. Podľa čl. III ods. 2 štatútu „študijný plán akadémie schvaľuje každoročne rada s prihliadnutím na obsahovú náplň vzdelávania sudcov, určenej súdnou radou po dohode s ministrom, obsahovej náplne vzdelávania prokurátorov určenej generálnym prokurátorom, študijné osnovy čakatel'ov, potreby súdnej a prokurátorskej praxe, požiadaviek účastníkov vzdelávania a účelne využitie finančných prostriedkov (rozpočtu) akadémie.“ Vzdelávacie programy uvedenej inštitúcie však neobsahujú „scitlivovacie“ tréningy a školenia. Vzdelávanie policajtov zabezpečuje v rámci Ministerstva vnútra SR rezortná vzdelávacia sústava tvorená tromi strednými odbornými školami a Akadémiou policajného zboru. Okrem rezortných policajných škôl zabezpečujú vzdelávanie a prípravu na výkon špecifických činností vo svojej pôsobnosti vybrané špecializované útvary (napr. odbor kynológie a hipológie Prezídia Policajného zboru, Kriminalistický a expertízny ústav Prezídia Policajného zboru a pod.). Vzdelávanie príslušníkov a príslušníčok policajného zboru v oblasti LGBT problematiky zákon neupravuje. Taktiež ani etické kódexy sudcov a príslušníkov a príslušníčok policajného zboru neriešia LGBT problematiku a rešpektujúci a nediskriminujúci prístup k LGBT ľuďom.

Vzdelávanie príslušníkov a príslušníčok Policajného zboru (ďalej len „PZ“) zabezpečuje a realizuje najmä vzdelávacia sústava Ministerstva vnútra SR, ktorú tvorí Akadémia PZ a tri stredné odborné školy⁹⁹. Vzdelávanie príslušníkov a príslušníčok policajného zboru v oblasti LGBT problematiky zákon neupravuje¹⁰⁰, s čím je v zhode aj fakt, že Ministerstvo vnútra SR, ktoré je za policajný zbor zodpovedné, v komunikácii o vzdelávaní nespomenulo existenciu takto zameraných tréningových programov alebo postupov.

Vzdelávanie sudcov a sudkýň, prokurátorov a prokurátoriek zabezpečuje, organizuje a vykonáva Justičná akadémia¹⁰¹, ktorá je nezávislou inštitúciou na to určenou¹⁰². Vykonáva tréningové kurzy zamerané na osvojenie vedomostí a zručností potrebných na výkon funkcie sudcu, prokurátora, súdneho úradníka alebo asistenta prokurátora.¹⁰³ Vzdelávacie programy alebo tréningy neobsahujú informácie o problematike sexuálnej orientácie a rodovej identity.

Vzdelávacie programy [Justičnej akadémie] však nezahŕňajú „scitlivovacie“ tréningy¹⁰⁴.

Etický kódex Združenia sudcov Slovenska ani Etický kódex príslušníka Policajného zboru Ministerstva vnútra SR neuvádzajú osobitne LGBTI ľudí a prístup k nim¹⁰⁵. Etický kódex

⁹⁶ Výpočet prítiažujúcich okolností Trestný zákon uvádza v § 140.

⁹⁷ Justičná akadémia je vzdelávacia inštitúcia, rozpočtová organizácia Ministerstva spravodlivosti SR, zriadená zákonom č. 548/2003 Z. z. o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹⁸ § 3 ods. 1 zákona č. 548/2003 Z. z. o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹⁹ <http://www.minv.sk/?oddelenie-policajneho-vzdelavania-a-sluzobnej-psychologie>. Posledná návšteva zo dňa 29. 03. 2013.

¹⁰⁰ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013, s. 15.

¹⁰¹ Justičná akadémia v zmysle citovaného zákona zabezpečuje, organizuje a vykonáva vzdelávanie sudcov, prokurátorov, právnych čakatel'ov prokuratúry a súdnych úradníkov. (Odpoveď Justičnej akadémie Slovenskej republiky zo dňa 31. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.).

¹⁰² Podľa zákona č. 548/2003 Z. z. o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁰³ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013, s. 15.

¹⁰⁴ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 14. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

¹⁰⁵ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 14. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

profesionálneho vojaka¹⁰⁶ bol v tomto prípade výnimkou, keďže medzi dôvodmi, z ktorých profesionálny vojak nepripúšťa diskrimináciu, explicitne menuje aj sexuálnu orientáciu¹⁰⁷.

Väznice

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, ktoré má v kompetencii úlohy súvisiace s výkonom väzby, výkonom trestu odňatia slobody, nám neodpovedalo na naše otázky o špecifických pokynoch, opatreniach alebo tréningových programoch, ktoré majú ohľadom LGBTI osôb a ochrany ich práv vo všeobecnosti, osobitne o transrodových osobách v kontexte telesných prehliadok alebo umiestnenia do Ž/M väznice už vôbec nie. No legislatívne nie je ochrana bezpečnosti a dôstojnosti transrodových osôb vo väzbe alebo výkone trestu osobitne upravená.¹⁰⁸

Nevieme síce o žiadnych konkrétnych prípadoch alebo inom diskriminačnom zaobchádzaní s LGBTI ľuďmi vo väzniciach, to však nemusí nevyhnutne znamenať, že také prípady neexistujú. Čo sa týka pozície transrodových osôb vo väzbe alebo výkone trestu, ochrana ich práv nie je osobitne upravená.

Nenávistné verbálne prejavy

Ústava SR priznáva každému človeku osobitnú ochranu ľudskej dôstojnosti¹⁰⁹, pričom odkazuje na občianske a trestné právo, ktoré sa úpravám ochrany a ponížovania dôstojnosti človeka venujú konkrétnejšie.¹¹⁰ Toto je teda základom na ochranu pred nenávistným prejavom kohokoľvek.¹¹¹

Tak, ako majú všetky fyzické osoby právo na ochranu osobnosti, čo upravuje Občiansky zákonník¹¹², aj osoby, voči ktorým boli namierené nenávistné prejavy z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity, sa naň môžu odvolať a domáhať sa upustenia od konania, odstránenia jeho následkov a primeraného zadostiučinenia.¹¹³

No zatiaľ čo legislatíva rozpoznáva koncept nenávistných verbálnych prejavov (hoci ich tak nenazýva, no pokrývajú spektrum vyjadrení od „verejného hanobenia“ cez podnecovanie k obmedzovaniu práv až po vyhrážanie a dokonca spáchanie zločinu z dôvodu príslušnosti k skupine) a považuje ich za trestné, zoznam skupín takto chránených nie je vyčerpávajúci. Sexuálna orientácia a rodová identita, resp. príslušnosť k skupine LGBTI, nie je touto ochranou pokrytá, teda nenávistné (verbálne) prejavy ako nadávanie, hanobenie, ohováranie skupiny alebo jednotlivca kvôli domnелеj alebo skutočnej príslušnosti k tejto skupine nie je právne uchopiteľné ako trestné. Trestný zákon menuje len príslušnosť k národu alebo národnosti, rasu, presvedčenie, etnicitu, farbu pleti, pôvod rodu¹¹⁴ a náboženské vyznanie alebo jeho absenciu^{115, 116}.

¹⁰⁶ <http://www.vojak.mil.sk/data/files/2161.pdf>

¹⁰⁷ čl. 4 ods. 1: Profesionálny vojak pri vykonávaní štátnej služby nepripúšťa diskrimináciu na základe vojenskej hodnoty, pohlavia, sexuálnej orientácie, fyzickej dispozície, majetkových pomerov, politických a náboženských názorov, rasových, národnostných, sociálnych alebo iných rozdielov.

¹⁰⁸ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

¹⁰⁹ Čl. 19 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

¹¹⁰ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

¹¹¹ FRA: Thematic Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation, Slovakia, April 2008. Dostupné na: http://www.viauris.sk/stranka_data/subory/analzy/fra-thematic-legal-study-on-homophobia-and-discrimination-on-grounds-of-sexual-orientation.pdf.

¹¹² § 11 a § 13 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, pozri pozn. č. 39.

¹¹³ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

¹¹⁴ Pozn.: „rod“ nie v zmysle „gender“.

¹¹⁵ Trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia (§ 423 Trestného zákona) a trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 424 Trestného zákona).

¹¹⁶ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

Preto v súčasnosti v praxi využívanou právnou úpravou, o ktorú sa možno oprieť pri postihovaní nenávistných verbálnych prejavov – okrem spomínanej všeobecne formulovanej občianskoprávnej ochrany osobnosti – je skutková podstata trestného činu násilia proti skupine obyvateľov¹¹⁷, ktorá postihuje vyhrážanie smrťou, ťažkou ujmom na zdraví alebo inou ťažkou ujmom alebo spôsobením škody veľkého rozsahu alebo použitie násilia voči skupine obyvateľov.¹¹⁸

Možnosť použitia daného ustanovenia v tomto kontexte spomenulo aj Ministerstvo spravodlivosti SR, „keďže možno LGBTI komunitu považovať za osobitnú skupinu obyvateľstva“.¹¹⁹

Pri skutkových podstatách oboch trestných činov, ktoré sa dajú považovať za upravujúce nenávistné prejavy – aj keď z iných dôvodov ako z nenávisti pre sexuálnu orientáciu a rodovú identitu – je priťažujúcou okolnosťou, ak páchatel alebo páchatelka spáchajú daný čin ako verejný činiteľ či verejná činiteľka.¹²⁰

Iným spôsobom však nie je upravená povinnosť verejne činných osôb či predstaviteľov a predstaviteľiek štátu zdržať sa od homofóbnych a transfóbnych vyjadrení a práve naopak, propagovať toleranciu a diverzitu, čo bude podrobnejšie popísané ďalej.

Nenávistný prejav a predstavitelia/predstavitelky štátnej moci

Nielenže nie je zvykom, aby predstavitelia a predstavitelky štátu odmietli či odsúdili nenávistné prejavy voči LGBTI ľuďom, častá je situácia, že homofóbne alebo transfóbne vyjadrenia prichádzajú priamo od nich. Za týchto okolností je teda skôr ťažké si predstaviť, že by od nich vyšla iniciatíva smerom k postihovaniu prejavov alebo vyjadrení tohto typu, ak sa vyskytnú na internete.

„Podľa informácií dostupných Ministerstvu spravodlivosti SR v roku 2013 neboli zo strany štátnej správy vydané akékoľvek osobitné usmernenia alebo prijaté iné osobitné opatrenia na zvýšenie povedomia štátnych orgánov a inštitúcií o ich zodpovednosti zdržať sa vyjadrení, ktoré by mohli byť odôvodnene chápané ako ospravedlňujúce nenávisť alebo diskrimináciu z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity,“¹²¹ a takisto „podľa informácií dostupných Ministerstvu spravodlivosti SR v roku 2013 neboli verejným činiteľom, činiteľkám a ostatným predstaviteľom a predstaviteľkám štátu vydané zo strany štátnej správy akékoľvek usmernenia, ktoré by ich osobitne motivovali k podporovaniu tolerancie a dodržiavania ľudských práv gejev, lesieb, bisexuálnych a transrodových ľudí pri komunikácii s verejnosťou.“¹²²

Štatistické údaje

Neexistujú žiadne štatistické údaje a ani relevantná judikatúra týkajúca sa homofóbnych alebo transfóbnych trestných činov motivovaných nenávisťou, taktiež ani štatistické údaje týkajúce sa diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity. Nemožno však tvrdiť, že tento problém tu nie je, chýba však legislatíva, ktorá by ho riešila a vôľa orgánov verejnej moci vysporiadať sa s týmto závažným problémom.

Systém oznamovania a podpora obetí a svedkov/svedkýň pri oznamovaní

¹¹⁷ § 359 Trestného zákona..

¹¹⁸ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

¹¹⁹ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 14. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

¹²⁰ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

¹²¹ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 25.01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

¹²² Otázky k tejto téme sme pôvodne adresovali Ministerstvu zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, ktoré má v kompetencii problematiku ľudských práv a nediskriminácie, to ju však postúpilo Ministerstvu spravodlivosti SR, ktoré nám napokon aj odpovedalo.

Na oznamovanie špeciálne trestných činov z nenávisti nejestvuje zatiaľ aparát (napr. telefónna linka), aj keď bol trestný zákon nedávno novelizovaný, a to v prípadoch trestných činov z nenávisti spáchaných akýmkoľvek páchatelmi, a už vôbec nie osobitne v prípadoch, kedy je podozrenie, že trestný čin z nenávisti bol spáchaný verejným činiteľom alebo činiteľkou.

Existuje síce inštitút sťažností, ktoré sú definované ako „podanie fyzickej alebo právnickej osoby, ktorým sa domáha svojich práv alebo právom chránených záujmov, o ktorých sa domnieva, že boli porušené činnosťou alebo ich porušeniu alebo ohrozeniu činnosťou alebo nečinnosťou orgánu verejnej správy“¹²³. Podľa súčasnej právnej úpravy však sťažnosť nemožno podať anonymne, osobné údaje sťažovateľa či sťažovateľky sú nevyhnutné na to, aby sa sťažnosť vôbec začala vybavovať. Orgán verejnej správy, na ktorý sa so sťažnosťou niekto obrátil, je povinný utajiť identitu sťažovateľa alebo sťažovateľky, ak o to požiadajú.¹²⁴

Inštitút sťažnosti však nemožno považovať za nástroj zameraný špecificky na oznamovanie alebo odhaľovanie prípadov trestných činov z nenávisti na akýkoľvek účel, či už na vyšetrovanie alebo zber dát a monitoring výskytu.

Momentálne jediným prostriedkom na jednoduché oznamovanie a zároveň monitorovanie trestných činov motivovaných nenávisťou pre sexuálnu orientáciu a rodovú identitu alebo širšie definované homofóbne a transfóbne incidenty, o ktorom vieme, je projekt webovej stránky www.homofobia.sk. Tú však prevádzkuje mimovládna organizácia Iniciatíva Inakosť, funguje od roku 2011.

Z praxe, prieskumu a od členov a členiek LGBTI komunity vieme o prípadoch nenávisťou motivovaných incidentov, najčastejšie obťažovania, nadávania alebo fyzického napadnutia, kedy zjavne boli dôvodom sexuálna orientácia alebo rodová identita obete. Z prípadov, o ktorých máme vedomosť, sa však ani jedna z obetí nechcela obracať na príslušné policajné orgány, nikto z nich incident oficiálne neoznámil.

Ministerstvo vnútra SR ako odpoveď na otázky ohľadom zberu dát uvádza, že „Policajný zbor v informačnom systéme evidenčno-štatistický systém kriminality zhromažďuje a uchováva trestné činy podľa platného Trestného zákona“¹²⁵, čo by sa malo týkať aj poslednej novely. Zatiaľ však ubehol krátky čas od jej účinnosti a monitoring trestných činov motivovaných nenávisťou na základe sexuálnej orientácie bude realizovaný v ďalšom období.

Zatiaľ neexistuje systém zbierania dát o uskutočnených trestných činoch z nenávisti, neboli a nie sú štátom realizované žiadne výskumy či už o rozsahu sociálneho prijatia LGBTI ľudí, či nepriateľstva voči nim alebo o povahe a príčinách nepriateľských a negatívnych postojov k LGBTI ľuďom¹²⁶.

Okrem štatistických údajov chýba zatiaľ aj relevantná judikatúra týkajúca sa trestných činov motivovaných nenávisťou pre sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, bude sledovaná v ďalšom období, keďže čas ktorý ubehol od novelizácie Trestného zákona je zatiaľ krátky.¹²⁷

Médiá

Zákon, ktorý reguluje televízne, rozhlasové a internetové vysielanie¹²⁸, upravuje vysielanie vo všeobecnosti, teda všetko, čo sa vysiela akýmkoľvek médiom, a takisto sa osobitne vyjadruje k reklamnému obsahu (obsahu a procesu mediálnej komerčnej komunikácie).

¹²³ <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Podanie-staznosti-text.aspx>.

¹²⁴ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 01. 02. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií; Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

¹²⁵ Odpoveď Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zo dňa 12. 03. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

¹²⁶ Odpoveď Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo dňa 25. 01. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

¹²⁷ Varga, P., Vozáriková, M. Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Bratislava: Iniciatíva Inakosť 2013.

¹²⁸ Zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o vysielaní a retransmisii“).

Vo všeobecnosti zakazuje taký obsah alebo spôsob spracovania, ktorý by zasahoval do ľudskej dôstojnosti alebo by porušoval rovnosť v právach, takisto zakazuje propagovanie diskriminácie, nenávisti a násilia. Z pohľadu nenávistných prejavov je konkrétnejší a menuje charakteristiky, na základe ktorých je zakázané znevažovať či hanobiť iných. Výpočet spomínaných dôvodov je síce pomerne rozsiahly¹²⁹, no sexuálnu orientáciu a rodovú identitu sem zaradiť nemožno.

Naopak, úprava mediálnej komerčnej komunikácie¹³⁰ okrem všeobecného zákazu porušovania rovnosti, obsahovania a podporovania diskriminácie dokonca aj explicitne menuje sexuálnu orientáciu ako jednu z charakteristík, na základe ktorých je diskriminácia zakázaná¹³¹.

No ďalšie konkrétne preventívne opatrenia a ich adresátov nešpecifikuje ani zákon o vysielaní a retransmisii, ani iné z relevantných orgánov zodpovedajúcich za oblasť mediálneho obsahu. Teda Ministerstvo kultúry SR, ani Rozhlas a televízia Slovenska (ďalej len „RTVS“), ktorý je nezávislou verejnoprávnou inštitúciou, ktorá poskytuje verejnosti služby v oblasti televízneho a rozhlasového vysielať¹³². Takisto ani Rada pre vysielať a retransmisii (ďalej len „RVR“), ktorá „je správny orgán, ktorý vykonáva štátnu reguláciu v oblasti rozhlasového a televízneho vysielať, retransmisie a poskytovania audiovizuálnych mediálnych služieb na požiadanie.“¹³³

Na samoregulačnej úrovni je problematika etických štandardov v mediálnom prostredí upravená etickými kódexmi, relevantné sú:

- **Etický kódex novinára**¹³⁴, ktorý bol prijatý Slovenským syndikátom novinárov (ďalej len „SSN“) a je záväzným pre členov a členky SSN, teda „zamestnancov tlačových, rozhlasových, televíznych a digitálnych médií, tlačových agentúr a tiež nezávislých novinárov a publicistov.“¹³⁵ V časti o objekte záujmu novinára spomína sexuálnu orientáciu ako jeden z dôvodov diskriminácie alebo nenávisti, ktorú „novinár nepodnecuje“.¹³⁶
- **Etický kódex reklamnej praxe**¹³⁷, ktorý vydala Rada pre reklamu, ktorá je orgánom etickej samoregulácie reklamy a „združuje subjekty, ktoré aktívne vstupujú do procesu marketingovej komunikácie – asociácie zadávateľov reklamy, reklamné agentúry, médiá, ale aj podnikateľské subjekty, využívajúce propagáciu formou reklamy“¹³⁸, ktoré sa zaviazali dodržiavať spomenutý etický kódex. V článku Spoločenská zodpovednosť reklamy sú z nášho hľadiska relevantné odseky hovoriace o zákaze zneužívania predsudkov a pover¹³⁹, zákaze

¹²⁹ „Audiovizuálna mediálna služba na požiadanie, programová služba a ich zložky nesmú (...) znevažovať alebo hanobiť na základe pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo k etnickej skupine.“ (§ 19 ods. 1b zákona o vysielať a retransmisii).

¹³⁰ „Zahŕňa najmä reklamu, telenákup, sponzorovanie, umiestňovanie produktov, programovú službu určenú výhradne na reklamu a telenákup, programovú službu určenú výhradne na vlastnú propagáciu a dlhšie reklamné oznámenie“ (§ 31a ods. 2 zákona o vysielať a retransmisii).

¹³¹ „Mediálna komerčná komunikácia nesmie (...) obsahovať a podporovať diskrimináciu na základe pohlavia, rasy, farby pleti, veku, jazyka, sexuálnej orientácie, zdravotného postihnutia, náboženstva alebo viery, národného alebo sociálneho pôvodu alebo príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine.“ (§ 31a ods. 7b zákona o vysielať a retransmisii).

¹³² Štatút RTVS, dostupné na:

[http://www.rtvsk.sk/Projects/RTVS/media.nsf/vw_ByID/ID_4C6576657C26C1BDC12578EF0044CF2D_SK/\\$File/Statut RTVS 2011.pdf](http://www.rtvsk.sk/Projects/RTVS/media.nsf/vw_ByID/ID_4C6576657C26C1BDC12578EF0044CF2D_SK/$File/Statut%20RTVS%202011.pdf). Posledná návšteva zo dňa 28. 03. 2013.

¹³³ Dostupné na <http://www.rvr.sk/sk/>. Posledná návšteva zo dňa 28. 03. 2013.

¹³⁴ Dostupné na <http://www.ssn.sk/eticky-kodex-novinar/>. Posledná návšteva zo dňa 28. 03. 2013.

¹³⁵ Dostupné na <http://www.ssn.sk/o-nas/>. Posledná návšteva zo dňa 28. 03. 2013.

¹³⁶ Časť IV. ods. 3: „Novinár nepodnecuje nenávisť, ani diskrimináciu založenú na rase, svetonázore, náboženskom vyznaní, etnickom pôvode, veku, sociálnom postavení, pohlaví či sexuálnej orientácii. O príslušnosti ľudí k menšine informuje iba v prípade, že táto informácia je v kontexte daného príspevku relevantná.“ Dostupné na (<http://www.ssn.sk/eticky-kodex-novinar/>) Posledná návšteva zo dňa 28. 03. 2013.

¹³⁷ Dostupné na <http://www.rpr.sk/sk/eticky-kodex> Posledná návšteva zo dňa 28. 03. 2013.

¹³⁸ Dostupné na <http://www.rpr.sk/sk/organy-rpr> Posledná návšteva zo dňa 28. 03. 2013.

¹³⁹ 2. časť, 1. hlava, čl. 13, ods. 2: „Reklama nesmie zneužívať predsudky a pover.“

takého obsahu, ktorý by „mohol viesť k násilným aktom alebo ich podporovať a popularizovať“¹⁴⁰ a o zákaze podpory akejkoľvek formy diskriminácie. Zmieňuje aj jednotlivé dôvody, najmä na základe ktorých je diskriminácia neprípustná, no sexuálna orientácia a rodová identita medzi nimi chýbajú.¹⁴¹

Ďalšie subjekty, ktoré by mohli mať možnosť ovplyvniť obsah vysielania prostredníctvom (aj) samoregulačných noriem, sú vysielatelia, od Rady pre vysielanie a retransmisiu, ktorá reguluje o. i. aj oblasť vysielania, sme dostali informáciu, že „nedisponuje informáciami o prípadných normách, usmerneniach a opatreniach, ktoré by problematiku upravovali v rámci samoregulácie vysielateľov.“¹⁴²

Ochrana osobných údajov

Ochranu osobných údajov v Slovenskej republike zabezpečuje zákon o ochrane osobných údajov¹⁴³, ktorý špecifikuje tzv. osobitnú kategóriu osobných údajov, ktorých spracúvanie sa vo všeobecnosti zakazuje. Medzi tieto údaje patria osobné údaje, ktoré odhaľujú rasový alebo etnický pôvod, politické názory, náboženskú vieru alebo svetonázor, členstvo v politických stranách alebo politických hnutiach, členstvo v odborových organizáciách a údaje týkajúce sa zdravia alebo pohlavného života. Na plnenie ustanovení zákona dohliada Úrad na ochranu osobných údajov¹⁴⁴.

Medzi tzv. osobitnú kategóriu osobných údajov, ktorých zbieranie a zverejňovanie je zakázané, patrí teda aj sexuálna orientácia a rodová identita. Problémom je, že v zákone nie sú priamo spomenuté, ale zahŕňajú sa pod pojem „pohlavný život“, ktorý nie je v tomto zákone ani v ďalšej legislatíve definovaný. Pokiaľ ide o spracúvanie údajov o sexuálnej orientácii alebo rodovej identite, tieto údaje je možné za určitých okolností spracúvať, najmä pokiaľ ide o ochranu zákonných práv dotknutej osoby alebo plnenie povinností určitých vymedzených inštitúcií, ktoré tieto osobné údaje spracúvajú. V zákone však nie je vymedzené, o aké povinnosti ide. Paradoxne, zákon o ochrane osobných údajov orgány verejnej správy často používajú ako výhovorku na to, že nezbierajú anonymné štatistické informácie o LGBTI ľuďoch v rôznych oblastiach, pretože im to zákon zakazuje. To spôsobuje problémy pri obhajovaní práv LGBTI ľudí, keďže neexistujú štatistiky napr. o tom, koľko z nich bolo diskriminovaných na trhu práce.

Čo sa týka ochrany osobných údajov transrodových osôb, ktoré sa vzťahujú na prepis ich rodu a ktoré sú zapísané v matrike, podľa zákona o matrikách¹⁴⁵ sú pracovníci a pracovníčky matričných úradov pri svojej činnosti povinní zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa pri svojej úradnej činnosti dozvedia, ako aj dodržiavať zákon o ochrane osobných údajov. Matričný úrad vyhotoví úradný výpis alebo umožní nazrieť do matriky a robiť z nej výpisy len osobe, ktorej sa zápis týka, alebo členom a členkám jej rodiny alebo na úradné potreby štátnych orgánov, obcí a iných ustanovizní, ak to ustanoví osobitný zákon.¹⁴⁶

Z vyššie uvedeného vyplýva, že k týmto údajom sa môžu dostať aj osoby, ktorým transrodová osoba nedala súhlas s nakladaním takýchto údajov. Podobne nie je jasné, o aké úradné potreby štátnych orgánov, obcí a iných ustanovizní ide, a za akých podmienok môžu mať prístup k takýmto údajom. Problémom je aj skutočnosť, že ďalšie úrady sa o prepise rodu môžu dozvedieť z pôvodných osobných údajov, pričom ich mlčanlivosť zákon o matrikách nerieši

¹⁴⁰ 2. časť, 1. hlava, čl. 13, ods. 3: „Reklama nesmie obsahovať nič, čo by mohlo viesť k násilným aktom alebo ich podporovať a popularizovať.“

¹⁴¹ 2. časť, 1. hlava, čl. 13, ods. 6: „Reklama nesmie podporovať žiadnu formu diskriminácie, a to najmä z dôvodu rasy, národnosti, náboženstva, politickej príslušnosti, pohlavia alebo veku.“

¹⁴² Odpoveď Rady pre vysielanie a retransmisiu zo dňa 06. 02. 2013 na žiadosť o poskytnutie informácií.

¹⁴³ §8 zákona o ochrane osobných údajov č. 428/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov [on-line], dostupný na internete: http://www.dataprotection.gov.sk/buxus/docs/Uplne_znenie_428_2002.pdf.

¹⁴⁴ Úlohy tohto úradu sú definované v § 38 zákona o ochrane osobných údajov.

¹⁴⁵ Zákon NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov.

¹⁴⁶ Podľa § 18 zákona NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách sa za člena rodiny považuje manžel, rodičia, deti, vnuci, súrodenci a ich deti a v prípade preukázania oprávneného záujmu aj iná blízka osoba.

a majú sa riadiť zákonom o ochrane osobných údajov, v ktorom však takáto špecifická situácia nie je explicitne pokrytá.

Keďže SR nemá legislatívne zakotvený koncept trestného činu z nenávisti z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, vzdelávanie alebo príprava, ktorými by mali prechádzať členovia a členky policajného zboru, súdov, prokuratúry, v tomto ohľade nemajú byť na čom postavené.

Committee of Ministers

Výbor ministrov

Unofficial English-Slovak translation

Recommendation CM/Rec(2010)5

**of the Committee of Ministers to member states
on measures to combat discrimination on grounds
of sexual orientation or gender identity**

*(Adopted by the Committee of Ministers on 31 March
2010 at the 1081st meeting of the Ministers' Deputies)*

The Committee of Ministers, under the terms of
Article 15.b of the Statute of the Council of Europe,

Considering that the aim of the Council of Europe is to
achieve a greater unity between its members, and that
this aim may be pursued, in particular, through
common action in the field of human rights;

Recalling that human rights are universal and shall
apply to all individuals, and stressing therefore its
commitment to guarantee the equal dignity of all
human beings and the enjoyment of rights and
freedoms of all individuals without discrimination on
any ground such as sex, race, colour, language,
religion, political or other opinion, national or social
origin, association with a national minority, property,
birth or other status, in accordance with the
Convention for the Protection of Human Rights and
Fundamental Freedoms (ETS No.5) (hereinafter
referred to as "the Convention") and its protocols;

Recognising that non-discriminatory treatment by state
actors, as well as, where appropriate, positive state
measures for protection against discriminatory
treatment, including by non-state actors, are
fundamental components of the international system
protecting human rights and fundamental freedoms;

Recognising that lesbian, gay, bisexual and
transgender persons have been for centuries and are
still subjected to homophobia, transphobia and other
forms of intolerance and discrimination even within
their family – including criminalisation,
marginalisation, social exclusion and violence – on
grounds of sexual orientation or gender identity, and
that specific action is required in order to ensure the
full enjoyment of the human rights of these persons;

Odporúčanie CM/Rec(2010)5

**Výboru ministrov členským štátom o opatreniach
v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej
orientácie a rodovej identity.**

*(Prijaté Výborom ministrov 31 marca 2010 na 1081.
stretnutí zástupcov ministrov)*

Výbor ministrov za podmienok stanovených v článku
15.b Štatútu Rady Európy,

Majúc na zreteli, že cieľom Rady Európy je dosiahnuť
väčšiu jednotu medzi jej členmi, pričom tento cieľ
bude napĺňovaný najmä spoločným postupom v oblasti
ľudských práv;

Pripomínajúc, že ľudské práva sú všeobecne platné a
vzťahujú sa na všetkých jednotlivcov a zdôrazňujúc
preto svoj záväzok zabezpečiť rovnakú mieru
dôstojnosti pre všetkých ľudí a užívanie z toho
vyplývajúcich práv a slobôd všetkými jednotlivcami
bez diskriminácie na základe pohlavia, rasy, farby
pleti, jazyka, náboženstva, politického alebo iného
zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu,
príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, rodu
a iného spoločenského postavenia v súlade
s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných
slobôd (ETS č.5) (ďalej len „Dohovor“) a jeho
protokolmi;

Uznávajúc, že nediskriminujúce zaobchádzanie
štátnych inštitúcií a neštátnych inštitúcií, a ak je to
primerané, pozitívne záväzky štátu na ochranu pred
diskriminujúcim zaobchádzaním, sú základnými
zložkami medzinárodného systému ochrany ľudských
práv a základných slobôd;

Uznávajúc, že homosexuálni muži a ženy, bisexuáli
a transsexuáli po stáročia boli, a naďalej sú vystavení
homofóbii, transfóbii, a iným formám neznášanlivosti
a diskriminácie dokonca aj vo vlastnej rodine - vrátane
kriminalizácie, marginalizácie, sociálnej exklúzie
a násilia na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej
identity, a teda je potrebné určité opatrenie na
zabezpečenie plnohodnotného užívania ľudských práv
týmito osobami;

Considering the case law of the European Court of Human Rights (“hereinafter referred to as “the Court”) and of other international jurisdictions, which consider sexual orientation a prohibited ground for discrimination and have contributed to the advancement of the protection of the rights of transgender persons;

Recalling that, in accordance with the case law of the Court, any difference in treatment, in order not to be discriminatory, must have an objective and reasonable justification, that is, pursue a legitimate aim and employ means which are reasonably proportionate to the aim pursued;

Bearing in mind the principle that neither cultural, traditional nor religious values, nor the rules of a “dominant culture” can be invoked to justify hate speech or any other form of discrimination, including on grounds of sexual orientation or gender identity;

Having regard to the message from the Committee of Ministers to steering committees and other committees involved in intergovernmental co-operation at the Council of Europe on equal rights and dignity of all human beings, including lesbian, gay, bisexual and transgender persons, adopted on 2 July 2008, and its relevant recommendations;

Bearing in mind the recommendations adopted since 1981 by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe regarding discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, as well as Recommendation 211 (2007) of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe on “Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons”;

Appreciating the role of the Commissioner for Human Rights in monitoring the situation of lesbian, gay, bisexual and transgender persons in the member states with respect to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity;

Berúc do úvahy judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „Súd“) a iných medzinárodných súdnych orgánov, ktoré považujú diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie za neprípustnú a prispeli k rozvoju ochrany práv transsexuálov;

Pripomínajúc, že v súlade s judikatúrou Súdu akýkoľvek rozdiel v zaobchádzaní s cieľom nediskriminovať musí mať objektívne a odôvodnené opodstatnenie, čím sa rozumie sledovať legitímny cieľ a používať adekvátne prostriedky na jeho dosiahnutie;

Majúc na pamäti princíp, že kultúrne, tradičné, ani náboženské hodnoty, ale ani iné normy „dominantnej kultúry“ nemôžu ospravedlniť prejavy nenávisťi alebo akúkoľvek inú formu diskriminácie na základe sexuálnej orientácie, alebo rodovej identity;

Majúc na zreteli správu Výboru ministrov adresovanú riadiacim a ostatným výborom zainteresovaným v medzivládnej spolupráci v Rade Európy týkajúcu sa rovnakých práv a dôstojnosti všetkých ľudí vrátane homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov prijatú 2. júla 2008 a príslušné odporúčania;

Majúc na pamäti odporúčania prijaté od roku 1981 Parlamentným zhromaždením Rady Európy týkajúce sa diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, ako aj Odporúčanie 211 (2007) Kongresu miestnych a regionálnych samospráv Európy, ktoré hovorí o „slobode zhromažďovania a prejavy pre homosexuálnych mužov a ženy, bisexuálov a transsexuálov“;

Oceňujúc úlohu Komiséra pre ľudské práva pri monitorovaní situácie homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov v členských štátoch v súvislosti s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity;

Taking note of the joint statement, made on 18 December 2008 by 66 states at the United Nations General Assembly, which condemned human rights violations based on sexual orientation and gender identity, such as killings, torture, arbitrary arrests and “deprivation of economic, social and cultural rights, including the right to health”;

Stressing that discrimination and social exclusion on account of sexual orientation or gender identity may best be overcome by measures targeted both at those who experience such discrimination or exclusion, and the population at large,

Recommends that member states:

1. examine existing legislative and other measures, keep them under review, and collect and analyse relevant data, in order to monitor and redress any direct or indirect discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity;

2. ensure that legislative and other measures are adopted and effectively implemented to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, to ensure respect for the human rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons and to promote tolerance towards them;

3. ensure that victims of discrimination are aware of and have access to effective legal remedies before a national authority, and that measures to combat discrimination include, where appropriate, sanctions for infringements and the provision of adequate reparation for victims of discrimination;

4. be guided in their legislation, policies and practices by the principles and measures contained in the appendix to this recommendation;

5. ensure by appropriate means and action that this recommendation, including its appendix, is translated and disseminated as widely as possible.

Appendix to Recommendation CM/Rec(2010)5

I. Right to life, security and protection from violence

A. “Hate crimes” and other hate-motivated incidents

Berúc do úvahy spoločné vyhlásenie 66-tich štátov Valného zhromaždenia OSN z 18. decembra 2008, ktoré odsúdilo porušovanie ľudských práv na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity, ako vraždy, mučenie, svojvoľné zatýkanie a odňatie hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, ako aj práva na zdravie;

Zdôrazňujúc, že diskriminácia a sociálna exklúzia z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, môžu byť najefektívnejšie prekonané opatreniami zameranými na tých, ktorí sa stretli s takouto formou diskriminácie a exklúzie, ako aj na celú spoločnosť,

Odporúča, aby členské štáty :

1. preskúmali existujúce legislatívne a iné opatrenia, pravidelne ich aktualizovali a zhromažďovali a analyzovali relevantné údaje za účelom monitorovania a odškodnenia za akúkoľvek priamu alebo nepriamu diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity;

2. zabezpečili, aby legislatívne a iné opatrenia boli prijímané a účinne implementované v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, aby zabezpečili dodržiavanie ľudských práv a propagáciu tolerance k homosexuálnym mužom a ženám, bisexuálom a transsexuálom a aby podporovali toleranciu k nim;

3. zabezpečili, aby si obeť diskriminácie boli vedomé a mali prístup k účinným právnym prostriedkom nápravy pred národným orgánom a aby opatrenia na boj proti diskriminácii zahŕňali v prípade potreby sankcie a poskytnutie primeraného odškodnenia obetiam diskriminácie;

4. sledovali v legislatíve, politike a praxi princípy a opatrenia obsiahnuté uvedené v prílohe tohto odporúčania;

5. zabezpečili primeranými prostriedkami a opatreniami, aby toto odporúčanie vrátane jeho prílohy boli preložené a šírené pokiaľ možno najširším spôsobom.

Príloha k Odporúčaniu CM/Rec(2010)5

I. Právo na život, bezpečnosť a ochranu pred násilím

A. „Zločiny z nenávisti” a iné nenávisťou motivované činy

1. Member states should ensure effective, prompt and impartial investigations into alleged cases of crimes and other incidents, where the sexual orientation or gender identity of the victim is reasonably suspected to have constituted a motive for the perpetrator; they should further ensure that particular attention is paid to the investigation of such crimes and incidents when allegedly committed by law enforcement officials or by other persons acting in an official capacity, and that those responsible for such acts are effectively brought to justice and, where appropriate, punished in order to avoid impunity.

2. Member states should ensure that when determining sanctions, a bias motive related to sexual orientation or gender identity may be taken into account as an aggravating circumstance.

3. Member states should take appropriate measures to ensure that victims and witnesses of sexual orientation or gender identity related “hate crimes” and other hate-motivated incidents are encouraged to report these crimes and incidents; for this purpose, member states should take all necessary steps to ensure that law enforcement structures, including the judiciary, have the necessary knowledge and skills to identify such crimes and incidents and provide adequate assistance and support to victims and witnesses.

4. Member states should take appropriate measures to ensure the safety and dignity of all persons in prison or in other ways deprived of their liberty, including lesbian, gay, bisexual and transgender persons, and in particular take protective measures against physical assault, rape and other forms of sexual abuse, whether committed by other inmates or staff; measures should be taken so as to adequately protect and respect the gender identity of transgender persons.

5. Member states should ensure that relevant data are gathered and analysed on the prevalence and nature of discrimination and intolerance on grounds of sexual orientation or gender identity, and in particular on “hate crimes” and hate-motivated incidents related to sexual orientation or gender identity.

B. “Hate speech”

6. Member states should take appropriate measures to combat all forms of expression, including in the media and on the Internet, which may be reasonably understood as likely to produce the effect of inciting, spreading or promoting hatred or other forms of discrimination against lesbian, gay, bisexual and transgender persons.

1. Členské štáty by mali zabezpečiť efektívne, bezodkladné a nestranné vyšetrenie ohlásených trestných činov a ostatných prípadov, pri ktorých je dôvodné podozrenie, že sexuálna orientácia alebo rodová identita obete sú pohnútkou pre páchatel'a; ďalej by mali zabezpečiť, že je venovaná osobitná pozornosť vyšetrovaniu prípadov, pri ktorých je podozrenie, že boli spáchané príslušníkmi polície alebo inými osobami v postavení verejného činiteľa, a aby tí, ktorí sú zodpovední za tieto činy, boli odovzdaní justícii a ak je to odôvodnené, potrestaní v záujme zamedzenia beztrestnosti.

2. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby pri určovaní sankcií bol motív spojený so sexuálnou orientáciou alebo rodovou identitou braný do úvahy ako prirážajúca okolnosť.

3. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia, aby zabezpečili, že obeť a svedkovia zločinov z nenávisti súvisiacich so sexuálnou orientáciou alebo rodovou identitou, ale aj ostatných činov motivovaných nenávisťou boli povzbudzovaní oznamovať tieto zločiny a prípady. Z tohto dôvodu by mali členské štáty podniknúť všetky potrebné kroky, aby zabezpečili, že všetky orgány činné v trestnom konaní, vrátane súdov majú potrebné znalosti a schopnosti na identifikáciu takýchto zločinov a poskytnúť primeranú pomoc a podporu obetiam a svedkom.

4. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia, aby zabezpečili bezpečnosť a dôstojnosť všetkých osôb vo väzení alebo osôb zbavených slobody iným spôsobom vrátane homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov, a najmä prijať opatrenia na ochranu pred fyzickým násilím, znásilnením a ostatnými formami sexuálneho zneužívania, či už spáchaných ostatnými osobami zbavenými slobody alebo personálom; opatrenia by mali byť prijaté tak, aby primerane ochraňovali a rešpektovali rodovú identitu transsexuálov.

5. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby boli zhromažďované a analyzované relevantné údaje o počte a povahe prípadov diskriminácie a intolerance na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, a najmä o „zločinoch z nenávisti“ a nenávisťou motivovaných činoch súvisiacich so sexuálnou orientáciou alebo rodovou identitou.

B. „Nenávistný prejav“

6. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia na boj proti všetkým formám vyjadrenia vrátane v médiách a na internete, ktoré by mohli byť odôvodnene chápané ako majúce tendenciu podnecovať, rozširovať a propagovať nenávisť a iné formy diskriminácie homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov, transsexuálov.

Such “hate speech” should be prohibited and publicly disavowed whenever it occurs. All measures should respect the fundamental right to freedom of expression in accordance with Article 10 of the Convention and the case law of the Court.

7. Member states should raise awareness among public authorities and public institutions at all levels of their responsibility to refrain from statements, in particular to the media, which may reasonably be understood as legitimising such hatred or discrimination.

8. Public officials and other state representatives should be encouraged to promote tolerance and respect for the human rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons whenever they engage in a dialogue with key representatives of the civil society, including media and sports organisations, political organisations and religious communities.

II. Freedom of association

9. Member states should take appropriate measures to ensure, in accordance with Article 11 of the Convention, that the right to freedom of association can be effectively enjoyed without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity; in particular, discriminatory administrative procedures, including excessive formalities for the registration and practical functioning of associations, should be prevented and removed; measures should also be taken to prevent the abuse of legal and administrative provisions, such as those related to restrictions based on public health, public morality and public order.

10. Access to public funding available for non-governmental organisations should be secured without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity.

11. Member states should take appropriate measures to effectively protect defenders of human rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons against hostility and aggression to which they may be exposed, including when allegedly committed by state agents, in order to enable them to freely carry out their activities in accordance with the Declaration of the Committee of Ministers on Council of Europe action to improve the protection of human rights defenders and promote their activities.

12. Member states should ensure that non-governmental organisations defending the human rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons are appropriately consulted on the adoption and implementation of measures that may have an impact on the human rights of these persons.

„Nenávistný prejav“ by mal byť zakázaný a v prípade, že sa vyskytne, verejne odsúdený. Všetky opatrenia by mali rešpektovať základné právo na slobodu prejavu v súlade s článkom 10 Dohovoru a judikatúry Súdu.

7. Členské štáty by mali zvýšiť povedomie o povinnosti štátnych orgánov a inštitúcií na všetkých úrovniach zdržať sa vyjadrení, predovšetkým do médií, ktoré by mohli byť odôvodnene chápané ako ospravedlňujúce takúto formu nenávisti alebo diskriminácie

8. Verejní činitelia a ostatní predstavitelia štátu by mali byť motivovaní k podporovaniu tolerance a dodržiavania ľudských práv homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov, kedykoľvek prídu do kontaktu s kľúčovými predstaviteľmi širokej verejnosti, vrátane médií, športových organizácií, a cirkví a náboženských spoločností.

II. Sloboda združovania

9. V súlade s článkom 11 Dohovoru by mali členské štáty prijať opatrenia na zaistenie plnohodnotného užívania práva na slobodu združovania, teda bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity; obzvlášť by sa malo zamedziť diskriminujúcim administratívnym úkonom, vrátane neprimeraných formalít pri registrácii a praktickom fungovaní združení. Ďalej by mali byť prijaté opatrenia, ktoré by zamedzili zneužívaniu právnych a administratívnych ustanovení, ako tých, ktoré súvisia s obmedzeniami na základe verejného zdravia, verejnej morálky a verejného poriadku.

10. Prístup k verejným prostriedkom určeným pre mimovládne organizácie by mal byť zaistený bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

11. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia na účinnú ochranu obhajcov ľudských práv homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov pred nepriateľským a agresívnym správaním, ktorému môžu byť vystavení, a to aj v prípade, že existuje podozrenie, že boli spáchané verejnými činiteľmi, s cieľom umožniť im slobodne vykonávať svoje aktivity v súlade s Deklaráciou Výboru ministrov o činnosti Rady Európy na zlepšenie ochrany obhajcov ľudských práv a podporu ich aktivít.

12. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby mimovládne organizácie obhajujúce ľudské práva homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov boli primerane konzultované pri prijímaní a implementácii opatrení, ktoré môžu mať dopad na ľudské práva týchto osôb.

III. Freedom of expression and peaceful assembly

13. Member states should take appropriate measures to ensure, in accordance with Article 10 of the Convention, that the right to freedom of expression can be effectively enjoyed, without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, including with respect to the freedom to receive and impart information on subjects dealing with sexual orientation or gender identity.

14. Member states should take appropriate measures at national, regional and local levels to ensure that the right to freedom of peaceful assembly, as enshrined in Article 11 of the Convention, can be effectively enjoyed, without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity.

15. Member states should ensure that law enforcement authorities take appropriate measures to protect participants in peaceful demonstrations in favour of the human rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons from any attempts to unlawfully disrupt or inhibit the effective enjoyment of their right to freedom of expression and peaceful assembly.

16. Member states should take appropriate measures to prevent restrictions on the effective enjoyment of the rights to freedom of expression and peaceful assembly resulting from the abuse of legal or administrative provisions, for example on grounds of public health, public morality and public order.

17. Public authorities at all levels should be encouraged to publicly condemn, notably in the media, any unlawful interferences with the right of individuals and groups of individuals to exercise their freedom of expression and peaceful assembly, notably when related to the human rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons.

IV. Right to respect for private and family life

18. Member states should ensure that any discriminatory legislation criminalising same-sex sexual acts between consenting adults, including any differences with respect to the age of consent for same-sex sexual acts and heterosexual acts, are repealed; they should also take appropriate measures to ensure that criminal law provisions which, because of their wording, may lead to a discriminatory application are either repealed, amended or applied in a manner which is compatible with the principle of non-discrimination.

III. Sloboda prejavu a pokojného zhromažďovania

13. V súlade s článkom 10 dohovoru by mali členské štáty prijať primerané opatrenia na zabezpečenie účinného užívania práva na slobodu prejavu bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, vrátane dodržiavania slobody prijímať a rozširovať informácie o subjektoch zaoberajúcich sa problematikou sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

14. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, aby zabezpečili, že právo na slobodu pokojného zhromažďovania definované v článku 11 Dohovoru, je možné užívať bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

15. Členské štáty by mali zabezpečiť, že orgány činné v trestnom konaní prijímajú primerané opatrenia na ochranu účastníkov pokojných demonštrácií za práva homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov pred akýmkoľvek pokusmi neoprávnene narušiť alebo brániť v plnohodnotnom užívaní ich práva na slobodu prejavu a pokojného zhromažďovania.

16. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia, aby zamedzili obmedzeniam v účinnom užívaní práva na slobodu prejavu a práva pokojného zhromažďovania, ktoré vyplývajú zo zneužívania právnych alebo administratívnych ustanovení, ako napríklad na základe verejného zdravia, verejnej morálky a verejného poriadku.

17. Orgány verejnej moci na všetkých úrovniach by mali byť podporované verejne odsúdiť, osobitne v médiách akékoľvek neoprávnené zasahovanie do práva jednotlivcov a skupín užívať ich právo na slobodu prejavu a pokojného zhromažďovania, a to najmä v prípadoch, keď ide o práva homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov.

IV. Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života

18. Členské štáty by mali zabezpečiť, že bude zrušená akékoľvek diskriminačná legislatíva kriminalizujúca pohlavné styky medzi dospelými navzájom súhlasiacimi osobami rovnakého pohlavia, vrátane akýchkoľvek rozdielov týkajúcich sa minimálneho veku na dobrovoľný homosexuálny alebo heterosexuálny styk; taktiež by mali prijať primerané opatrenia, aby zabezpečili, že ustanovenia trestného práva, ktoré z dôvodu svojho znenia môžu viesť k diskriminujúcemu uplatňovaniu budú buď zrušené, zmenené alebo uplatňované spôsobom, ktorý je zlučiteľný zo zásadou zákazu diskriminácie.

19. Member states should ensure that personal data referring to a person's sexual orientation or gender identity are not collected, stored or otherwise used by public institutions including in particular within law enforcement structures, except where this is necessary for the performance of specific, lawful and for the performance of specific, lawful and legitimate purposes; existing records which do not comply with these principles should be destroyed.

20. Prior requirements, including changes of a physical nature, for legal recognition of a gender reassignment, should be regularly reviewed in order to remove abusive requirements.

21. Member states should take appropriate measures to guarantee the full legal recognition of a person's gender reassignment in all areas of life, in particular by making possible the change of name and gender in official documents in a quick, transparent and accessible way; member states should also ensure, where appropriate, the corresponding recognition and changes by non-state actors with respect to key documents, such as educational or work certificates.

22. Member states should take all necessary measures to ensure that, once gender reassignment has been completed and legally recognised in accordance with paragraphs 20 and 21 above, the right of transgender persons to marry a person of the sex opposite to their reassigned sex is effectively guaranteed.

23. Where national legislation confers rights and obligations on unmarried couples, member states should ensure that it applies in a non-discriminatory way to both same-sex and different-sex couples, including with respect to survivor's pension benefits and tenancy rights.

24. Where national legislation recognises registered same-sex partnerships, member states should seek to ensure that their legal status and their rights and obligations are equivalent to those of heterosexual couples in a comparable situation.

25. Where national legislation does not recognise nor confer rights or obligations on registered same-sex partnerships and unmarried couples, member states are invited to consider the possibility of providing, without discrimination of any kind, including against different sex couples, same-sex couples with legal or other means to address the practical problems related to the social reality in which they live.

26. Taking into account that the child's best interests should be the primary consideration in decisions regarding the parental responsibility for, or guardianship of a child, member states should ensure that such decisions are taken without discrimination based on sexual orientation or gender identity.

19. Členské štáty by mali zabezpečiť, že osobné údaje týkajúce sa sexuálnej orientácie osoby alebo rodovej identity nebudú zhromažďované, uchovávané alebo inak používané verejnými inštitúciami predovšetkým orgánmi činnými v trestnom konaní s výnimkou prípadov, v ktorých je to nevyhnutné na osobitné, zákonné a legitímne účely; existujúce záznamy, ktoré nie sú v súlade s týmito princípmi, by mali byť zničené.

20. Predchádzajúce požiadavky, vrátane zmien fyzického zjavu, vrátane právneho uznania zmeny pohlavia by mali byť pravidelne prehodnocované, aby sa odstránili požiadavky, ktoré je možné zneužiť.

21. Členské štáty by mali prijať nevyhnutné opatrenia, aby zabezpečili úplne právne uznanie zmeny pohlavia osoby vo všetkých oblastiach života, a to predovšetkým umožnením zmeny mena a pohlavia vo všetkých úradných dokumentoch, a to rýchlym, transparentným a dostupným spôsobom; členské štáty by mali tiež v prípade potreby zabezpečiť zodpovedajúce uznanie zo strany zmien neštátnych organizácií vo vzťahu ku kľúčovým dokumentom, akými sú potvrdenia o vzdelaní a zamestnaní.

22. Členské štáty by mali prijať všetky nevyhnutné opatrenia na zabezpečenie toho, aby po zmene pohlavia a právnom uznaní tejto zmeny v súlade s odsekmi 20 a 21 vyššie mali transsexuáli právo zosobášiť sa s osobou opačného pohlavia, ako je nové pohlavie takejto osoby.

23. Štáty, v ktorých vnútroštátne právo udeľuje práva a povinnosti nezosobášeným párom by mali zabezpečiť, aby tieto práva a povinnosti boli uplatňované tak, aby nediskriminovali osoby rovnakých ani opačných pohlaví, vrátane vdovského dôchodku a vlastníckych práv.

24. Štáty, ktorých vnútroštátne právo povoľuje registrované partnerstvá by sa mali snažiť zabezpečiť, aby takéto dvojice mali rovnocenný právny štatút, práva a povinnosti ako heterosexuálne páry v porovnateľnej situácii.

25. Štáty, ktorých vnútroštátne právo neuznáva ani neudeľuje práva alebo povinnosti registrovaným partnerstvám a nezosobášeným párom sa vyzývajú, aby zvážili možnosti poskytnutia takýchto práv homosexuálnym párom, čo by riešilo praktické problémov spoločenskej reality v ktorej žijú, a to bez toho, aby boli diskriminovaní oni alebo heterosexuálne páry.

26. Berúc do úvahy, že najlepší záujem dieťaťa by mal byť prvoradý pri rozhodnutiach, ktoré sa týkajú rodičovskej starostlivosti, alebo poručníctva, je dôležité, aby takéto rozhodnutia boli prijímané bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

27. Taking into account that the child's best interests should be the primary consideration in decisions regarding adoption of a child, member states whose national legislation permits single individuals to adopt children should ensure that the law is applied without discrimination based on sexual orientation or gender identity.

28. Where national law permits assisted reproductive treatment for single women, member states should seek to ensure access to such treatment without discrimination on grounds of sexual orientation.

V. Employment

29. Member states should ensure the establishment and implementation of appropriate measures which provide effective protection against discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity in employment and occupation in the public as well as in the private sector. These measures should cover conditions for access to employment and promotion, dismissals, pay and other working conditions, including the prevention, combating and punishment of harassment and other forms of victimisation.

30. Particular attention should be paid to providing effective protection of the right to privacy of transgender individuals in the context of employment, in particular regarding employment applications, to avoid any irrelevant disclosure of their gender history or their former name to the employer and other employees.

VI. Education

31. Taking into due account the over-riding interests of the child, member states should take appropriate legislative and other measures, addressed to educational staff and pupils, to ensure that the right to education can be effectively enjoyed without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity; this includes, in particular, safeguarding the right of children and youth to education in a safe environment, free from violence, bullying, social exclusion or other forms of discriminatory and degrading treatment related to sexual orientation or gender identity.

32. Taking into due account the over-riding interests of the child, appropriate measures should be taken to this effect at all levels to promote mutual tolerance and respect in schools, regardless of sexual orientation or gender identity. This should include providing objective information with respect to sexual orientation and gender identity, for instance in school curricula and educational materials, and providing pupils and students with the necessary information, protection and support to enable them to live in accordance with their sexual orientation and gender identity.

27. Berúc do úvahy, že najlepší záujem dieťaťa by mal byť prvoradý v rozhodnutiach, ktoré sa týkajú osvojenia dieťaťa, členské štáty, ktorých vnútroštátne zákonodarstvo umožňuje jednotlivcom osvojiť si deti, by mali zabezpečiť, aby toto právo bolo uplatňované bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

28. Ak vnútroštátne právo umožňuje slobodným ženám asistovanú reprodukciu, členské štáty by mali zabezpečiť prístup k takejto liečbe bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie.

V. Zamestnanie

29. Členské štáty by mali zabezpečiť prijatie a uplatňovanie primeraných opatrení v zamestnaní vo verejnom a súkromnom sektore, ktoré poskytnú účinnú ochranu pred diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity. Tieto opatrenia by sa mali týkať podmienok vstupu do zamestnania, povýšenia, prepustenia, mzdy a iných pracovných podmienok vrátane prevencie, boja a potrestania sexuálneho obťažovania a iných foriem viktimizácie.

30. Primeraná pozornosť by mala byť venovaná účinnej ochrane práva na súkromie transsexuálov v súvislosti so zamestnaním, čo sa týka predovšetkým žiadostí o prijatie do zamestnania, aby sa predišlo odhaleniu ich pôvodného pohlavia alebo mena zamestnávateľom a ostatnými zamestnancami.

VI. Vzdelanie

31. Berúc náležitý zreteľ na prvoradý záujem dieťaťa, členské štáty by mali prijať primerané legislatívne a iné opatrenia zamerané na pedagogický zbor a žiakov, aby zabezpečili úplné užívanie práva na vzdelanie bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity; to zahŕňa predovšetkým ochranu práva detí a mládeže na vzdelanie v bezpečnom prostredí bez násillia, šikanovania, sociálnej exklúzie alebo ostatných foriem diskriminujúceho a ponižujúceho zaobchádzania spojeného so sexuálnou orientáciou a rodovou identitou.

32. Berúc náležitý zreteľ na prvoradý záujem dieťaťa, by mali byť prijaté primerané opatrenia na všetkých stupňoch vzdelávania za účelom podporovania vzájomnej tolerancie a rešpektu na školách, bez ohľadu na sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu. Takéto opatrenia by mali zahŕňať poskytovanie objektívnych informácií s ohľadom na sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, napríklad v študijných plánoch a vzdelávacích materiáloch a poskytovať žiakom a študentom potrebné informácie, ochranu a podporu, aby sa im umožnilo žiť v súlade s ich sexuálnou orientáciou a rodovou identitou.

Furthermore, member states may design and implement school equality and safety policies and action plans and may ensure access to adequate anti-discrimination training or support and teaching aids. Such measures should take into account the rights of parents regarding education of their children.

VII. Health

33. Member states should take appropriate legislative and other measures to ensure that the highest attainable standard of health can be effectively enjoyed without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity; in particular, they should take into account the specific needs of lesbian, gay, bisexual and transgender persons in the development of national health plans including suicide prevention measures, health surveys, medical curricula, training courses and materials, and when monitoring and evaluating the quality of health-care services.

34. Appropriate measures should be taken in order to avoid the classification of homosexuality as an illness, in accordance with the standards of the World Health Organisation.

35. Member states should take appropriate measures to ensure that transgender persons have effective access to appropriate gender reassignment services, including psychological, endocrinological and surgical expertise in the field of transgender health care, without being subject to unreasonable requirements; no person should be subjected to gender reassignment procedures without his or her consent.

36. Member states should take appropriate legislative and other measures to ensure that any decisions limiting the costs covered by health insurance for gender reassignment procedures should be lawful, objective and proportionate.

VIII. Housing

37. Measures should be taken to ensure that access to adequate housing can be effectively and equally enjoyed by all persons, without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity; such measures should in particular seek to provide protection against discriminatory evictions, and to guarantee equal rights to acquire and retain ownership of land and other property.

38. Appropriate attention should be paid to the risks of homelessness faced by lesbian, gay, bisexual and transgender persons, including young persons and children who may be particularly vulnerable to social exclusion, including from their own families;

Okrem toho členské štáty môžu navrhnúť a uplatňovať na školách opatrenia na zabezpečenie rovnosti a bezpečnosti, akčné plány a zabezpečiť prístup k primeranému antidiskriminačnému vzdelávaniu alebo podpore a učebným pomôckam. Takéto opatrenia by mali brať do úvahy práva rodičov týkajúce sa výchovy ich detí.

VII. Zdravie

33. Členské štáty by mali prijať primerané legislatívne a iné opatrenia, aby zabezpečili, že najvyšší dostupný štandard zdravotnej starostlivosti môže byť plnohodnotne využívaný bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity; osobitne by mali brať do úvahy špecifické potreby homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov pri rozvoji programov národného zdravia vrátane opatrení na predchádzanie samovrážd, zdravotných prehliadok, lekárskeho osnov, tréningových školení a študijných materiálov, monitorovania a vyhodnocovania kvality poskytovania služieb zdravotnej starostlivosti.

34. V súlade so štandardami Svetovej zdravotníckej organizácie by mali byť prijaté primerané opatrenia, aby sa predišlo klasifikácii homosexuality ako choroby.

35. Členské štáty by mali prijať primerané opatrenia, aby zabezpečili, že transsexuáli budú mať efektívny prístup k špecializovaným pracoviskám, ktoré vykonávajú zmenu pohlavia, vrátane expertov z oblasti psychológie, endokrinológie a chirurgie špecializujúcich sa na starostlivosť o takéto osoby, bez toho aby boli podrobovaní neodôvodneným požiadavkám. Žiadna osoba nesmie byť bez súhlasu podrobená procedúram na zmenu pohlavia.

36. Členské štáty by mali prijať primerané legislatívne a iné opatrenia, aby zabezpečili, že akékoľvek rozhodnutia limitujúce náklady na procedúry zmeny pohlavia, ktoré sú hradené zo zdravotného poistenia, budú zákonné, legitímne a primerané.

VIII. Bývanie

37. Členské štáty by mali prijať opatrenia, aby zabezpečili dostupnosť adekvátneho bývania a jeho plnohodnotné a rovnocenné využívanie všetkými osobami bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity; takéto opatrenia by mali predovšetkým poskytovať ochranu pred vystáňovaním na základe diskriminácie, a záruku rovnocenných práv nadobúdať a mať v držbe pôdu a iný majetok.

38. Náležitá pozornosť by mala byť venovaná rizikám bezdomovectva, ktorým čelia homosexuálni muži a ženy, bisexuáli a transsexuáli, vrátane mladých ľudí a detí, ktoré môžu byť obzvlášť náchylné na sociálnu exklúziu, ktorú pociťujú aj od vlastných rodín;

in this respect, the relevant social services should be provided on the basis of an objective assessment of the needs of every individual, without discrimination.

IX. Sports

39. Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity in sports are, like racism and other forms of discrimination, unacceptable and should be combated.

40. Sport activities and facilities should be open to all without discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity; in particular, effective measures should be taken to prevent, counteract and punish the use of discriminatory insults with reference to sexual orientation or gender identity during and in connection with sports events.

41. Member states should encourage dialogue with and support sports associations and fan clubs in developing awareness-raising activities regarding discrimination against lesbian, gay, bisexual and transgender persons in sport and in condemning manifestations of intolerance towards them.

X. Right to seek asylum

42. In cases where member states have international obligations in this respect, they should recognise that a well-founded fear of persecution based on sexual orientation or gender identity may be a valid ground for the granting of refugee status and asylum under national law.

43. Member states should ensure particularly that asylum seekers are not sent to a country where their life or freedom would be threatened or they face the risk of torture, inhuman or degrading treatment or punishment, on grounds of sexual orientation or gender identity.

44. Asylum seekers should be protected from any discriminatory policies or practices on grounds of sexual orientation or gender identity; in particular, appropriate measures should be taken to prevent risks of physical violence, including sexual abuse, verbal aggression or other forms of harassment against asylum seekers deprived of their liberty, and to ensure their access to information relevant to their particular situation.

v tomto ohľade by mali byť bez diskriminácie poskytované adekvátne sociálne služby na základe objektívneho stanovenia potrieb každého jedinca.

IX. Šport

39. Homofóbia, transfóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity v športe, tak ako rasizmus a iné formy diskriminácie, sú neprijateľné a je potrebné proti nim bojovať.

40. Športové aktivity a zariadenia by mali byť prístupné pre všetkých bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity; obzvlášť by mali byť prijaté účinné opatrenia na predchádzanie, potláčanie a trestanie za používanie diskriminujúcich nadávok týkajúcich sa sexuálnej orientácie a rodovej identity počas a v súvislosti so športovými udalosťami.

41. Členské štáty by mali podporovať dialóg so športovými asociáciami a klubmi fanúšikov a podporovať ich pri rozvoji aktivít zvyšujúcich povedomie v oblasti diskriminácie homosexuálnych mužov a žien, bisexuálov a transsexuálov v športe a v odsudzovaní prejavov neznášanlivosti k nim.

X. Právo na azyl

42. Členské štáty, ktoré majú v tomto smere medzinárodné záväzky, by mali uznať, že odôvodnený strach z prenasledovania z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity môže byť právoplatným dôvodom na udelenie štatútu utečenca a azylu podľa vnútroštátneho práva.

43. Členské štáty by mali predovšetkým zabezpečiť, že žiadatelia o azyl nebudú navrátení do krajiny, kde by boli ich život a sloboda v ohrození alebo by na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity čelili nebezpečenstvu mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania.

44. Žiadatelia o azyl by mali byť chránení pred akýmkoľvek diskriminujúcimi opatreniami a praktikami na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity; predovšetkým by mali byť prijaté primerané opatrenia, ktorými by sa predišlo rizikám fyzického násillia, vrátane sexuálneho zneužívania, verbálnych útokov alebo iných foriem obťažovania žiadateľov o azyl, ktorí sú zbavení svojej slobody a na zabezpečenie ich prístupu k informáciám týkajúcim sa ich osobitej situácie.

XI. National human rights structures

45. Member states should ensure that national human rights structures are clearly mandated to address discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity; in particular, they should be able to make recommendations on legislation and policies, raise awareness amongst the general public, as well as – as far as national law so provides – examine individual complaints regarding both the private and public sector and initiate or participate in court proceedings.

XII. Discrimination on multiple grounds

46. Member states are encouraged to take measures to ensure that legal provisions in national law prohibiting or preventing discrimination also protect against discrimination on multiple grounds, including on grounds of sexual orientation or gender identity; national human rights structures should have a broad mandate to enable them to tackle such issues.

XI. Národné orgány pre ľudské práva

45. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby boli národné orgány pre ľudské práva jednoznačne splnomocnené zaoberať sa diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity; predovšetkým by mali byť schopné dávať odporúčania týkajúce sa legislatívy a politiky, zvyšovať vedomie širokej verejnosti, ako aj – ak to umožňuje vnútroštátny právny poriadok – preskúmavať individuálne sťažnosti týkajúce sa verejného i súkromného sektora a iniciovať alebo zúčastňovať sa na súdnych konaniach.

XII. Viacnásobná diskriminácia

46. Členské štáty sú podporované prijať opatrenia, aby zabezpečili, že zákonné ustanovenia vnútroštátneho práva zakazujúce alebo predchádzajúce diskriminácii chránili tiež pred viacnásobnou diskrimináciou vrátane diskriminácie na základe sexuálnej orientácie, alebo rodovej identity; národné orgány pre ľudské práva by mali mať široké splnomocnenie, ktoré by ich oprávňovalo zaoberať sa takýmito otázkami.

Výber rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva

Námietky proti právam LGBTI ľudí je možné pochopiť, to však neznamená, že ich obyvatelia Európy a rozvinutých demokracií mimo európskeho kontinentu jednomyselne schvaľujú. Skupiny bojujúce za práva LGBTI ľudí, vrátane možnosti párov rovnakého pohlavia uzatvoriť manželstvo či registrované partnerstvo ako uznania lásky, vzájomného odovzdania a spravodlivosti, majú právo byť vypočuté a ich argumenty musia byť brané do úvahy na rovnom základe s ostatnými. V zmysle pojmov ako sú "ľudská dôstojnosť", "rovnosť" a "ľudské práva" sa diskusia významne posúva do inej úrovne ako politickej, náboženskej alebo morálnej. V diskurze ľudských práv platia argumenty identifikovateľné na základe aplikácie a výkladu právnych noriem. Na tomto mieste sa preto stručne venujeme posúdeniu vplyvu európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd na práva LGBTI ľudí, ich podporu a ochranu.

Ratifikáciou Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd sa Slovenská republika v zmysle článku 1 zaviazala dodržiavať ľudské práva a priznať práva a slobody uvedené v I. hlave Dohovoru¹, každému, kto podlieha jej jurisdikcii. Dohovor je živým nástrojom ochrany ľudských práv. Vyvíja sa najmä vďaka výkladu jeho ustanovení Európskym súdom pre ľudské práva. Prostredníctvom Súd prostredníctvom svojej rozhodovacej právomoci rozširuje práva zaručené Dohovorom, a aplikuje jeho ustanovenia aj v situáciách, ktoré sa v čase prijatia Dohovoru nepredpokladali, napr. otázka potratov, asistovaná samovražda, telesné prehliadky, domáce otroctvo, právo na to, aby sa v dôsledku možnosti anonymného pôrodu pre matky nikomu nebránilo pátrať po jeho pôvode, nosenie islamskej šatky v školách a na univerzitách, ochrana novinárskych zdrojov, diskriminácia Rómov a otázky životného prostredia.²

Počas posledných dvoch desaťročí ESĽP prijal rozhodnutia vo viacerých otázkach práv LGBTI ľudí a prijal rozhodnutia na riešenie problémov súvisiacich s homofóbiou a transfóbiou. Homosexualita nie je pokladaná za trestný čin ani v jednej z krajín Európy a povedomie o situácii gejev, lesieb, bisexuálnych, transsexuálnych a intersexuálnych ľudí sa rozširuje a demýtizuje. ESĽP aplikuje Článok 14 Dohovoru v prípadoch diskriminácie aj na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Súdny dvor uznal vo svojich rozhodnutiach, *„že právo na rešpektovanie rodinného života podľa Článku 8 Dohovoru sa vzťahuje aj na páry rovnakého pohlavia. Tým sa otvárajú nové možnosti pre uznanie plného užívania ľudských práv rodín LGBT ľudí, vrátane detí.“*³

¹ I. hlava Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd obsahuje nasledovné články a práva:

Článok 2: Právo na život

Článok 3: Právo nebyť mučený alebo podrobený neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu

Článok 4: Právo nebyť držaný v otroctve alebo nevoľníctve

Článok 5: Právo na slobodu a bezpečnosť

Článok 6: Právo na spravodlivé súdne konanie

Článok 7: Právo byť potrestaný výlučne na základe zákona

Článok 8: Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života

Článok 9: Právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva

Článok 10: Právo na slobodu prejavu

Článok 11: Právo na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa

Článok 12: Právo uzavrieť manželstvo

Článok 13: Právo na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom

Článok 14: Právo užívať práva a slobody priznané Dohovorom bez diskriminácie

Článok 15: Právo zmluvných strán odstúpenie od záväzkov Dohovoru vo výnimočných situáciách

Článok 16: Zákaz obmedzenia politickej činnosti cudzincov

Článok 17: Zákaz zneužitia práv

Článok 18: Hranice použitia obmedzení výkonu práv

² „ESĽP v 50 otázkach“, Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg, 2012

³ „Výročná správa 2012“, Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg, 2013, str. 48

V súčasnosti súd rozhoduje viacero prípadov o právach LGBTI ľudí v súvislosti s právom nebyť mučený alebo podrobený neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (Čl.3), právom na rešpektovanie súkromného a rodinného života (Čl.8), právom na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa (Čl.11), právom na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom (Čl.13) a zákazom diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity (Čl.14).

V zásade možno konštatovať, že vo všetkých prípadoch sa navrhovatelia odvolávajú na porušenie práv garantovaných Dohovorom podľa článkov Dohovoru v spojení so zákazom diskriminácie (Čl. 14). Z judikatúry ESĽP jednoznačne vyplýva, že bez ohľadu na sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu, každé rozdielne bez objektívneho a odôvodneného opodstatnenia nerovnaké zaobchádzanie v podstatne podobných situáciách je diskriminácia, resp. každý človek, s ktorým sa zaobchádza v podstatne podobnej situácii menej priaznivo bez objektívneho a rozumného opodstatnenia pre jeho sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu je diskriminovaný. V prípadoch diskriminácie teda zohráva podstatnú úlohu výber a výklad právnej normy s použitím dostupného komparátora a v každom prípade rozličné zaobchádzanie musí byť založené na sledovaní legitímneho cieľa a musí splniť test proporcionality, teda adekvátnosti odlišného zaobchádzania vo vzťahu k sledovanému cieľu.

V prípade **Schalk a Kopf proti Rakúsku**⁴, namietal rovnako pohlavný pár žijúci v stabilnom partnerstve, že im je odopierané právo uzatvoriť manželstvo. Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že nedošlo k porušeniu článku 12 (právo na manželstvo), a k porušeniu článku 14 (zákaz diskriminácie) v spojení s článkom 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života). ESĽP konštatoval, že nemožno jednoznačne vysloviť, s ohľadom na ich rozdielnu prax v zmluvných štátoch, že právo uzatvoriť manželstvo (Čl. 12) je za každých okolností aplikovateľné len na osoby opačného pohlavia a rovnako teda ani „*nie je možné vysloviť, že Článok 12 nie je aplikovateľný v prípade sťažnosti sťažovateľov*“. Súdny dvor konštatoval, že Čl. 12 nezakladá štátom povinnosť umožniť párom rovnakého pohlavia uzatvoriť manželstvo, napriek tomu, že niektoré štáty túto možnosť povoľujú aj rovnako pohlavným párom. ESĽP uviedol, že vnímanie inštitúcie manželstva súvisí s hlboko zakorenenými sociálnymi a kultúrnymi pomermi tej ktorej krajiny, a poukázal na to, že vnútroštátne orgány môžu najlepšie posúdiť a reagovať na potreby spoločnosti v tejto oblasti.

Hoci sťažovatelia neboli úspešní, je napriek tomu s ohľadom na ľudské práva LGBTI ľudí rozhodnutie v prípade Schalk a Kopf proti Rakúsku prelomové. ESĽP v rozhodnutí po prvý krát konštatoval, že vzťah ľudí rovnakého pohlavia spadá pod pojem "rodinný život". Ako komparátor použil vzťah medzi osobami odlišného pohlavia v rovnakej situácii t.j v stabilnom vzťahu. Názor, že stabilný vzťah rovnako pohlavných párov predstavuje rodinný život potvrdil ESĽP aj napríklad v rozhodnutí X a ďalší proti Rakúsku v roku 2013⁵, to zakladá aplikovateľnosť ustanovenia o zákaze diskriminácie (Čl. 14) z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity v spojení s právom na rešpektovanie súkromného a rodinného života (Čl. 8).

Ostaným dôležitým rozhodnutím v súvislosti s právom LGBTI ľudí na súkromný a rodinný život je rozhodnutie ESĽP v prípade **Vallianatos a ostatní proti Grécku**. Sťažovatelia pred súdnym dvorom namietali, že zákon o registrovanom partnerstve je v rozpore s ustanoveniami Dohovoru,

⁴ Sťažnosť č. 30141/04, dostupné na

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?fulltext="30141/04"&itemid="001-99605"](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?fulltext=), posledná návšteva 24.4.2014

⁵ Sťažnosť č. 19010/07, dostupné na

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?fulltext="19010/07"&documentcollectionid2="GRANDCHAMBER"&CHAMBER"&itemid="001-116735"](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?fulltext=), posledná návšteva 24.4.2014

nakolko priznáva právo vstúpiť do registrovaného partnerstva len osobám opačného pohlavia. ESLP rozhodol, že zákon porušuje zákaz diskriminácie (ČL.14) v spojení s právom na rešpektovanie súkromného a rodinného života (ČL.8) a konštatoval, že Grécko nepreukázalo objektívne a rozumné odôvodnenie vylúčenia rovnako pohlavných párov z možnosti vstúpiť do registrovaného partnerstva, ktoré by bolo legitímne v záujme dosiahnutia cieľov zákona o registrovanom partnerstve⁶.

ESLP konzistentne zastáva názor, vyslovný napríklad v rozhodnutí **Petrovič proti Rakúsku**⁷, že odlišné zaobchádzanie je diskriminačné, ak nie je objektívne a rozumne odôvodnené, nesleduje legitímny cieľ a nie je primerané s ohľadom naň. Obhajoba odlišného zaobchádzania s rovnako pohlavnými pármami v porovnaní heterosexuálnymi pármami je často odôvodňovaná ochranou „tradičnej rodiny“ ako legitímnym cieľom takého nerovnakého zaobchádzania. Rovnaký argument použili aj rakúske sudy pri rozhodovaní v prípade **Karnera proti Rakúsku**⁸. Sťažovateľ nemohol z dôvodu sexuálnej orientácie pokračovať v nájomnom vzťahu po jeho pozostalom druhovi, a to napriek tomu, že inak spĺňal všetky zákonné podmienky. Rakúske sudy, tvrdili že cieľom zákonodarcu bolo chrániť rodinu v tradičnom ponímaní. Sťažovateľ naopak tvrdil, že účelom zákona bolo chrániť pozostalých pred bezdomovectvom a nie presadzovať sociálno-politické ciele. Pán Karner zomrel ešte pred rozhodnutím súdneho dvora o merite veci, z dôvodu všeobecnej ochrany ľudských práv však považoval ESLP za dôležité vo veci rozhodnúť. ESLP konštatoval, že Rakúsku sa nepodarilo diskriminačné zaobchádzanie objektívne a rozumne odôvodniť, a preto rozhodol, že došlo k porušeniu článku 14 v spojení s článkom 8 Dohovoru. Ako uviedol v predmetnom rozhodnutí súdny dvor „*cieľ ochrany rodiny v tradičnom zmysle je pomerne abstraktný a môže byť dosiahnutý širokým radom rôznych prostriedkov. V prípadoch, keď je vysoká požiadavka zhody štátu (pozn. prekladateľ a štátneho právneho poriadku s Dohovorom), tak ako to je v prípadoch nerovnakého zaobchádzania z dôvodu pohlavia alebo sexuálnej orientácie, princíp proporcionality nielen vyžaduje preukázať, že vybrané opatrenie je v zásade vhodné pre realizáciu sledovaného cieľa. Musí byť rovnako preukázané, že vylúčenie určitej skupiny ľudí, v tomto prípade ľudí homosexuálnej orientácie, bolo nevyhnutné na dosiahnutie sledovaného cieľa*“. Teda odlišné zaobchádzanie s rovnako pohlavnými pármami v porovnaní s heterosexuálnymi pármami musí byť nutné v záujme ochrany rodiny v tradičnom zmysle. Z uvedeného vyplýva, že bez takéhoto zaobchádzania nie je možné dosiahnuť jej ochranu resp. musí byť preukázané, že rovnaké zaobchádzanie s rovnako pohlavnými pármami v porovnaní s heterosexuálnymi pármami ohrozuje rodinu založenú vzťahom muža a ženy. Je zrejmé, že poskytnutie možnosti vstúpiť do formálneho právom regulovaného partnerského vzťahu z toho vyplývajúcimi právami a povinnosťami, napríklad ohľadom dedenia, zastupovania, výchovy a starostlivosti o deti, sociálneho zabezpečenia a pod., len sťažka môže skutočne čo i len zhoršiť právne postavenie tých, ktorí a ktoré týmito právami a povinnosťami už disponujú.

V rozhodnutí **X a ďalší proti Rakúsku**⁹ súd aplikoval zákaz diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie (Čl. 14) v súvislosti s právom na rešpektovanie súkromného a rodinného života

⁶ Sťažnosti č. 29381/09 a 32684/09, dostupné na

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["29381/09","32684/09"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"itemid":\["001-128294"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{), posledná návšteva 24.4.2014

⁷ Sťažnosť č. 20458/92, dostupné na

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{"fulltext":\["20458/92"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"itemid":\["001-58146"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{), posledná návšteva 24.4.2014

⁸ Sťažnosť č. 40016/9840016/98, dostupné na

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{"fulltext":\["Karner"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"itemid":\["001-61263"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{), posledná návšteva 7.5.2014

⁹ Sťažnosť č. 19010/07, dostupné na

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{"fulltext":\["19010/07"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"itemid":\["001-116735"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{), posledná návšteva 24.4.2014

(Čl. 8) v prípade odmietnutia povolenia adopcie. Sťažovatelia namietali, že sťažovateľke v treťom rade bolo odmietnuté právo adoptovať sťažovateľa v druhom rade, ktorý je synom sťažovateľky v prvom rade. Obe ženy pritom spoločne žijú v stabilnom vzťahu a spoločne vychovávali sťažovateľa v druhom rade. Súdny dvor v tomto prípade rozhodol, že došlo k porušeniu zákazu diskriminácie (Čl. 14) z dôvodu sexuálnej orientácie sťažovateľiek v prvom a treťom rade v spojení s právom všetkých troch sťažovateľov na rešpektovanie súkromného a rodinného života (Čl. 8). Pri tom použil ESĽP ako komparátor slobodné páry osôb opačného pohlavia, v ktorých si jeden z partnerov želal adoptovať dieťa druhého partnera. Na základe tohto porovnania súd konštatoval, že Rakúsko neposlo žiadne presvedčivé dôkazy, že odlišné zaobchádzanie bolo nevyhnutné na ochranu rodinu alebo ochranu záujmov dieťaťa. Existencia komparátora, možnosti adoptovať dieťa druhého partnera pre slobodné páry osôb opačného pohlavia v rakúskom právnom poriadku bola tým, čo odlišilo toto rozhodnutie od rozhodnutia ESĽP v prípade **Gas aDubois proti Francúzsku**¹⁰. V roku 2012 v tomto obdobnom prípade súdny dvor rozhodol, že nie je možné porovnávať právnu situáciu sťažovateľiek s právnou situáciou manželov, z ktorých jeden chce adoptovať dieťa druhého manžela a páry opačného pohlavia, ktoré vstúpili do registrovaného partnerstva, nemajú možnosť adoptovať si dieťa druhého z partnerov.

V prípade **Salgueiro de Silva Mouta proti Portugalsku**¹¹ z roku ESĽP rozhodoval o sťažnosti muža, ktorému portugalský súd odmietol zveriť dcéru do z dôvodu jeho sexuálnej orientácie. Sťažovateľ namietal porušenie článku 8 v spojení s článkom 14 Európskeho dohovoru a namietal aj skutočnosť, že v rozpore s Čl. 8 ho portugalský súd nútil k skrývaniu jeho sexuálnej orientácie pred dcérou. ESĽP v rozhodnutí konštatoval, že odmietnutie zveriť dieťa do starostlivosti otca z dôvodu jeho homosexuálnej orientácie predstavuje porušenie zákazu diskriminácie v súvislosti s právom na rodinný život. Argumentácia portugalských súdov, že „dieťa má vyrastať v portugalskej tradičnej rodine“ súd neuznal ako odôvodňujúcu odlišné zaobchádzanie z dôvodu sexuálnej orientácie v s pojení s právom na rešpektovanie súkromného a rodinného života.

V prípade **J.M. proti Spojenému kráľovstvu**¹² bola sťažovateľke uložená povinnosť finančne prispievať na výživu svojich detí žijúcich v prevažnej miere z jej bývalým manželom, a to v plnej výške. Súčasne rodičom, ktorí nežili spoločne s deťmi a vstúpili do nového vzťahu, či už zosobášeným alebo nie, mohla byť výška výživného znížená. Táto možnosť však nebola ustanovená pre rodičov, ktorí vstúpia do vzťahu s osobou rovnakého pohlavia. ESĽP v tomto prípade rozhodol, že sťažovateľka bola diskriminovaná v spojení s právom vlastniť majetok (Čl. 1 Protokolu 1 k Dohovoru) a to z dôvodu jej sexuálnej orientácie.

¹⁰ Sťažnosť č. 25951/07, dostupné na [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["25951/07"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-109572"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), posledná návšteva 5.5.2014

¹¹ Sťažnosť č. 33290/96, dostupné na [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Salgueiro de Silva Mouta"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58404"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), posledná návšteva 5.5.2014

¹² Sťažnosť č. 37060/06, dostupné na [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["37060/06"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-100711"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), posledná návšteva 5.5.2014

ROVNOST

EÚ LGBT prieskum

**Prieskum Európskej únie ohľadom lesieb, gejev,
bisexuálnych a transrodových ľudí**

Pozrite sa na výsledky

Táto správa sa venuje otázkam súvisiacim s ľudskou dôstojnosťou (článok 1), právom na život (článok 2), právom na vzdelanie (článok 14), rovnosťou pred zákonom (článok 20), zásadou zákazu diskriminácie (článok 21), zdravotnou starostlivosťou (článok 35) a právom na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces (článok 47) spadajúcim pod hlavu I „Dôstojnosť“, II „Slobody“, III „Rovnosť“, IV „Solidarita“ a VI „Spravodlivosť“ Charty základných práv Európskej únie.

Europe Direct je služba, ktorá Vám pomáha nájsť

odpovede na otázky ohľadom Európskej únie

Nové bezplatné telefónne číslo (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Niektorí mobilní operátori neumožňujú prístup na telefónne čísla 00800 alebo tieto volania môžu byť spoplatnené. V určitých prípadoch tieto hovory môžu podliehať úhrade z telefónnych automatov alebo hotelov.

Zobrazenie na obale: © Shutterstock / Max Lindenthaler

Viac informácií o Európskej únii je dostupných na internete (<http://europa.eu>).

FRA – Agentúra Európskej únie pre základné práva
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko
Tel: +43 158030-0 – Fax: +43 158030-699
Email: info@fra.europa.eu – fra.europa.eu

Katalogizačné údaje možno nájsť na konci tejto publikácie.

Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2013

ISBN 978-92-9239-173-7
digitálny identifikátor: 10.2811/37741

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2013

Reprodukcia je možná, s výnimkou použitia na komerčné účely, za predpokladu uvedenia zdroja.

Vytlačené v Belgicku

60 % ®

ZMES

Papier zo

spoľahlivých zdrojov

FSC® C021611

FSC

www.fsc.org

Vytlačené na FSC papieri

FRA

Agentúra Európskej únie pre základné práva

EÚ LGBT prieskum

**Prieskum Európskej únie ohľadom lesieb, gejev,
bisexuálnych a transrodových ľudí**

Pozrite sa na výsledky

Predhovor

V poslednom desaťročí sa narastajúci počet medzinárodných a národných udalostí venoval základným právam lesieb, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí (ďalej len „LGBT“). Štandardy zákazu diskriminácie a rovnosti pre LGBT osoby boli ďalej rozvíjané alebo posilnené Európskou úniou (ďalej len „EÚ“), Radou Európy a Organizáciou spojených národov (ďalej len „OSN“). Sexuálna orientácia a rodová identita sú s narastajúcou mierou uznávané ako príčiny diskriminácie v európskej a národnej legislatíve. Dnes už viac nie je situácia LGBT osôb v EÚ prehliadaným problémom, ale záležitosťou uznaných ľudských práv.

Od svojho vzniku Agentúra Európskej únie pre základné práva (ďalej ako „FRA“) prispela k týmto udalostiam poskytnutím priamej porovnávacej analýzy právnych a sociálnych aspektov situácie základných práv LGBT osôb v EÚ. I keď táto analýza identifikuje hlavné prekážky, taktiež zdôrazňuje, že situácia na území naprieč EÚ ostáva zväčša nezdokumentovaná a že existujúce dáta neboli porovnateľné.

Aj európske inštitúcie uznávajú nedostatok priamych, porovnateľných údajov ohľadom rešpektu, ochrany a dodržiavania základných práv LGBT osôb. V roku 2010, Európsky parlament a Európska komisia požiadali FRA o zozbieranie porovnateľných prieskumných údajov ohľadom zločinov z nenávisťi a diskriminácie LGBT osôb vo všetkých členských štátoch Európskej únie a Chorvátsku*. Ako výsledok tejto požiadavky FRA pripravila „Prieskum Európskej únie ohľadom diskriminácie a viktimizácie lesieb, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí“, ktorý bol spustený online dňa 2. apríla 2012 a trval do 15. júla 2012. Veľké množstvo respondentov a respondentiek, 93 079, sa zúčastnilo na výskume poskytujúc nadbytok porovnateľných údajov.

V mnohých ohľadoch vyvolali výsledky vážne znepokojenie: takmer polovica (47%) všetkých respondentov uviedla, že sa osobne cítili diskriminovaní alebo obťažovaní na základe sexuálnej orientácie v roku predchádzajúcom prieskumu. Väčšina respondentov, ktorí boli v minulosti napadnutí, uviedli, že útok alebo hrozba násilím sa stala čiastočne alebo celkom preto, že boli vnímaní ako LGBT (59%). Avšak, respondenti zriedka oznamovali diskrimináciu alebo násilie, predovšetkým pretože boli presvedčení, že nič by sa nestalo či nezmenilo, ak by takýto incident oznámili úradom.

Výsledky prieskumu poskytujú cennú evidenciu o tom, ako LGBT osoby v EÚ zažili diskrimináciu, obťažovanie a násilie v rozličných oblastiach života. Zdôrazňovaním a analyzovaním výsledkov prieskumu, táto správa spolu so sprievodnou správou *EÚ LGBT prieskum – Prieskum Európskej únie ohľadom lesieb, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí: hlavné výsledky* prispeje k veľmi potrebnej diskusii v EÚ a jej členských štátoch o konkrétnych legislatívnych a mimo-legislatívnych opatreniach na zlepšenie situácie LGBT osôb žijúcich v EÚ.

Morten Kjærum
riaditeľ

Kódy krajín

Kód krajiny	Krajina
AT	Rakúsko
BE	Belgicko
BG	Bulharsko
CY	Cyprus
CZ	Česká republika
DE	Nemecko
DK	Dánsko
EE	Estónsko
EL	Grécko
ES	Španielsko
FI	Fínsko
FR	Francúzsko
HU	Maďarsko
HR	Chorvátsko
IE	Írsko
IT	Taliansko
LT	Litva
LU	Luxembursko
LV	Lotyšsko
MT	Malta
NL	Holandsko
PL	Poľsko
PT	Portugalsko
RO	Rumunsko
SE	Švédsko
SK	Slovensko
SI	Slovinsko
UK	Veľká Británia

Obsah

PREDHOVOR	3
PREČO JE POTREBNÝ TENTO PRIESKUM?	7
1 NÁZORY FRA A KLÚČOVÉ ZISTENIA	9
1.1. Posilnenie opatrení EÚ a národných reakcií v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity	9
1.2. Zabezpečenie rovnakého zaobchádzania v zamestnaní	11
1.3. Zlepšovanie ochrany proti diskriminácii mimo zamestnania	12
1.4. Uznávanie a ochrana LGBT obetí trestných činov z nenávisti	13
1.5. Zlepšovanie právneho povedomia a oznamovania diskriminácie a násilia	14
2 ČO PREUKAZUJÚ VÝSLEDKY?	15
2.1. Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie	15
2.2. Diskriminácia v zamestnaní kvôli LGBT identite	16
2.3. Diskriminácia v iných oblastiach života mimo zamestnania kvôli LGBT identite	17
2.4. Právne povedomie a oznamovanie diskriminácie	20
2.5. Násilie a obťažovanie	21
2.6. Každodenný život a sociálne prostredie	24
ZHRNUTIE PRIESKUMU	27
BIBLIOGRAFIA	31

Prečo je potrebný tento prieskum?

V roku 2012, takmer polovica všetkých respondentov a respondentiek prieskumu EÚ ohľadom vnímania a skúseností lesbických, gejev, bisexuálnych a transrodových ľudí (ďalej len „LGBT“) uviedla, že osobne vnímala diskrimináciu alebo obťažovanie na základe sexuálnej orientácie v roku predchádzajúcom prieskumu. Okrem toho, štvrtina všetkých respondentov LGBT prieskumu EÚ zažila útok alebo hrozbu násilím v predchádzajúcich piatich rokoch. Toto číslo vzrástlo na 35 % pri transrodových ľuďoch. Respondenti zriedkavo oznámili diskrimináciu alebo násilie policii alebo iným orgánom, predovšetkým pretože si mysleli, že nič by sa nestalo ani nezmenilo, ak by takúto udalosť oznámili.

Tento druh zistení poskytuje tvorcom politiky priame, porovnateľné údaje, ktoré potrebujú na rozvoj efektívnych zákonov a politik na boj s diskrimináciou, násilím a obťažovaním, a takýmto spôsobom zabezpečujú rovnaké zaobchádzanie naprieč spoločnosťou. Z toho dôvodu FRA pripravila a vykonala prezentovaný online prieskum, ktorý zozbieral odpovede od viac ako 93 000 LGBT osôb naprieč EÚ a Chorvátskom*. Výsledky veľkého množstva položených otázok sú prezentované a podrobne analyzované v správe *EÚ LGBT prieskum – Prieskum EÚ ohľadom lesbických, gejev, bisexuálnych a transrodových ľudí – Hlavné výsledky*¹.

Na základe zozbieraných štatistických údajov, FRA vypracovala svoju strategicky významnú informáciu na oboznámenie s rozvojom právnych a politických reakcií v EÚ a na národných úrovniach. Cieľom je zabezpečiť, aby základné práva LGBT ľudí boli účinne rešpektované, chránené a dodržiavané. Európsky parlament vyjadril svoju podporu pre takéto celoeurópske akcie v niekoľkých rezolúciách vyzývajúcich Európsku komisiu na rozvoj detailného plánu pre LGBT ľudí. Okrem toho, koalícia siedmich členských štátov EÚ – menovite Belgicka, Fínska, Francúzska, Lotyšska, Holandska, Švédska a Veľkej Británie – spustila výzvu pre európske inštitúcie, aby sa pripravila „ambiciózna európska stratégia“ v oblasti základných práv LGBT osôb.²

Pred týmto prieskumom a na žiadosť Európskeho parlamentu, v roku 2007, FRA zozbierala údaje o diskriminácii voči LGBT osobám a situácii týkajúcej sa homofóbie v EÚ. FRA publikovala analýzu právnej situácie v správe z roku 2008, ktorá bola aktualizovaná v roku 2010.³ Správa analyzujúca sociálnu situáciu LGBT osôb v EÚ nasledovala v roku 2009.⁴ Táto správa zdôraznila nedostatok medzinárodne porovnateľných údajov o prežitých skúsenostiach LGBT osôb s diskrimináciou, násilím a obťažovaním v kľúčových oblastiach.

Ako môžu inštitúcie EÚ a členské štáty pracovať s výsledkami prieskumu?

Tento prieskum poskytuje množstvo priamych, porovnateľných údajov, ktoré môžu pomôcť inštitúciám EÚ a členským štátom pri identifikovaní problémov základných práv, ktorým čelia LGBT osoby žijúce v EÚ a Chorvátsku*. Takýmto spôsobom môže podporiť rozvoj efektívnych a cielených právnych a politických reakcií adresovaných potrebám LGBT ľudí a môže zabezpečiť ochranu ich základných práv. Zistenia prieskumu môžu byť tiež uplatnené pri stanovení, či opatrenia prijaté v súlade s existujúcimi štandardami prinesú konkrétne výsledky.

Ako pri iných rozsiahlych prieskumoch uskutočnených FRA, napríklad Prieskume EÚ o menšinách a diskriminácii (EÚ – MIDIS)⁵, Rómskom pilotnom prieskume⁶, alebo prieskume ohľadom násillia na ženách⁷, opakujeme, že tento prieskum umožní FRA poskytnúť porovnateľnú evidenciu o pokroku vykonanom v priebehu času pri dodržiavaní základných práv. Členským štátom EÚ sa odporúča využiť dáta zozbierané prostredníctvom tohto prieskumu na stanovenie účinných národných politik a stratégií zameraných na zlepšovanie ochrany základných práv LGBT ľudí.

¹ FRA (2013)

² Francúzsko, premiér (2012), s. 14

³ Pozri FRA (2008) a FRA (2010)

⁴ Pozri FRA (2009a)

⁵ Pre viac informácií ohľadom EÚ-MIDIS pozri: <http://fra.europa.eu/en/project/2011/eu-midis-european-union-minorities-and-discrimination-survey>; a FRA (2009b)

⁶ Pre viac informácií ohľadom Rómskeho pilotného prieskumu pozri: <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/roma-pilot-survey>; a FRA (2012a)

⁷ Pre viac informácií ohľadom prieskumu násillia na ženách pozri: <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/survey-gender-based-violence-against-women>

Kľúčové pojmy a terminológia

Cieľovou skupinou EÚ LGBT prieskumu sú osoby, ktoré sa samé identifikujú ako gejovia, lesby, bisexuálni a transrodoví ľudia. Prieskum skúma otázky rovnakého zaobchádzania a diskriminácie na dvoch základoch, a to sexuálnej orientácie a rodovej identity.

Správa používa pojem **LGBT** ako súhrnný pojem zahŕňajúci všetkých respondentov a respondentky prieskumu. Ako si vyžaduje analýza, taktiež odkazuje na odlišné podskupiny uznávajúc, že otázky základných práv ovplyvňujúce lesby, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí môžu byť celkom odlišné. Je tiež potrebné poznamenať, že skúsenosti LGBT osôb nie sú definované iba na základe ich sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, ale sú tiež ovplyvnené ich vzdelaním alebo sociálno-ekonomickým pôvodom a ďalšími charakteristikami.

LGBT osoby môžu mať odlišnú úroveň otvorenosti ohľadom svojej LGBT identity voči rodine, priateľom alebo kolegom. Niektorí sú otvorení ohľadom svojej LGBT identity, zatiaľ čo iní nemôžu alebo nechcú zdieľať túto skutočnosť s inými.

Použité pojmy sú založené na Jogjakartských princípoch o použití medzinárodných ľudských práv v súvislosti so sexuálnou orientáciou a rodovou identitou.⁸ Medzinárodné orgány a ďalšie ľudsko-právne mechanizmy vrátane Komisára Rady Európy pre ľudské práva, Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva OSN a Vysokého komisára OSN pre ľudské práva, používajú tieto pojmy.

Sexuálna orientácia sa vzťahuje ku osobnej schopnosti ú hlbokaj emocionálnej, láskyplnej a sexuálnej príťažlivosti a intímneho, sexuálneho vzťahu s jednotlivcami opačného pohlavia alebo rovnakého pohlavia alebo viac ako jedného pohlavia.⁹ Sexuálna orientácia sa vzťahuje na identitu (bytie), správanie (vystupovanie) a vzťahy k iným osobám (vzťahy). Vo všeobecnosti sa predpokladá, že osoby sú buď heterosexuálne (orientované smerom k osobám opačného pohlavia), homosexuálne (gejovia, alebo lesby, orientované smerom k osobám rovnakého pohlavia) alebo bisexuálne (orientované smerom k obojm pohlaviam).

Rodová identita označuje „každú osobu hlboko pociťujúcu vnútornú a individuálnu skúsenosť rodu, ktorá sa môže alebo nemusí zhodovať s pohlavím priznaným pri narodení, vrátane vlastného vnímania tela (ktoré môže zahŕňať, ak je dobrovoľne zvolené, zmenu telesných znakov alebo funkcií medicínskymi, chirurgickými a inými prostriedkami) a ďalšie prejavy rodu vrátane oblečenia, spôsobu reči a správania“.¹⁰ Tí, ktorých rodová identita sa nezhoduje s pohlavím priznaným pri narodení, sú zvyčajne označovaní ako transrodové osoby. Táto skupina zahŕňa osoby, ktoré si prajú v niektorej etape života podstúpiť liečbu na zmenu pohlavia (zvyčajne sú označovaní ako transsexuálne osoby), ako aj osoby, ktoré „sa opačne obliekajú“ alebo osoby, ktoré sa nepovažujú alebo nechcú byť považovaní za „mužov“ alebo „ženy“. Niektorí z nich sa sami nazývajú ako „rodovo variantní“.

Rodové vyjadrenie sa vzťahuje potom k prejavovaniu rodovej identity osoby, , napríklad prostredníctvom maskulinneho, feminínneho, alebo rodovo variantného správania, obliekania, účesu, hlasu alebo telesných znakov. Keďže skúsenosti s homofóbiou, transfóbiou a diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity často nachádzajú svoje korene v sociálnom vnímaní rodových rolí, tento prieskum zahŕňa tiež tento element.

⁸ Medzinárodná komisia právnikov (ICJ) (2007)

⁹ tamtiež, s. 6

¹⁰ tamtiež, s. 6

1

Názory FRA a kľúčové zistenia

Čerpajúc zo zistení prieskumu a stavajúc na predchádzajúcej práci FRA, FRA sformulovala nižšie uvedené názory. Ich cieľom je podporiť EÚ a národných tvorcov politik pri oboznamovaní sa a implementácii komplexných a účinných legislatívnych a mimo-legislatívnych opatrení na rešpektovanie a zabezpečenie základných práv LGBT osôb. Podrobnejšiu analýzu zistení prieskumu zdôrazňujúcu tieto názory možno nájsť v Časti 2 tejto správy, rovnako ako aj v správe *EÚ LGBT prieskum: hlavné výsledky*.

Na úrovni EÚ, Európskou komisiou prijatá *Stratégia pre účinné zapracovanie Charty základných práv Európskej únie* umožňuje „rozvoj individuálnych politik týkajúcich sa špecifických základných práv na základe medzinárodných dohôd“.¹¹ Pri rozvoji týchto individuálnych politik boja s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity môže EÚ čerpať inšpiráciu zo skúseností získaných z nastavenia špecifických stratégií Európskej únie, detailných a akčných plánov na poli diskriminácie na základe zdravotného postihnutia a rodu. Európska komisia by mohla zvážiť použitie všetkých dostupných právnych a politických nástrojov na rozvoj systematických iniciatív podporených financovaním programov a iniciatív. Komisia by tiež mohla nájsť súčinnosť pri plnení Programu podpory a spolupráce Rady Európy pre LGBT, do ktorého sa už zapojili tri členské štáty – Taliansko, Lotyšsko a Poľsko. Albánsko, Čierna hora a Srbsko sú nečlenské, partnerské krajiny EÚ v tomto programe.

Na národnej úrovni môžu politici využiť zistenia prieskumu na ďalší rozvoj, implementáciu a monitorovanie vplyvu na príslušné politické línie. Niektoré členské štáty EÚ vrátane Belgicka (federácia a Flámsko), Francúzska, Nemecka (len Berlín – Brandenburg a Severné Porýnie – Vestfálsko, nie na národnej úrovni), Talianska,

Barcelony, nie na národnej úrovni) a Veľkej Británie (oddelené akčné plány pre lesby, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí) prijali špecifické LGBT akčné plány alebo zapracovali tieto otázky do národných akčných plánov ľudských práv. Tieto členské štáty EÚ môžu využiť špecifické údaje krajiny na ďalšie formovanie svojich opatrení.

1.1. Posilnenie opatrení EÚ a národných reakcií v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity

Výsledky preukazujú dôležité rozdiely medzi krajinami. Zopár respondentov žijúcich v Belgicku, Českej republike, Dánsku, Fínsku, Luxembursku, Holandsku, Španielsku a Švédsku napríklad uviedlo, že boli obeťami násilia, obťažovania alebo diskriminácie v 12 mesiacoch predchádzajúcich prieskumu, pretože sú LGBT; že vnímali rozšírené negatívne postoje voči LGBT ľuďom; alebo že sa vzdali konkrétnych lokalít alebo správania zo strachu, že budú napadnutí, ohrození alebo obťažovaní kvôli tomu, že sú LGBT.

Mladší respondenti vnímali skôr než starší respondenti, že ich prostredie je netolerantné voči LGBT ľuďom. Respondenti mladšej vekovej skupiny (18 – 24 rokov) boli napríklad najmenej otvorení ohľadom toho, že sú LGBT a najväčšmi uvádzali, že boli obeťami násilia alebo diskriminácie v roku pred prieskumom pretože boli LGBT.

Transrodoví respondenti súhlasne poukázali na to, že majú skúsenosť s prostredím, ktoré je voči nim menej tolerantné, než aké zažili lesby, gejovia a bisexuálni respondenti. Transrodoví respondenti napríklad najskôr spomedzi všetkých LGBT podskupín uvádzali, že v uplynulom roku

¹¹ Európska komisia (2010), s. 4

voči nim, pretože sú LGBT, najmä v oblastiach zamestnania a zdravotnej starostlivosti.

Názor FRA

Pri zohľadnení rodu a rodového vyjadrenia respondentov, výsledky preukazujú osobitné trendy. Napríklad lesby a bisexuálne ženy, rovnako ako transrodoví respondenti, boli skôr než gejovia a bisexuálni muži diskriminovaní na základe svojho rodu v 12-tich mesiacoch predchádzajúcich prieskumu. Okrem toho, ženské respondentky oveľa viac než mužskí respondenti uvádzali, že posledný útok, ktorý zažili v uplynulých 12 mesiacoch preto, že boli LGBT, bol sexuálny útok.

Vo všetkých skúmaných krajinách respondenti, ktorí boli otvorení ohľadom toho, že sú LGBT, voči viacerým ľuďom a vo viacerých prostrediach menej osobne vnímali diskrimináciu z dôvodu, že sú LGBT než tí, ktorí neboli vo svojej LGBT identite otvorení alebo ju skrývali.

Výsledky preukazujú vzťah medzi vnímaním respondentov ohľadom úrovne urážok voči LGBT ľuďom politikmi a či respondenti osobne vnímali alebo nie diskrimináciu alebo obťažovanie na základe sexuálnej orientácie: v 14-tich zo 17-tich krajín, v ktorých menej ako polovica respondentov uviedla, že boli diskriminovaní alebo obťažovaní na základe sexuálnej orientácie v roku pred prieskumom, väčšina respondentov uviedla, že urážky voči LGBT ľuďom boli zo strany politikov zriedkavé.

Na posilnenie systematických a koordinovaných reakcií voči diskriminácii, EÚ a jej členským štátom odporúčame rozvíjať akčné plány podporujúce rešpekt LGBT osôb a ochranu ich základných práv a/alebo integrovať LGBT otázky do národných akčných plánov a stratégií ľudských práv. Za týmto účelom môžu členské štáty čerpať z údajov tohto prieskumu a zo skúseností iných členských štátov, ktoré už takéto primerané akčné plány majú. Osobitná pozornosť by sa mala venovať problémom, ktorým čelia transrodové a mladé LGBT osoby za predpokladu existencie špecifických okolností, ktorým čelia.

Stratégia EÚ pre rodovú rovnosť, ktorá prispieva v boji voči stereotypom a násiliu a diskriminácii na základe rodu, by sa mohla zlepšiť vrátane programov boja proti stereotypom a diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity, ako aj proti homofóbii a transfóbii. Opatrenia EÚ v oblasti rodovej rovnosti by mali výslovne pokrývať záležitosti spojené s diskrimináciou na základe rodovej identity.

Otvorená podpora politikov umožňuje LGBT osobám cítiť sa pohodlnejšie žiť ako LGBT osoba. Na ďalšie posilnenie tejto podpory, Európska komisia a agentúry EÚ by mali povzbudzovať členské štáty EÚ pri výmene nádejných praktík, ktoré účinne presadzujú rešpekt pre LGBT ľudí. Okrem toho, členským štátom sa odporúča presadzovať vyváženú verejnú mienku vo veciach LGBT osôb prostredníctvom uľahčovania dialógu zahŕňajúcom médiá, politické strany a náboženské inštitúcie. Silné a pozitívne politické vodcovstvo je tiež potrebné na propagovanie základných práv LGBT osôb.

Členské štáty EÚ by mali stimulovať podrobnejšie a cielenejšie výskumy na národnej úrovni a zohľadňovať začleňované záležitosti ohľadom sexuálnej orientácie a rodovej identity v národných prieskumoch v oblastiach ako sú životné podmienky, duševná pohoda, zdravie a zamestnanie.

1.2. Zabezpečenie rovnakého zaobchádzania v zamestnaní

Napriek legislatíve EÚ ochraňujúcej LGBT osoby pred diskrimináciou v zamestnaní a povolani, jeden z piatich respondentov, ktorý bol zamestnaný v roku predchádzajúcom prieskumu, vnímal v práci alebo pri hľadaní práce diskrimináciu. Číslo bolo podstatne vyššie v prípade transrodových osôb. Hoci približne polovica všetkých respondentov uviedla, že si uvedomovala zákonný zákaz diskriminácie v tejto oblasti, neohlásené množstvo bolo veľmi vysoké.

Názor FRA

Právo EÚ by malo výslovne zakázať diskrimináciu na základe rodovej identity, napríklad v kontexte revízie Smernice o rovnosti rodov (prepracované znenie). Pokiaľ ide o diskrimináciu v zamestnaní, konkrétne na základe rodovej identity, súčasná právna ochrana zjednotená právom EÚ by mala byť rozšírená na všetky transrodové osoby vrátane tých, ktorí zamýšľajú, podstupujú alebo podstúpili tranzíciu.

EÚ by mala pokračovať v monitorovaní efektívnosti národných orgánov a postupov na vybavovanie sťažností v súvislosti s implementáciou Smernice o rodovej rovnosti v zamestnaní a Smernice o rodovej rovnosti (prepracované znenie). Správa FRA nazvaná Prístup k spravodlivosti v prípadoch diskriminácie v EÚ: kroky k ďalšej rovnosti¹² poskytuje užitočné poučenie v tomto ohľade.

Členské štáty EÚ by mali podporovať organizácie zaoberajúce sa rovnosťou a iné národné mechanizmy riešenia sťažností v ich úsilí informovať LGBT osoby o svojom poverení a procesoch z hľadiska zvyšovania povedomia o diskriminácii. Taktiež by mali navrhnúť plánované povedomie dvíhajúce kampane zamierené na LGBT osoby a šíriť informácie o diskriminácii na pracovisku a inštitúciách odbornej prípravy.

Členské štáty EÚ sú povzbudzované k podpore odborových organizácií a zamestnávateľských organizácií v ich úsilí prijať rozmanitosť a antidiskriminačné politiky so zaostrením na LGBT osoby.

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby zamestnávatelia v súkromnom a verejnom sektore prijímali a implementovali rozmanitosť stratégií a politík rovnakého zaobchádzania – napríklad prostredníctvom prijatia pravidiel správania a zdieľaním skúseností a osvedčených metód – čo zahŕňa pozitívne opatrenia adresované potrebám LGBT osôb.

Členské štáty EÚ by mali venovať osobitnú pozornosť stanoveniu jasných postupov a politík na uspokojenie potrieb transrodových zamestnancov, predovšetkým s ohľadom na právo osobnej autonómie a súkromia. Napríklad by malo byť možné zmeniť meno a pohlavie na zamestnaneckých dokumentoch rýchlym, transparentným a dostupným spôsobom; poskytovanie nepodstatných, osobne citlivých údajov týkajúcich sa rodovej identity osoby by malo byť zrušené.

¹² Pozri FRA (2012b)

1.3. Zlepšovanie ochrany proti diskriminácii mimo zamestnania

Tretina respondentov prieskumu uviedla, že osobne vnímala diskrimináciu v najmenej jednej z nasledovných oblastí v 12 mesiacoch pred prieskumom kvôli LGBT identite: bývanie, zdravotná starostlivosť, vzdelanie, sociálne služby a prístup k tovarom a službám. Vzhľadom na tieto zistenia, diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity v oblastiach mimo zamestnania by mala byť účinne riešená prostredníctvom legislatívnych opatrení na úrovni EÚ a národov.

Názor FRA

Rovnaká ochrana proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie naprieč všetkými členskými štátmi EÚ by sa významne zlepšila, ak sa európsky zákaz takejto diskriminácie rozšíri mimo oblasť zamestnania a povolania, ako to navrhla Európska komisia vo svojom Návrhu na Smernicu Rady z 2. júla 2008 zavádzajúcom zásadu rovnakého zaobchádzania medzi osobami bez ohľadu na náboženstvo alebo vyznanie, telesné postihnutie, vek alebo sexuálnu orientáciu.

Okrem toho, právo EÚ by malo vziať do úvahy výslovné zmieňovanie sa o diskriminácii na základe rodovej identity ako formy diskriminácie v každej existujúcej a pripravovanej legislatíve EÚ tak, ako v Smernici 2004/113/ES zavádzajúcej zásadu rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaniu.

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby transrodové osoby spokojne užívali plné právne uznanie a prepis rodu svojej zvolenej rodovej identity vrátane zmeny prvého mena, čísla sociálneho poistenia a iných indikátorov pohlavia na dokumentoch o totožnosti. Takéto postupy by mali byť prístupné, transparentné a účinné a mali by zabezpečiť rešpekt ľudskej dôstojnosti a slobody.

1.3.1. Poskytovanie bezpečného prostredia pre LGBT študentov na školách

Prieskum zistil, že viac ako osem z desiatich všetkých respondentov v každej LGBT podskupine a v každom členskom štáte EÚ a Chorvátsku* bolo svedkom negatívnych komentárov alebo správania sa počas ich výučby, pretože spolužiak bol vnímaný ako LGBT. Veľká väčšina všetkých respondentov skrývala alebo zastierala, že je LGBT osobou, kým bola v škole pred dosiahnutím veku 18 rokov.

Názor FRA

Vzhľadom na dôležitosť vzdelania, ktoré spadá do sféry práva EÚ, rovnosť a antidiskriminačné zásady EÚ a Charta základných práv EÚ musia byť dodržiavané. EÚ by mala prispieť v boji proti násiliu voči LGBT osobám v prostredí vzdelávania. EÚ by mala podporovať rovnocenné vzdelávanie medzi členskými štátmi EÚ a presadzovať najlepšiu existujúcu prax riešiacu homofóbné a transfóbné násilie. EÚ by tiež mala vyhľadávať spoluprácu s činnosťou UNESCO na zlepšovanie vzdelanostných opatrení voči homofóbnemu násiliu a s Radou Európy, ktorá prijala Stratégiu pre práva dieťaťa (2012-2015) so zameraním na násilie.

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby školy poskytovali bezpečné a podporujúce prostredie pre mladé LGBT osoby, oslobodené od násillia a vylúčenia. To zahŕňa boj so stigmatizáciou a ignorovaním LGBT osôb a propagovanie rôznorodosti. Školy by mali byť podporované pri prijímaní proti násilníckych politík. Kompetentné štátne orgány na ochranu rovnosti, národné inštitúcie ľudských práv a detský ochrancovia práv (ombudsmeni), by mali byť poverení a povzbudzovaní skúmať prípady násillia a diskriminácie na školách.

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby objektívne informácie ohľadom sexuálnej orientácie, rodovej identity a rodového vyjadrenia boli súčasťou školských učebných plánov na podporu rešpektu a pochopenia medzi zamestnancami a študentmi, ako aj na zvýšenie povedomia problému, ktorému čelia LGBT osoby. Profesionálom v školstve by malo byť poskytnuté školenie ohľadom toho, ako pristupovať k otázkam LGBT v triedach a ako riešiť incidenty homofóbného a transfóbného násillia a obťažovania.

1.3.2. Poskytovanie najvyššieho dostupného štandardu zdravia pre LGBT osoby

Jeden z desiatich respondentov, ktorí potrebovali zdravotnú starostlivosť v roku predchádzajúcom prieskumu, oznámil, že sa cítil osobne diskriminovaný zdravotníckym personálom v minulom roku. Úroveň diskriminácie bola dvakrát vyššia medzi transrodovými respondentmi. Tieto zistenia by mali byť interpretované z hľadiska nízkej úrovne otvorenosti voči zdravotníckemu personálu naznačenej respondentmi.

Názor FRA

Pri podporovaní spolupráce medzi členskými štátmi v oblasti verejného zdravia by EÚ mala zdôrazňovať odstránenie možných diskriminačných praktík.

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby poskytovateľom zdravotnej starostlivosti bolo ponúknuté primerané školenie a zvyšovanie povedomia ohľadom zdravotných potrieb LGBT osôb za účelom znižovania predsudkov a zlepšenia poskytovania služieb pre LGBT osoby. To by malo zahŕňať osobitné opatrenia na zlepšenie prístupu k službám zdravotnej starostlivosti a zameraním politik na poskytovanie vysoko kvalitnej zdravotnej starostlivosti pre LGBT osoby bez ohľadu na sexuálnu orientáciu a rodovú identitu.

Pokiaľ ide o transrodové osoby, predovšetkým členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby všeobecná a osobitná transrodová zdravotná starostlivosť zohľadňovala zdravotné potreby transrodových osôb bez diskriminácie a predsudkov.

Vo svojich národných programoch zdravia by členské štáty EÚ mali obsiahnuť časť o zdravotnej starostlivosti pre LGBT klientov a mali by zabezpečiť, aby aj zdravotné prehliadky, školiace plány a zdravotné politiky zohľadňovali LGBT osoby a ich potreby.

1.4. Uznávanie a ochrana LGBT obetí trestných činov z nenávisti

Každý má právo na život, bezpečnosť a ochranu pred násilím a tieto práva musia byť rešpektované bez ohľadu na sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu. Prieskum odhalil, že LGBT respondenti boli vo vysokej miere subjektom opakovanej viktimizácie a násilia, ktoré boli obzvlášť vysoké pri transrodových respondentoch.

Názor FRA

V Rámcovom rozhodnutí o rasizme sa právo EÚ osobitne venuje útokom a trestným činom založeným na „rasistickej a xenofóbnej motivácii“. Členské štáty EÚ sú povinné „prijatť nevyhnutné opatrenia na zabezpečenie, aby rasistická a xenofóbna motivácia bola považovaná za priťažujúcu okolnosť alebo eventuálne, aby takáto motivácia mohla byť súdmi zohľadnená pri určovaní sankcií.“¹³ Členské štáty EÚ by mali zvážiť prijatie podobnej legislatívy zastrešujúcej homofóbne a transfóbne nenávistné verbálne prejavy a trestné činy z nenávisti tak, aby LGBT osoby boli dostatočne chránené, ako už urobilo niekoľko členských štátov EÚ.

Pri hodnotení národnej legislatívy implementujúcej Smernicu o právach obetí, inštitúcie EÚ by mali venovať osobitnú pozornosť rodu a rodovej identite, alebo rodovému vyjadreniu, ako aj sexuálnej orientácii, ako osobným vlastnostiam obetí, ktoré musia vziať do úvahy v súvislosti s individuálnymi hodnoteniami.

Členským štátom EÚ sa taktiež odporúča zvýšiť uznanie a ochranu LGBT obetí trestných činov z nenávisti za hrnutím homofóbnej a transfóbnej nenávisti do národnej legislatívy medzi možné motívy na predsudkoch založených trestných činov.

Členské štáty EÚ by mali poskytnúť školenia pre personál výkonu práva ako aj služieb na podporu obetiam, ktoré by uznávali a ponúkali vhodné služby pre LGBT osoby bez diskriminácie.

¹³ Rada Európskej únie (2008), článok 4

1.5. Zlepšovanie právneho povedomia a oznamovania diskriminácie a násilia

Výsledky prieskumu poukazujú na veľmi vysokú úroveň neoznamovania medzi respondentmi, ktorí sa cítili osobne diskriminovaní alebo ktorí uviedli, že sa stali obeťami násilia alebo obťažovania. Medzi najčastejšími dôvodmi neoznámenia prípadov diskriminácie bolo presvedčenie, že „nič by sa nezmenilo“, ako aj nedostatok znalosti ako a kde oznámiť incident alebo strach z homofóbnej alebo transfóbnej reakcie polície.

Skoršie správy FRA, ako EÚ-MIDIS *Údaje v strede záujmu správa 6* s názvom „Menšiny ako obeť trestných činov“¹⁴ a *Zviditeľňovanie trestných činov z nenávisti v Európskej únii: uznávanie práv obetí*¹⁵, zdôraznili potrebu účinne sa venovať neoznamovaniu prípadov diskriminácie a trestných činov z nenávisti voči migrantom a menšinovým etnickým skupinám, ako aj dôležitosť zbierania dát v tejto oblasti. V rovnakom duchu je tiež dôležité pomôcť LGBT osobám, aby mali plný prospech z ochrany poskytovanej právom v dôsledku oznámenia prípadov diskriminácie a trestných činov z nenávisti.

Názor FRA

EÚ ako aj jej členské štáty, vrátane miestnych orgánov, by mali nastaviť alebo zvýšiť konkrétne povedomie dvíhajúce aktivity na podporu LGBT osôb pre efektívny a ľahký prístup k štruktúram orgánov a postupom na oznamovanie diskriminácie a nenávisťou motivovaného násilia.

Členské štáty EÚ by sa mali venovať neoznamovaniu a nedostatočnému oznamovaniu trestných činov z nenávisti, napríklad poskytovaním príslušného školenia orgánom uplatňujúcim právo o otázkach LGBT osôb, hlavne pokiaľ ide o podporu obetí a systematické oznamovanie incidentov. Prax ako napríklad „tretia osoba oznamuje“, ktorou sa zaoberajú organizácie občianskej spoločnosti prostredníctvom viacnásobných agentúrnych partnerstiev, by za účelom zlepšenia úrovne oznamovania mohla byť tiež posúdená.

Na uľahčenie nastavenia takých stratégií, členské štáty EÚ by mali zbierať štatistické údaje prinajmenšom o počte prípadov týkajúcich sa trestných činov z nenávisti, ktoré boli oznámené verejnosťou a hlásené úradom a na podklade ktorých tieto útoky boli uznané ako diskriminačné, počet usvedčených páchatel'ov a druh uloženej sankcie.

¹⁴ Pozri FRA (2012c)

¹⁵ Pozri FRA (2012d)

ČO PREUKAZUJÚ VÝSLEDKY?

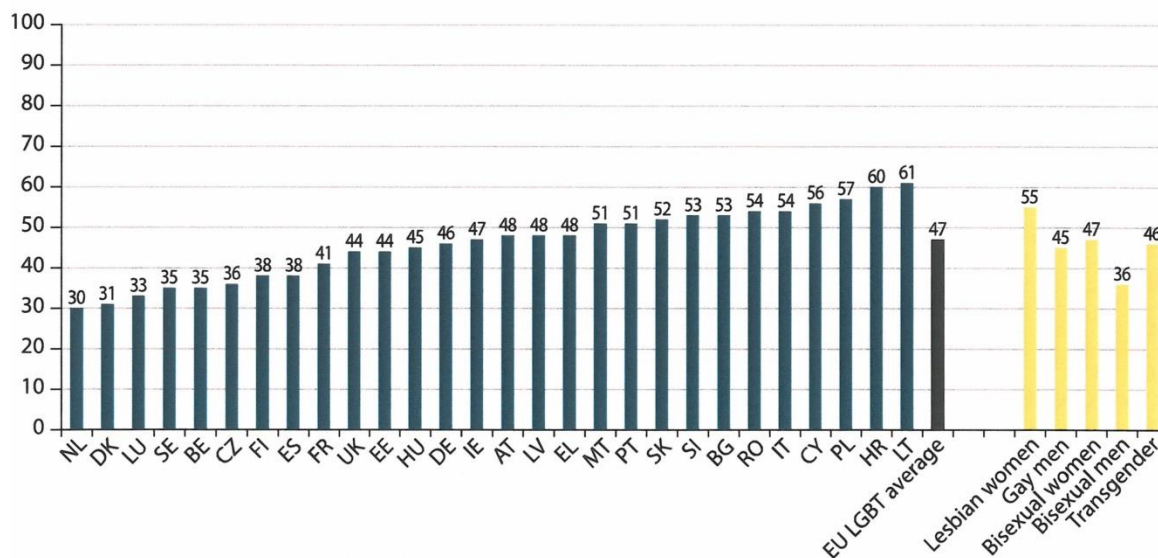
Táto časť prezentuje údaje ohľadom skúseností respondentov s diskrimináciou, násilím a obťažovaním. Celkový obraz, ktorý môže byť vytvorený z výsledkov prieskumu, preukazuje, že LGBT osoby čelia prekážkam pri výkone svojich základných práv. Veľké množstvo respondentov uviedlo, že boli diskriminovaní v rôznych oblastiach života, predovšetkým v zamestnaní a pri vzdelávaní. Veľa respondentov bolo tiež obeť násilia alebo obťažovania, často na verejných miestach. Napriek tomu, zriedkavo oznamovali či už diskrimináciu alebo incidenty násilia a obťažovania polícii alebo iným orgánom. Vo svojom každodennom živote, mnoho respondentov prieskumu nie je otvorených o svojej LGBT identite voči rodine a väčšina sa vyhýba držaniu za ruky so svojim partnerom rovnakého pohlavia zo strachu pred viktimizáciou.

2.1. Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie

Podľa práva EÚ, zásada rovnakého zaobchádzania predstavuje základnú hodnotu Európskej únie, ktorá zabezpečuje rešpekt ľudskej dôstojnosti a plnú účasť na rovnakom postavení v ekonomickom, kultúrnom a sociálnom živote. Článok 21 Charty základných práv Európskej únie zakazuje „akúkoľvek diskrimináciu založenú na akomkoľvek základe ako napríklad pohlavie, (...) alebo sexuálna orientácia“.

Takmer polovica všetkých respondentov (47 %)

Diagram 1: Respondenti, ktorí vnímali diskrimináciu alebo obťažovanie v posledných 12 mesiacoch na základe sexuálnej orientácie, podľa krajiny a LGBT podskupín (v %)

Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ, Lesbian women – lesby, Gay men – gejovia, Bisexual women – bisexuálne ženy, Bisexual men – bisexuálni muži, Transgender – transrodové osoby

Otázka C2: V posledných 12 mesiacoch, v krajine, kde žijete, vnímali ste osobne diskrimináciu alebo obťažovanie na základe jedného z viacerých nasledujúcich dôvodov? Odpoveď: C. Sexuálna orientácia. Podklad: Všetci respondenti EÚ LGBT prieskumu.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

uviedla, že osobne zažila diskrimináciu alebo obťažovanie na základe sexuálnej orientácie v roku predchádzajúcom prieskumu (Diagram 1). lesby (55 %), respondenti v mladšej vekovej skupine medzi 18 a 24 rokom veku (57 %) a tí, s najnižšími príjmami (52 %) najčastejšie uvádzali, že osobne vnímali diskrimináciu alebo obťažovanie na základe sexuálnej orientácie v posledných 12 mesiacoch.

2.2. Diskriminácia v zamestnaní z dôvodu LGBT identity

Ochrana LGBT osôb voči diskriminácii rozšírená v EÚ je v oblasti zamestnania a povolania dobre vybudovaná. Diskriminácia na základe sexuálnej orientácie je zakázaná Smernicou o rovnosti v zamestnaní (Smernica 2000/78/ES); Smernica o rodovej rovnosti (prepracované znenie) (Smernica 2006/54/ES), ako je interpretovaná z hľadiska sudcovského práva Súdneho dvora Európskej únie (CJEU), zastrešuje diskrimináciu na základe rodovej identity s ohľadom na transrodové osoby, ktoré podstúpili, podstupujú alebo zamýšľajú podstúpiť prepis rodu.

Jeden z piatich (20 %) respondentov, ktorí boli zamestnaní a/alebo hľadali zamestnanie v 12

mesiacoch predchádzajúcich prieskumu, vnímal v týchto situáciách v uplynulom roku diskrimináciu. Tento počet rastie na jedného z troch (29 %) pri transrodových respondentoch, ktorí boli zamestnaní a/alebo hľadali prácu v 12 mesiacoch pred prieskumom (Diagram 2).

2.2.1. Diskriminácia z dôvodu LGBT identity pri hľadaní práce

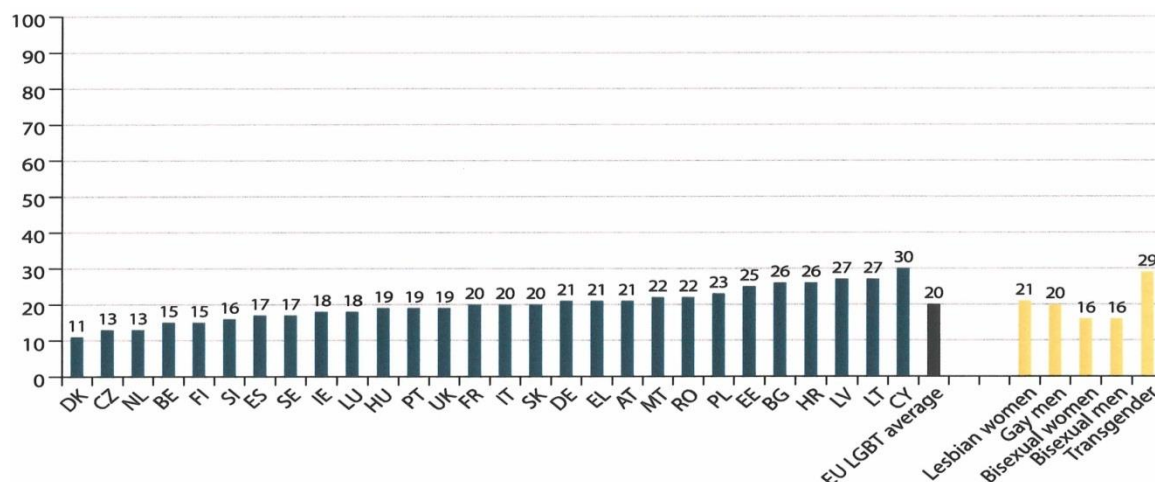
Medzi tými respondentmi, ktorí hľadali prácu v roku predchádzajúcom prieskumu, jeden z ôsmich (13 %) osobne vnímal diskrimináciu pri hľadaní práce v posledných 12 mesiacoch, pretože bol LGBT.

Takmer jeden z troch (30 %) transrodových respondentov, ktorí hľadali prácu v roku pred prieskumom, uviedol, že čelil diskriminácii kvôli tomu, že je LGBT, pri hľadaní práce. To je viac ako dvojnásobné percento lesieb, gejov a bisexuálnych respondentov.

2.2.2. Diskriminácia v práci z dôvodu LGBT identity

Jeden z piatich (19 %) tých, ktorí boli zamestnaní v 12 mesiacoch predchádzajúcich prieskumu, uviedol, že osobne vnímal diskrimináciu v práci v uplynulom roku kvôli tomu, že je LGBT.

Diagram 2: Respondenti, ktorí vnímali diskrimináciu v posledných 12 mesiacoch pri hľadaní práce a/alebo v práci kvôli tomu, že sú LGBT, podľa krajiny a LGBT podskupín (v %)

Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ, Lesbian women – lesby, Gay men – gejovia, Bisexual women – bisexuálne ženy, Bisexual men – bisexuálni muži, Transgender – transrodové osoby

Otázka C4. Počas uplynulých 12 mesiacov, vnímali ste osobne diskrimináciu kvôli tomu, že ste (LGBT) v niektorej z nasledujúcich situácií? Odpoveď: A. Pri hľadaní práce; B. V práci. Podklad: Respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí hľadali prácu alebo ktorí pracovali / boli zamestnaní v uplynulých 12 mesiacoch.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

„Mám skúsenosť z práce pokiaľ ide o diskrimináciu: kolega mi povedal, že ma rešpektuje, ale myslel si, že som nenormálna... stručne, moja sexuálna orientácia bola podľa jeho názoru proti prírode.“
(Taliansko, lesba, 28)

Z tých respondentov, ktorí mali platenú prácu kedykoľvek počas posledných piatich rokov, dve tretiny – vrátane väčšiny v každej krajine – počulo alebo videlo negatívne komentáre alebo správanie sa voči kolegom vnímaným ako LGBT (67 %), alebo mali skúsenosť so všeobecne negatívnym postojom voči LGBT osobám (66 %) počas svojho zamestnania v posledných piatich rokoch.

„Moje správanie v práci zahŕňa množstvo vlastnej cenzúry a spoľahlivo stráženého chovania.“
(Nemecko, gej, 31)

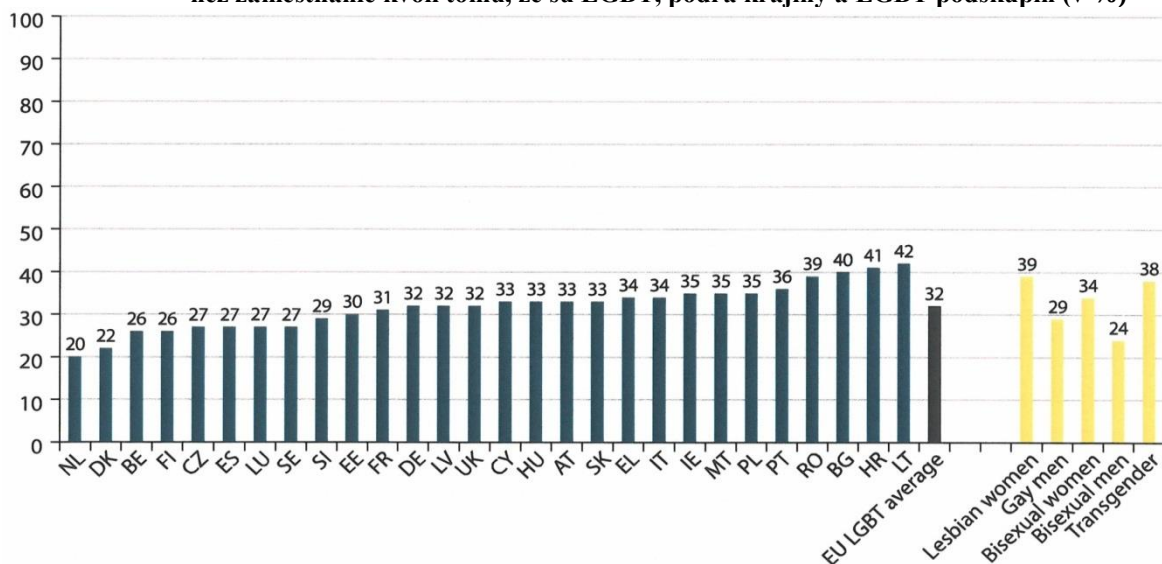
Medzi respondentmi, ktorí mali platenú prácu kedykoľvek počas piatich rokov predchádzajúcich prieskumu, najmenej siedmi z desiatich transrodových a bisexuálnych respondentov nikdy alebo zriedkavo boli v práci

otvorení ohľadom nato, že sú LGBT päť rokov pred prieskumom.

2.3. Diskriminácia v oblastiach života mimo zamestnania kvôli LGBT identite

Ochrana EÚ pre LGBT osoby proti diskriminácii mimo zamestnaneckého sektora – napríklad pri vzdelávaní, prístupe k zdravotnej starostlivosti, bývaní a iných službách dostupných verejnosti – je v súčasnosti obmedzená, nakoľko nepokrýva príčinu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity. Medzi tými respondentmi, ktorí hľadali dom alebo byt a/alebo potrebovali zdravotnú starostlivosť a/alebo navštevovali školu alebo univerzitu sami alebo boli rodičom dieťaťa v škole alebo na univerzite a/alebo navštívili kaviareň, reštauráciu, bar alebo nočný klub a/alebo obchod a/alebo navštívili banku alebo poisťovňu a/alebo športovali v športovom klube alebo fitnesscentre v posledných 12 mesiacoch, tretina (32 %) osobne vnímala diskrimináciu

Diagram 3: Respondenti, ktorí vnímali diskrimináciu v posledných 12 mesiacoch v oblastiach iných než zamestnanie kvôli tomu, že sú LGBT, podľa krajiny a LGBT podskupín (v %)

Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ, Lesbian women – lesby, Gay men – gejovia, Bisexual women – bisexuálne ženy, Bisexual men – bisexuálni muži, Transgender – transrodové osoby

Otázka: C4. Počas uplynulých 12 mesiacov, vnímali ste osobne diskrimináciu kvôli tomu, že ste (LGBT) v niektorej z nasledujúcich situácií? Odpoveď: C. Pri hľadaní domu alebo bytu na prenájom alebo kúpu; D. Zdravotníckym personálom; E. Personálom sociálnych služieb; F. Personálom školy/univerzity; G. V kaviarni, reštaurácii, bare alebo nočnom klube; H. V obchode; I. V banke alebo poisťovni; J. V športovom klube alebo fitnesscentre. Podklad: Respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí prinajmenšom raz potrebovali jednu z uvedených služieb v uplynulých 12 mesiacoch.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

najmenej v jednej z týchto situácií v 12 mesiacoch predchádzajúcich prieskumu kvôli tomu, že boli LGBT (Diagram 3).

„Najčastejší problém, ktorý mám ako osoba nejednoznačného pohlavia, je, že ľudia, obzvlášť v obchodoch, sú pripravení ma „trestať“ pre to, že im spôsobujem rozpaky. Najoblúbenejší spôsob je hlasno ma žiadať o identifikačný doklad kedykoľvek je to možné a dlhé porovnávanie mňa, mojej fotografie a označenia môjho pohlavia. Pri niekoľkých príležitostiach bol volaný na pomoc manažér na určenie, či identifikačný doklad je skutočne môj, pričom ostatní zákazníci museli čakať a pozerieť sa.“
(Veľká Británia, transrodový, rodovo variantný, 33)

Časť respondentov uvádzajúcich, že boli diskriminovaní pri zaobstarávaní tovarov a služieb v uplynulých 12 mesiacoch z dôvodu, že sú LGBT, sa odlišuje podľa pohlavia, čo naznačuje, že diskriminácia je zhoršená v prípade žien. Medzi tými, ktorí mali prístup k týmto službám v 12 mesiacoch pred prieskumom, lesby častejšie ako geovia a bisexuálne ženy častejšie ako bisexuálni muži uvádzali, že sa cítili osobne diskriminovaní v uplynulom roku z dôvodu, že sú LGBT.

Z respondentov, ktorí navštívili kaviareň,

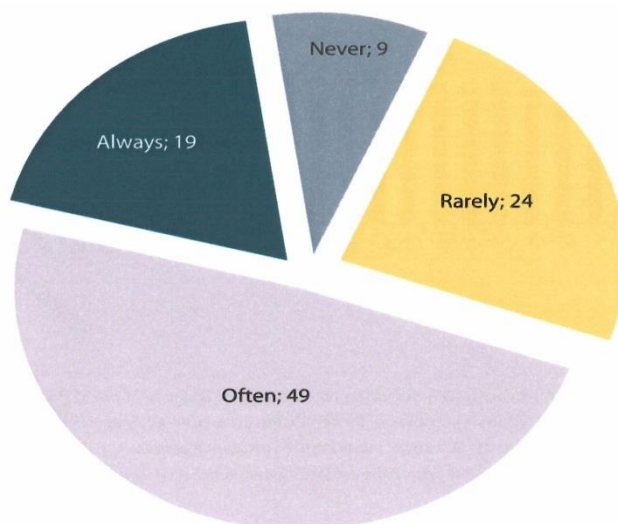
reštauráciu, bar alebo nočný klub v roku, ktorý predchádzal prieskumu, jeden z piatich (18 %) sa cítil osobne diskriminovaný na danom mieste v uplynulom roku z dôvodu, že je LGBT. Jeden z ôsmich (13 %) respondentov hľadajúcich dom alebo byt na prenájom alebo kúpu v posledných 12 mesiacoch vnímal diskrimináciu počas tohto konania kvôli tomu, že je LGBT.

2.3.1. Diskriminácia z dôvodu LGBT identity pri vzdelávaní

Napriek obmedzenej ochrane voči diskriminácii garantovanej legislatívou EÚ pre LGBT osoby mimo zamestnaneckého sektora, jednotlivci majú úžitok z reálnej ochrany prostredníctvom rôznych právnych nástrojov na národnej a medzinárodnej úrovni. Podobne, výkon práva na vzdelanie chránený článkom 14 Charty základných práv EÚ alebo článkom 2 Protokolu č. 1 k Európskemu dohovoru o ľudských právach (EDLP), môže byť ovplyvnený diskrimináciou, ktorá je zakázaná článkom 21 Charty EÚ.

Z tých respondentov, ktorí navštevovali školu alebo univerzitu v posledných 12 mesiacoch, jeden z piatich (18 %) osobne cítil diskrimináciu v uplynulom roku zo strany personálu školy alebo univerzity z dôvodu, že je LGBT.

Diagram 4: Respondenti, ktorí počuli negatívne komentáre alebo videli negatívne správanie sa, pretože spolužiak bol vnímaný ako LGBT osoba počas ich vzdelávania pred dosiahnutím 18 rokov veku (v %)

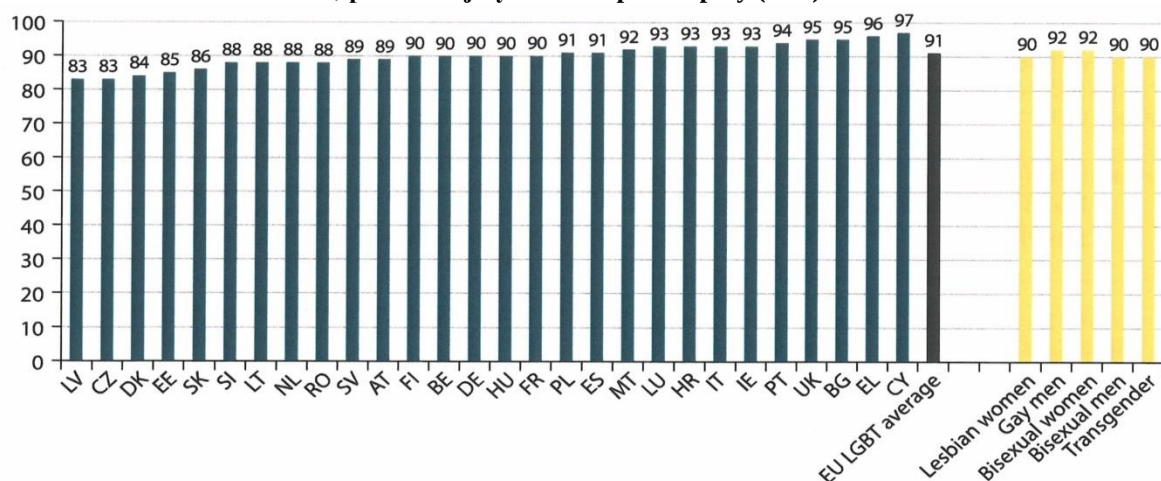
Vysvetlivky:

Always – vždy, Never – nikdy, Rarely – zriedkakedy, Often – často

Otázka C9. Počas vzdelávania pred 18-tym rokom veku ... počuli alebo videli ste negatívne komentáre alebo správanie sa, pretože spolužiak bol vnímaný ako LGBT? Podklad: Všetci respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí mali pocit, že sa ich otázka týka.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Diagram 5: Respondenti, ktorí počuli negatívne komentáre alebo videli negatívne správanie sa, pretože spolužiak bol vnímaný ako LGBT osoba počas ich vzdelávania pred dosiahnutím 18 rokov veku, podľa krajiny a LGBT podskupiny (v %)

Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ, Lesbian women – lesby, Gay men – gejovia, Bisexual women – bisexuálne ženy, Bisexual men – bisexuálni muži, Transgender – transrodové osoby

Otázka C9. Počas svojho vzdelávania pred 18-tým rokom veku ... počuli alebo videli ste negatívne komentáre alebo správanie sa, pretože spolužiak/spolužiačka boli vnímaní ako LGBT? Podklad: Všetci respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí mali pocit, že sa ich otázka týka.

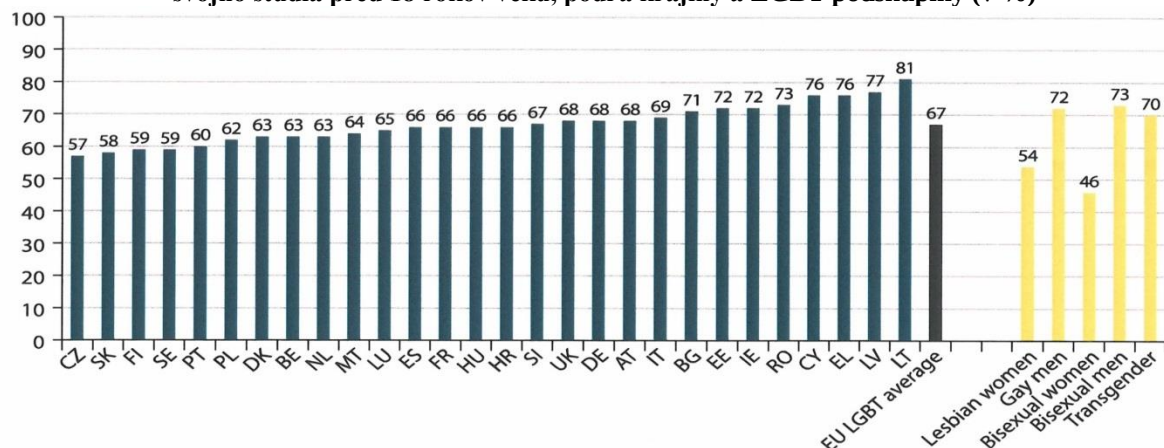
Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Počas štúdia pred 18 rokom veku, viac ako ôsmi z desiatich všetkých respondentov v každej podskupine LGBT a v každej krajine, v ktorej sa vykonával prieskum, počuli alebo videli negatívne komentáre alebo správanie sa, pretože spolužiak bol považovaný za LGBT. Dve tretiny (68 %) všetkých respondentov, ktorí na otázku odpovedali, uviedli, že tieto komentáre alebo správanie sa vyskytovali často alebo vždy počas ich štúdia pred 18 rokom veku (Diagram 4).

„Aj o desať rokov neskôr, stále považujem svoje tyranizovanie na škole za najhoršiu formu homofóbneho zaobchádzania, akého som bol kedy subjektom. Neustále urážky pre zoženštenosť („a teda, že som gej“) boli na škole neznesiteľné, pričom učitelia veľmi proti tyranizovaniu nezakročili! Tyranizovanie ma nútilo ostať skrytý, až dokým som nedosiahol 18 rokov.“

(Malta, gej, 25)

Diagram 6: Respondenti, ktorí „vždy“ alebo „často“ zatajovali alebo zastierali to, že sú LGBT počas svojho štúdia pred 18 rokov veku, podľa krajiny a LGBT podskupiny (v %)

Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ, Lesbian women – lesby, Gay men – gejovia, Bisexual women – bisexuálne ženy, Bisexual men – bisexuálni muži, Transgender – transrodové osoby

Otázka C9. Počas svojho vzdelávania pred 18-tým rokom veku ... B. Skrývali alebo zastierali ste v škole svoju identitu (LGBT)? Odpoveď: „často“, „vždy“. Podklad: Všetci respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí mali pocit, že sa ich otázka týka.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Dve tretiny (67%) všetkých respondentov uviedli, že často alebo vždy zatajovali alebo zastierali, že sú LGBT počas svojho štúdia pred dosiahnutím 18 rokov veku (Diagram 5). Gejovia a bisexuálni muži oveľa častejšie ako lesby a bisexuálne ženy zatajovali alebo zastierali, že sú LGBT počas štúdia pred 18 rokom veku.

2.3.2. Diskriminácia pri zdravotnej starostlivosti a sociálnych službách z dôvodu LGBT identity

Článok 35 Charty základných práv EÚ uvádza, že jednotlivci majú nárok na prístup k zdravotnej starostlivosti a na vysokú úroveň ochrany ľudského zdravia.

Zaujatosť alebo ignorovanie špecifických potrieb LGBT osôb zo strany zdravotníckych profesionálov môže LGBT osoby odradiť od prístupu k zdravotnej starostlivosti.

Jeden z desiatich (10 %) respondentov, ktorí využili zdravotnú starostlivosť a jeden z dvanástich (8 %), ktorí využili sociálne služby v 12 mesiacoch pred prieskumom, osobne vnímali diskrimináciu zo strany zdravotníckeho personálu alebo personálu sociálnych služieb v danom poradí v posledných 12 mesiacoch z dôvodu, že sú LGBT. Medzi transrodovými respondentmi, ktorí využili zdravotnú starostlivosť alebo sociálne služby v posledných 12 mesiacoch, úroveň diskriminácie bola dvakrát taká vysoká: približne jeden z piatich uviedol, že sa cítil diskriminovaný zo strany personálu zdravotnej starostlivosti (19 %) alebo sociálnych služieb (17 %) v roku pred prieskumom.

„Pre mňa najviac znepokojujúca diskriminácia, ktorú som zažila, spočíva v zdraví. Teraz sa cítim dosť silná na vyrovnávanie sa s pouličným obťažovaním, ale som rozčúlená, keď musím odôvodňovať svoj životný štýl každému doktorovi. Je znepokojujúce, že zdravotnícky personál si vôbec neuvedomuje potreby LGBT, dokonca ani gynekológovia.“

(Česká republika, lesba, 30)

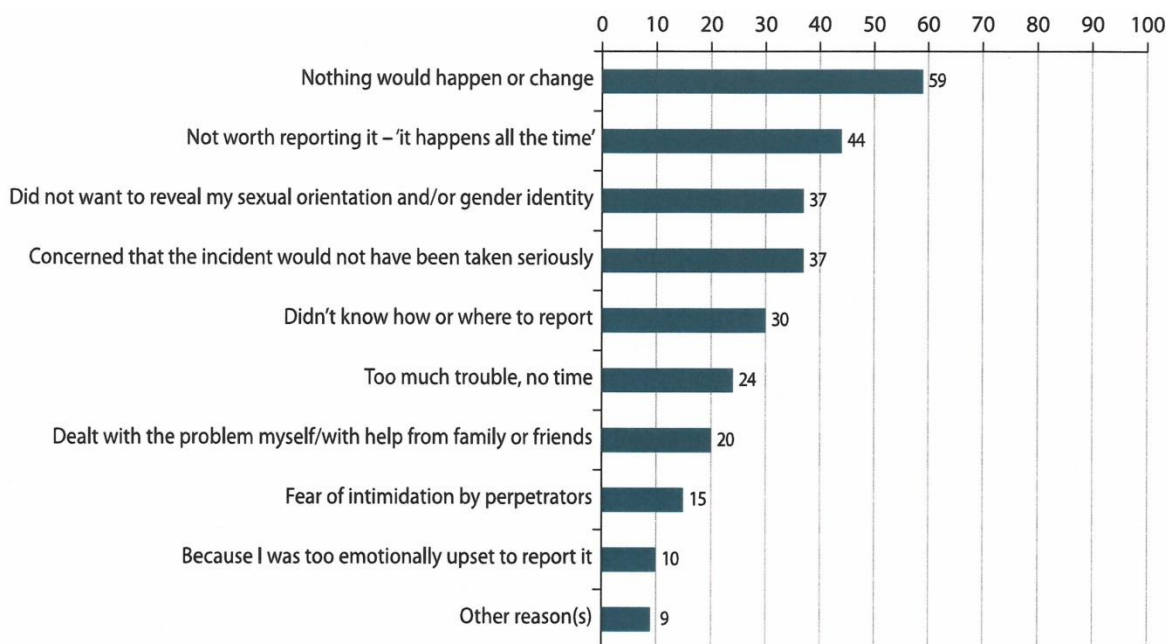
2.4. Právne povedomie a oznamovanie diskriminácie

Článok 21 Charty základných práv EÚ zakazuje diskrimináciu a článok 47 zaručuje právo na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý súdny proces. Povedomie o antidiskriminačnej legislatíve EÚ a národov je rozhodujúce pre zabezpečenie oznamovania prípadov diskriminácie. Legislatíva EÚ ohľadom rovnosti dôsledne posudzuje rastúce povedomie a existenciu vhodných a účinných právnych prostriedkov na oznamovanie prípadov diskriminácie, čo je kľúčovou povinnosťou členských štátov pre úspešné a efektívne implementovanie antidiskriminačných ustanovení.

Viac ako polovica (56 %) všetkých respondentov uviedla, že v krajine, kde žije, existuje zákon, ktorý zakazuje diskrimináciu voči osobám z dôvodu ich sexuálnej orientácie pri uchádzaní sa o prácu. Štyria z desiatich (42 %) všetkých respondentov mali vedomosť o rovnakom zákone zakazujúcom diskrimináciu osôb z dôvodu ich rodovej identity.

Z tých respondentov, ktorí sa v poslednom roku cítili osobne diskriminovaní v práci alebo pri hľadaní práce, pri vzdelaní, zdravotnej starostlivosti alebo sociálnych službách alebo pri zaobstarávaní si tovarov a služieb zahrnutých v prieskume z dôvodu, že sú LGBT, len jeden z desiatich (10 %) oznámil úradom posledný prípad diskriminácie, ktorý zažil.

Diagram 7: Dôvody neoznamovania posledných prípadov diskriminácie v uplynulých 12 mesiacoch čiastočne alebo úplne z dôvodu, že (respondenti) boli vnímaní ako LGBT (v %)

Vysvetlivky:

Nothing would happen or change – nič sa nestane ani nezmení; Not worth reporting it – “it happens all the time” – nemá cenu to oznamovať – „stáva sa to neustále“; Did not want to reveal my sexual orientation and/or gender identity – nechcel/a som odhaliť svoju sexuálnu orientáciu a/alebo rodovú identitu; Concerned that the incident would not have been taken seriously – obávam sa, že incident by nebol braný vážne; Did not know how or where to report – nevedel/a som, ako alebo kde to oznámiť; Too much trouble, no time – priveľa problémov, žiadny čas; Dealt with the problem myself/with help from family or friends – riešil/a som to osobne / s pomocou rodiny alebo priateľov; Fear of intimidation by perpetrators – strach zo zastrašovania páchatel'mi; Because I was too emotionally upset to report it – z dôvodu, že som bol/a príliš citovo rozrušený/á, aby som to oznámil/a; Other reason(s) – iný/é dôvod(y)

Otázka: C6. Uvažujúc o poslednom incidente, oznámili ste ho niekde vy alebo ktokoľvek iný? „Nie“. C7. Prečo ste to neoznámili? Podklad: Respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí sa cítili osobne diskriminovaní v jednej z niektorých situácií uvedených v otázke C4 v posledných 12 mesiacoch.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Z respondentov, ktorí sa cítili osobne diskriminovaní v posledných 12 mesiacoch v ktorejkoľvek z týchto situácií z dôvodu, že sú LGBT a ktorí neoznámili posledný prípad, väčšina uviedla, že to neoznámila, pretože si myslela, že nič sa napokon nestane ani nezmení. Tretina (30 %) z týchto respondentov uvidela, že okolnosťou ich neoznámenia bolo, že nevedeli ako a kde prípad oznámiť (Diagram 7).

„(Nie som) ochotný oznamovať čokoľvek, čo môže poukazovať na to, že som gej, keďže viem, že (polícia) všetko proste odmietne.“
(Francúzsko, gej, 42)

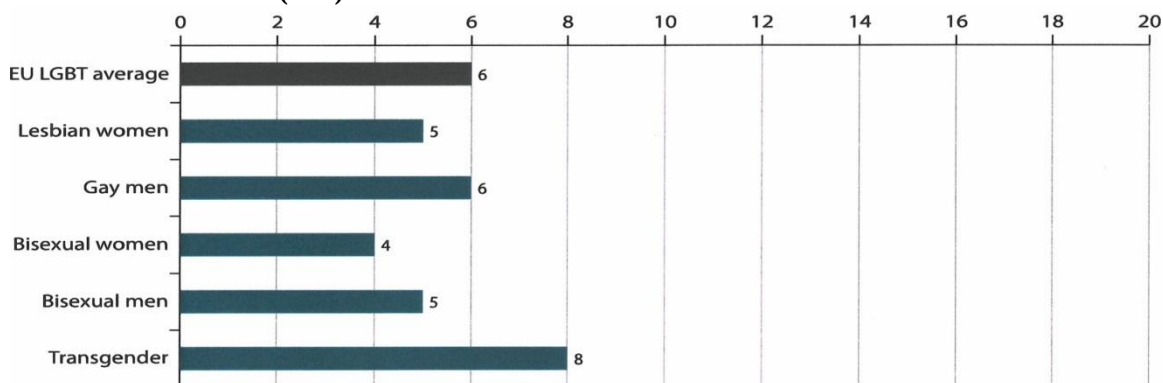
2.5. Násilie a obťažovanie

Násilie a trestné činy spáchané zo zaujatosti týkajúcej sa vnímanej sexuálnej orientácie alebo rodovej identity obete ovplyvňuje výkon práva LGBT osôb na ľudskú dôstojnosť (článok 1 Charty základných práv EÚ), práva na život (článok 2 Charty) a telesnú integritu osoby a ochrany pred násilím (článok 3 Charty).

„Je to neustále vyvolávanie mena alebo bezohľadné komentáre o tom, že som gej, keď kráčam po ulici.“
(Írsko, gej, 39)

V posledných piatich rokoch, štvrtina (26 %) všetkých respondentov bola napadnutá alebo ohrozovaná násilím doma alebo kdekoľvek. Toto číslo vzrástlo na 35 % medzi všetkými transrodovými respondentmi.

Diagram 8: Respondenti, ktorí uviedli, že boli napadnutí alebo ohrozovaní násilím v posledných 12 mesiacoch čiastočne alebo úplne z dôvodu, že boli vnímaní ako LGBT, podľa podskupín LGBT (v %)

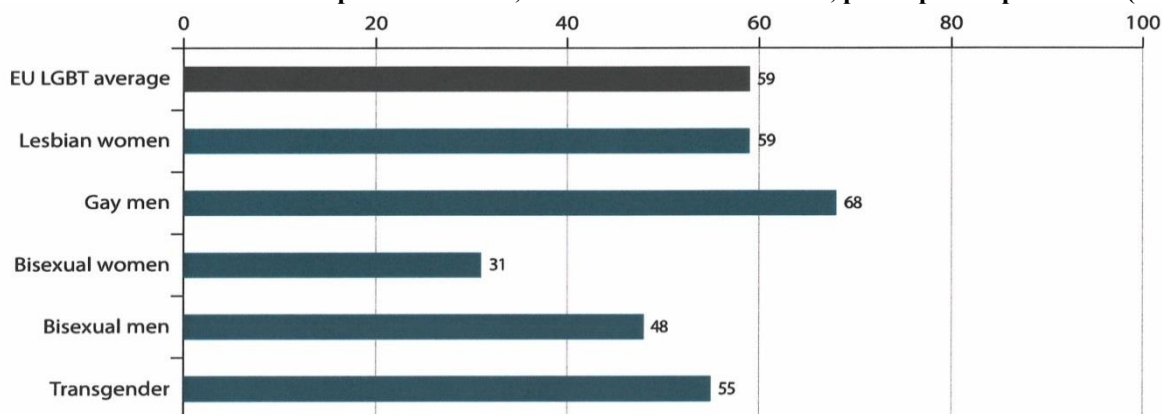
Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ, Lesbian women – lesby, Gay men – gej, Bisexual women – bisexuálne ženy, Bisexual men – bisexuálni muži, Transgender – transrodové osoby

Otázka: FA1_5. Myslíte si, že POSLEDNÝ prípad fyzického/sexuálneho útoku alebo hrozby násilím v uplynulých 12 mesiacoch sa stal čiastočne alebo úplne z dôvodu, že ste vnímaný ako LGBT? Odpoveď: „Áno“. FA2_5. Myslíte si, že tento fyzický/sexuálny útok alebo hrozba nastali čiastočne alebo úplne kvôli tomu, že ste boli vnímaní ako LGBT? Odpoveď: „Áno.“ FA1/2_4. Rozmýšľajúc o POSLEDNOM / NAJVÁŽNEJŠOM fyzickom/sexuálnom útoku alebo hrozbe násilím, čo sa vám prihodilo? Odpoveď: 1. Fyzický útok; 2. Sexuálny útok; 3. Fyzický a sexuálny útok; 4. Hrozba fyzickým násilím; 5. Hrozba sexuálnym násilím; 6. Hrozba fyzickým aj sexuálnym násilím. Variabilný výpočet. Podklad: Všetci respondenti EÚ LGBT prieskumu.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Diagram 9: Respondenti, ktorí uviedli, že posledný prípad násillia v predošlých 12 mesiacoch sa stal čiastočne alebo úplne kvôli tomu, že boli vnímaní ako LGBT, podľa podskupín LGBT (v %)

Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ, Lesbian women – lesby, Gay men – gejovia, Bisexual women – bisexuálne ženy, Bisexual men – bisexuálni muži, Transgender – transrodové osoby

Otázka: FA1_5. Myslíte si, že POSLEDNÝ prípad fyzického/sexuálneho útoku alebo hrozby násilím v predošlých 12 mesiacoch sa stal čiastočne alebo úplne z dôvodu, že ste vnímaný ako (LGBT)? Odpoveď: „Áno“. Podklad: Všetci respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí zažili útok alebo hrozbu násilím v 12 mesiacoch predchádzajúcich prieskum.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

V roku predchádzajúcom prieskumu, 6 % všetkých respondentov, ktorí boli napadnutí alebo im bolo vyhrážané násilím, si mysleli, že sa tak stalo čiastočne alebo úplne kvôli tomu, že boli vnímaní ako LGBT (Diagram 8). Väčšina respondentov, ktorí zažili násillie (59 %) v uplynulom roku, uviedli, že posledný útok alebo hrozba násilím sa stala čiastočne alebo úplne kvôli tomu, že boli vnímaní ako LGBT (Diagram 9).

„Bola som fyzicky napadnutá vyhadzovačom v nočnom klube, ktorý ma oslovil, keď som odchádzala. Žiadal ma, aby som s ním išla domov a ja som mu povedala, že nemám záujem, on začal ťahať môj kabát a napokon som mu povedala, že „nemám záujem, som lesba“. Po tomto ma so svojím kolegom bil do hlavy, omdlela som a keď som sa prebrala, mala som zlomenú nohu.“

(Rumunsko, lesba, 27)

V roku pred prieskumom, pätina (19 %) všetkých respondentov bola obeťou obťažovania, ktoré sa podľa nich stalo čiastočne alebo úplne kvôli tomu, že boli vnímaní ako LGBT. Lesby (23 %) a transrodoví respondenti (22 %) boli najčastejšie obťažovaní v predošlých 12 mesiacoch z dôvodu, že boli vnímaní ako LGBT.

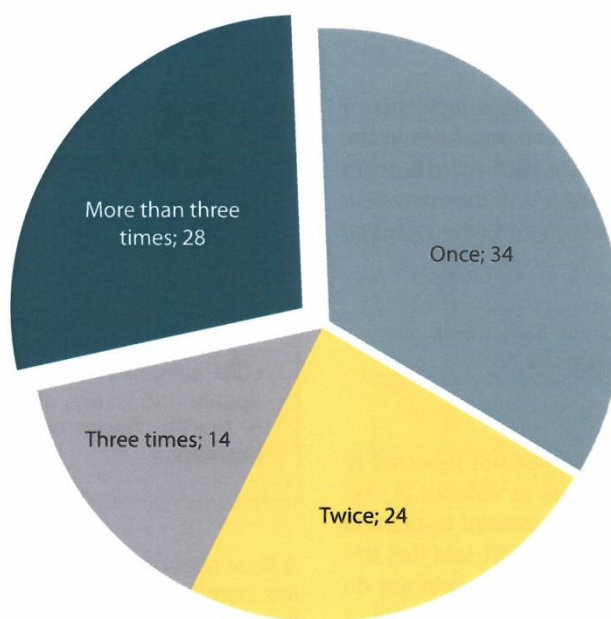
Z tých násilných prípadov, ktoré sa stali v rámci posledného roka z dôvodu, že obeť bola vnímaná ako LGBT, posledný prípad sa najčastejšie udial vonku na verejnom priestranstve a bol spáchaný viac ako jednou osobou, zvyčajne mužom, ktorého obeť nepoznala. Avšak, jeden z pätnástich (7 %) posledných prípadov násilia, ktoré sa stalo v predchádzajúcom roku z dôvodu, že obeť bola vnímaná ako LGBT, bol spáchaný

členom rodiny alebo domácnosti obeť. Rovnaké charakteristiky poznačili posledné prípady obťažovania, ktoré sa stali v predošlom roku z dôvodu, že obeť bola vnímaná ako LGBT.

„Okolnosti môjho obťažovania / diskriminácie / násilia sú zväčša náhodné akty verbálnej agresivity. Boli od neznámych ľudí na ulici, prevažne v noci, zväčša od mladých Európskych cudzozemcov etnického pôvodu. Situácia je teraz horšia, než bola napríklad pred štyrmi rokmi.“
(Belgicko, gej, 27)

Asi traja z desiatich (28 %) všetkých transrodových respondentov uviedli, že boli obeťmi násilia alebo hrozieb násilia viac ako trikrát v uplynulom roku (Diagram 10).

Diagram 10: Transrodoví respondenti, ktorí boli napadnutí alebo sa im vyhrážali násilím jeden alebo viackrát v predošlých 12 mesiacoch (v %)

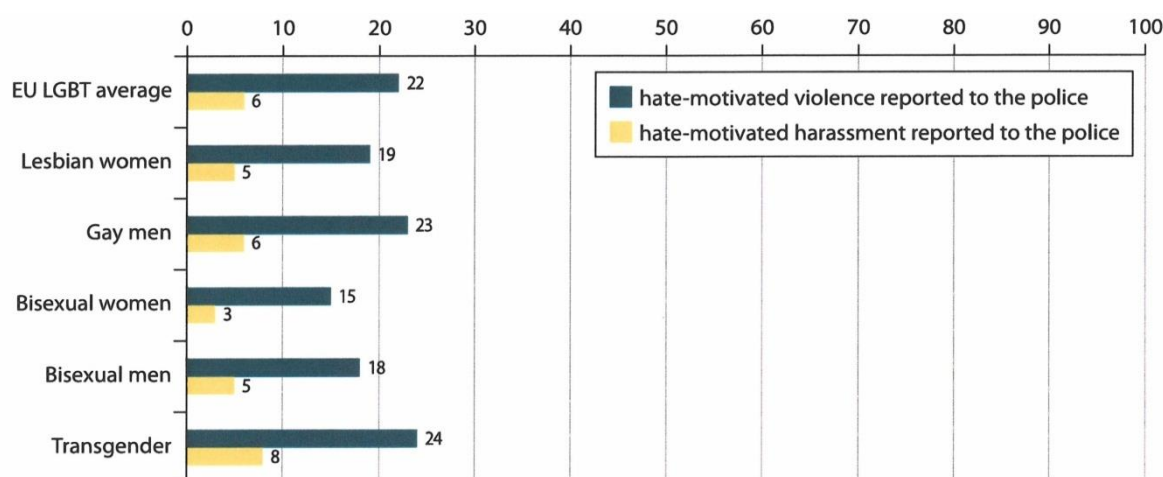
Vysvetlivky:

More than three times – viac ako trikrát; Once – jedenkrát; Three times – trikrát; Twice – dvakrát

FA1_3. Koľkokrát Vás niekto fyzicky / sexuálne napadol alebo Vám hrozil násilím v uplynutých 12 mesiacoch v Európskej únii / v (krajine, kde sa stal posledný fyzický / sexuálny útok alebo hrozba násilím)? Podklad: Respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí boli napadnutí alebo sa im vyhrážali násilím v 12 mesiacoch predchádzajúcich prieskumu.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Diagram 11: Najzávažnejší prípad násilia alebo obťažovania v posledných piatich rokoch oznámený polícii, ktorý sa stal čiastočne alebo úplne z dôvodu, že (respondenti) boli vnímaní ako LGBT, podľa LGBT podskupín (v %)

Vysvetlivky:

EU LGBT average – priemer za všetkých LGBT v EÚ; Lesbian women – lesby; Gay men – gejovia; Bisexual women – bisexuálne ženy; Bisexual men – bisexuálni muži; Transgender – transrodové osoby; hate-motivated violence reported to the police – nenávisťou motivované násilie oznámené polícii; hate-motivated harassment reported to the police – nenávisťou motivované obťažovanie oznámené polícii

Otázka: FA2_5. Myslite si, že tento fyzický / sexuálny útok alebo hrozba sa stali čiastočne alebo úplne z dôvodu, že ste boli vnímaní ako (LGBT)? Odpoveď: „Áno.“ Otázka FB2_5. Myslite si, že tento incident alebo obťažovanie sa stali čiastočne alebo úplne z dôvodu, že ste boli vnímaní ako (LGBT)? Odpoveď: „Áno.“ FA/B2_11. Ohlásili ste to vy alebo ktokoľvek iný na polícii? Odpoveď: „Áno.“ Podklad: Respondenti EÚ LGBT prieskumu, ktorí boli fyzicky/sexuálne napadnutí alebo sa im vyhrážali násilím alebo boli obťažovaní čiastočne alebo úplne z dôvodu, že boli vnímaní ako LGBT.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Jeden z piatich (22 %) najzávažnejších prípadov násilia, ktoré sa stali respondentom v posledných piatich rokoch z dôvodu, že sú LGBT, bol oznámený polícii. Len na 6 % rovnakých incidentov obťažovania bola polícia upozornená (Diagram 11).

„Mám skúsenosť s takým množstvom diskriminácie, obťažovania a násilia, že sa to stalo mojim každodenným životom.“
(Litva, transrodový, bisexuál, 25)

Takmer polovica respondentov, ktorá neoznámila polícii najzávažnejšie prípady násilia (43 %) alebo obťažovania (37 %), ktoré sa im stali v posledných piatich rokoch z dôvodu, že sú LGBT, uviedla, že to bolo z dôvodu pocitu, že polícia by v ich prípade nič neurobila. Takmer jedna tretina (29 %) tých, ktorí neoznámili najzávažnejšie prípady násilia, ktoré sa stali v posledných piatich rokoch kvôli tomu, že sú LGBT, mala strach s homofóbnej a transfóbnej reakcie od polície.

2.6. Každodenný život a sociálne prostredie

Zmiešané a široké sociálne prostredie založené na zásade rovnosti, ako ukladá článok 20 Charty základných práv EÚ, vedie k prostrediu, kde LGBT osoby môžu otvorene a slobodne žiť a vyjadrovať sa, ako ustanovuje článok 11 Charty EÚ ohľadom práva na slobodu prejavu.

„Nikdy som sa neodvážil ukázať „moje skutočné ja“ z mnohých dôvodov. Pre mňa je dôležité, že spoločnosť nepozná moje skutočné ja z dôvodu strachu, ktorý za seba cítim.“
(Bulharsko, bisexuálny muž, 20)

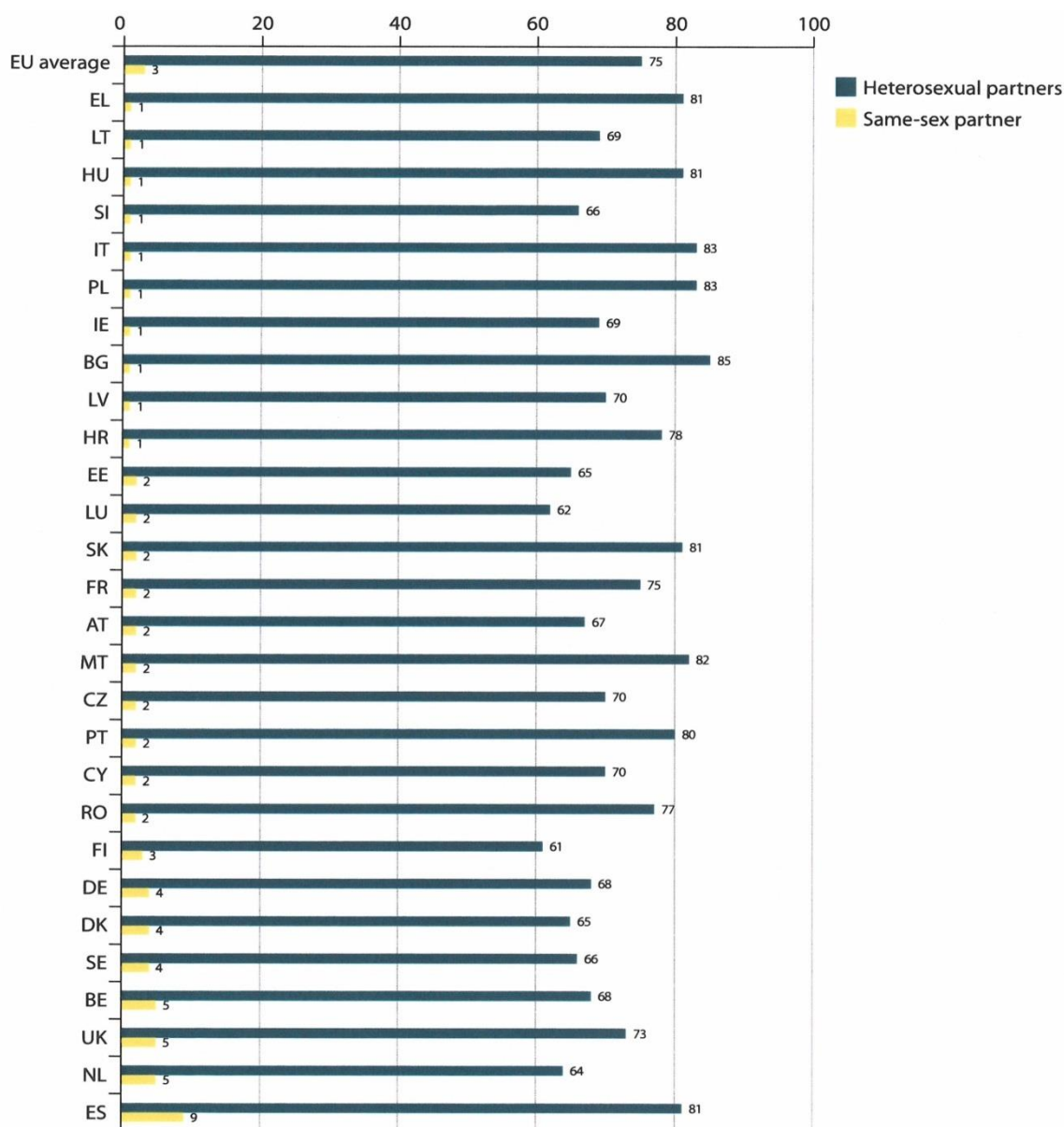
Tri štvrtiny (75 %) všetkých respondentov si myslí, že diskriminácia založená na sexuálnej orientácii človeka je v krajine ich pobytu rozšírená. Mladší respondenti, ako aj gejovia a transrodové osoby najčastejšie uvádzali, že diskriminácia na základe sexuálnej orientácie je v ich krajine rozšírená.

Takmer polovica (48 %) všetkých respondentov prieskumu nebola otvorená ohľadom LGBT identity voči žiadnemu alebo len voči niekoľkým členom svojej rodiny a traja z desiatich (28 %) sa nezverili žiadnemu alebo len niektorým svojim priateľom. Iba jeden z piatich (21 %) všetkých respondentov bol otvorený voči všetkým svojim kolegom v práci alebo spolužiakom. Bisexuálni respondenti, a obzvlášť bisexuálni muži, menej súhlasne uvádzali, že boli otvorení voči všetkým alebo väčšine rodinných príslušníkov, priateľov

alebo kolegov / spolužiakov.

Túto skutočnosť odrážajú tiež odpovede LGBT respondentov pri hodnotení rozšírenia držania sa za ruky párom na verejnosti: len 3 % všetkých LGBT respondentov uviedli, že držanie sa za ruky na verejnosti párom rovnakého pohlavia je v ich krajine „veľmi rozšírené“ v porovnaní so 75 % párov orientovaných na opačné pohlavie (Diagram 12).

Diagram 12: Respondenti, ktorí uviedli, že páry rovnakého pohlavia a páry opačného pohlavia držiace sa za ruky na verejnosti, sú „veľmi rozšírené“, podľa krajín (v %)

Vysvetlivky:

EU average – priemer EÚ, Heterosexual partners – heterosexuálni partneri; Same-sex partner – partner rovnakého pohlavia

Otázka: B2. Podľa Vášho názoru, aké rozšírené sú nasledujúce skutočnosti v krajine, kde žijete? E. Držanie sa za ruky na verejnosti partnermi rovnakého pohlavia. F. Držanie sa za ruky na verejnosti heterosexuálnymi partnermi. Odpoveď: „Veľmi rozšírené.“ Inštrukcia vychádza z toho, že držanie sa za ruky na verejnosti partnermi rovnakého pohlavia je veľmi rozšírené. Podklad: Všetci respondenti EÚ LGBT prieskumu.

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

Viac ako štyri pätiny všetkých respondentov uviedli, že príležitostné vtipy o LGBT osobách v každodennom živote sú rozšírené a takmer polovica všetkých respondentov je presvedčená, že urážky voči LGBT osobám zo strany politikov sú v krajine ich pobytu rozšírené.

„Väčšina kolektívnej diskriminácie, ktorú som zažil ako bisexuál, pochádzala od konzervatívnych politikov alebo médií. V Španielsku je veľmi bežné volať niekoho teplým (alebo podobne) a myslieť to ako nadávku.“

Dve tretiny (66 %) respondentov vrátane najmenej polovice respondentov z každej členskej krajiny EÚ a Chorvátska* uviedli, že sa vyhýbajú držaniu za ruky na verejnosti s partnerom rovnakého pohlavia zo strachu pred napadnutím, vyhrážaním sa alebo obťažovaním za to, že tak robia. Toto číslo vzrástlo na tri štvrtiny medzi gejmí (74 %) a bisexuálnymi mužmi (78 %).

„Zasiahlo ma, že otázky kladené v prieskume, mi vrátili spomienky (...) o situáciách (vyvolávanie mien, vyhýbanie sa určitým miestam, neodhalenie svojej sexuálnej orientácie), ktoré sú v skutočnosti považované za „normálne“, zatiaľ čo, samozrejme, nie sú.“
(Holandsko, gej, 46)

Polovica všetkých respondentov (50 %) sa vyhýba určitým miestam alebo lokalitám zo strachu z útoku, vyhrážok alebo obťažovania z dôvodu, že sú LGBT. gejoviaa transrodoví respondenti najskôr prispôbili svoje správanie v tejto oblasti. Respondenti sa najčastejšie vyhýbajú otvorenosti o svojej LGBT identite vo verejnej doprave, na ulici alebo iných verejných miestach a vo verejných priestoroch alebo budovách.

„Nikdy som nešla na dúhový (gay pride) sprievod, pretože som sa bála, že budem na ulici napadnutá, ako sa to zvyčajne stáva pri takých udalostiach.“

(Rumunsko, lesba, 26)

Zhrnutie prieskumu

Prieskum EÚ ohľadom LGBT bol vykonaný online v 27 členských štátoch EÚ a Chorvátsku*¹⁶ medzi aprílom a júlom 2012. Tento prieskum je k dnešnému dňu najrozsiahlejší svojho druhu a predstavuje najširší a komplexný dostupný obraz o skúsenostiach zažitých LGBT osobami žijúcimi v EÚ a Chorvátsku*. Údaje nereprezentujú všetky LGBT osoby žijúce v 28 krajinách, v ktorých sa prieskum vykonal; výsledky prezentované v tejto správe odrážajú kolektívne skúsenosti veľmi veľkého množstva jednotlivcov, ktorí vyplnili dotazník. Hľadiac na celkový prieskum, väčšina respondentov boli muži, gejovia, mladí a vysoko vzdelaní.

Kto sa zúčastnil prieskumu?

Prieskum zozbieral informácie od 93 079 ľudí vo veku 18 rokov a viac, ktorí sa označili ako lesby, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí¹⁷ a ktorí žili v EÚ alebo Chorvátsku*, o skúsenostiach s diskrimináciou, násilím a obťažovaním a inými kľúčovými otázkami. Špecifikácia vzorky je dostupná v sprievodnej správe *EÚ LGBT prieskum – Hlavné výsledky*, avšak nasledujúca tabuľka ponúka základný prehľad.

Tabuľka: Prehľad podskupín LGBT respondentov prieskumu podľa veku (v celkových číslach a percentách)

	Celkom	%	Lesby	%	gejovia	%	Bisexuálne ženy	%	Bisexuálni muži	%	Transrodové osoby	%
Vek												
18 - 24	28 110	30	5 625	37	14 782	26	3 359	52	2 270	32	2 074	31
25 - 39	39 939	43	6 759	44	25 260	44	2 547	40	2 790	39	2 583	38
40 - 54	20 236	22	2 399	16	14 224	25	447	7	1 597	22	1 569	23
55+	4 794	5	453	3	3 182	6	71	1	543	8	545	8
Celkom	93 079		15 236	16	57 448	62	6 424	7	7 200	8	6 771	7

Zdroj: FRA, EÚ LGBT prieskum, 2012

EÚ LGBT prieskum – pohľad na výsledky

¹⁶ Chorvátsko bolo zahrnuté do tohto prieskumu, pretože sa zúčastňuje ako pozorovateľ vedenia FRA

¹⁷ V rámci skupiny transrodových osôb (6 771 respondentov), najväčšou skupinou boli osoby, ktoré boli aktuálne transsexuálmi alebo mali transsexuálnu minulosť (1 813), transrodové osoby (1 066), tzv. queer (1 016) a „iní“ (1 683). Dve tretiny (62 %) transrodových respondentov uviedli, že pri narodení mali mužské pohlavie, pričom 38 % malo určené ženské pohlavie.

Na zabránenie vplyvu podhodnotenia alebo nadhodnotenia zastúpenia akejkoľvek podskupiny alebo národnosti vo vzorke, údaje boli štatisticky vážené podľa podskupín LGBT respondentov a krajiny pobytu za účelom výpočtu priemeru LGBT v EÚ. Z celkového čísla respondentov prieskumu, napríklad 20 271 žilo v Nemecku a 13 255 žilo v Taliansku; to korešponduje s približne tretinou všetkých LGBT respondentov prieskumu. Vážený postup zaručuje, že názory lesbí, gejov, bisexuálnych a transrodových respondentov z každej krajiny sú v prieskume zastúpené proporcionálne a viacerodhodne podľa populácie krajiny. V tomto procese sa predpokladalo, že relatívne číslo LGBT populácie nad 18 rokov a počty lesbických, gejských, bisexuálnych a transrodových skupín v rámci celkovej LGBT populácie sú podobné vo všetkých skúmaných krajinách.

Ako bol prieskum vykonávaný?

Na účasť v prieskume respondenti vyplnili anonymný online dotazník, ktorý bol prístupný na internete. Dotazník začal kontrolnými otázkami na ustálenie kvalifikačných predpokladov respondentov. Len tí respondenti, ktorí sa označili ako lesba, gej, bisexuálna alebo transrodová osoba, ktorí uviedli, že žijú v členskom štáte EÚ alebo v Chorvátsku* a ktorí uviedli, že majú nad 18 rokov veku, boli spôsobilí pokračovať v prieskume. V závere prieskumu boli respondenti požiadaní o napísanie krátkeho voľného textu poskytujúcom ďalšie informácie o ich skúsenostiach. Táto správa zahŕňa malý výber citácií od 21 944 vyzbieraných individuálnych odpovedí.

Online prieskumy sú efektívne pri získavaní populácie, ktorú nemožno dosiahnuť prostredníctvom iných prostriedkov, ako je domový prieskum alebo telefonický prieskum, a pretože nevyžaduje od respondentov odhalenie identity pýtajúcemu sa alebo volajúcemu. Táto voľba metodiky umožnila prístup k prieskumu veľmi veľkému počtu potencionalných respondentov vrátane tých, ktorí sú menej otvorení o svojej sexuálnej orientácii alebo rodovej identite, ako aj osobám, ktoré sa môžu cítiť neprijímne odhaľujúc aspekty svojho súkromného života a poskytujúc informácie o citlivých otázkach ako je ich skúsenosť s násilím. Online prieskumy majú niekoľko obmedzení; napríklad, vzorka nie je náhodná,

rozdielny prístup k internetu môže znížiť počet respondentov v geografických a sociálnych súvislostiach, s nižšími úrovňami prístupu k internetu. Počas rozvoja a implementácie prieskumu boli prijaté opatrné kroky na zabezpečenie, aby získané údaje boli čo najvyššej možnej kvality a poskytovali porovnateľný obraz situácie naprieč EÚ a Chorvátskom* na základe odpovedí účastníkov prieskumu. Metodológia je podrobnejšie rozobraná v správe *EÚ LGBT prieskum – Hlavné výsledky*.

FRA navrhla prieskum, ktorý bol realizovaný - podľa zmluvy s FRA na základe verejnej súťaže pre uchádzačov – pomocou Gallup Europe v spolupráci s ILGA-Europe, ktoré podporili prácu prostredníctvom svojich expertov na národnej úrovni. FRA dôsledne dohliadala na prácu organizácií a vyhotovila túto správu. Prieskum bol publikovaný prostredníctvom cielenej, povedomie dvíhajúcej kampane. Údaje boli publikované v 27 jazykoch, v ktorých mohol byť prieskum uskutočnený, vrátane 22 úradných jazykov EÚ (s výnimkou Írčiny), ako aj katalánčiny, chorvátčiny, luxemburčiny, ruštiny a turečtiny.

Na čo sa prieskum pýtal?

Prieskum EÚ ohľadom LGBT bol založený na obširnom, podrobnom dotazníku pozostávajúcom z 10 sekcií venovaných rôznym otázkam, ako zázemie respondentov, ich skúsenosti a pohľady na diskrimináciu, právne povedomie a násilie a obťažovanie. Účastníkom trvalo vyplnenie dotazníka v priemere 28 minút.

Respondentom boli kladené otázky ohľadom ich skúsenosti s výkonom základných práv naprieč širokej škály oblastí života – najmä zamestnania, vzdelávania, zdravotnej starostlivosti, sociálnych služieb a niektorých tovarov a služieb dostupných verejnosti ako sú kaviarne a reštaurácie, banky a obchody – s osobitným zameraním na diskrimináciu, násilie a obťažovanie na základe LGBT identity. Respondentom, ktorí sa identifikovali ako transrodoví, bolo položených niekoľko dodatočných otázok. Ďalšie otázky boli položené na získanie náhľadu do sociálnych súvislostí, v ktorých sa diskriminácia, násilie a obťažovanie udali. Otázky odzrkadľovali prevažne práva chránené v súlade s právom EÚ a zmienené v Odporúčaní Rady Európy CM/Rec(2010)5 Výboru ministrov členských štátov o opatreniach

v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity.

V niektorých otázkach bolo znenie prispôbené tak, aby odrážalo každú samostatnú kategorizáciu sexuálnej orientácie a rodovej identity respondentov. Napríklad, lesbám boli kladené otázky o ich osobných lesbických skúsenostiach: „Počas posledných 12 mesiacov, cítili ste sa osobne diskriminovaná z dôvodu, že ste boli lesba v niektorej z nasledujúcich situácií?“.

Prieskum vysvetlil význam kľúčových pojmov použitých v formulári na pomoc respondentom pri odpovedaní na otázky, ktoré boli schválené a testované počas prieskumu FRA EÚ-MIDIS. Pred otázkami o diskriminácii boli respondenti informovaní: „Pod diskrimináciou myslíme, keď je s osobou zaobchádzané menej priaznivo než s ostatnými z dôvodu špecifických osobných charakteristík ako je vek, rod, rodová identita, sexuálna orientácia, menšinový pôvod

alebo pre akúkoľvek inú príčinu. Napríklad, diskriminácia môže nastať, keď žene nie je daná rovnaká možnosť na povýšenie v práci v porovnaní s mužom, hoci je rovnako vhodná a skúsená.“ Podobne, otázkam týkajúcim sa obťažovania predchádzalo nasledovné vysvetlenie: „Pod obťažovaním sa rozumie nechcené a rušivé správanie voči vám, ako je vyvolávanie mena alebo vysmievanie sa, ktoré nezahŕňa skutočné násilie alebo hrozbu násilím“. Prieskum tiež objasnil, že ak sa respondentov pýta na „najzávažnejšie“ prípady násillia alebo obťažovania, ich odpovede by mali odrážať prípad, ktorý mal na nich najväčší „fyzický a psychologický“ vplyv v prípade násillia a „psychologický a emocionálny“ v prípade obťažovania. Treba pripomenúť, že prípady spomenuté v prieskume sú tie, ktoré respondenti zažili a označili ako diskrimináciu, násillie alebo obťažovanie a neboli tak nevyhnutne posúdené v správnom alebo súdnom konaní.

Budúce zisťovania zamerané na základné práva LGBT osôb

FRA pokračuje so zbieraním a analyzovaním dát týkajúcich sa základných práv LGBT osôb. Výskum vykonaný v roku 2013 prostredníctvom interview s verejnými orgánmi – civilnými zamestnancami, policajtní, učiteľmi a zdravotníckymi profesionálmi – bude skúmať ako zaobchádzajú s právami LGBT osôb pri svojej každodennej práci.

* pozn. prekladateľa: v čase prekladu tohto dokumentu je Chorvátsko riadnym členom Európskej únie (od 01.07.2013)

Bibliografia

Všetky webové stránky boli navštívené dňa 17. apríla 2013.

Správy FRA

FRA (2008), *Homofóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie v členských štátoch EÚ, časť I: právna analýza*, Luxemburg, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie (ďalej len „Úrad pre publikácie“), k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/homophobia-and-discrimination-grounds-sexual-orientation-eu-member-states-part-i>.

FRA (2009a), *Homofóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie v členských štátoch EÚ, časť II: sociálna situácia*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/homophobia-and-discrimination-grounds-sexual-orientation-and-gender-identity-eu>.

FRA (2009b), *Prieskum Európskej únie ohľadom menšín a diskriminácie (EÚ-MIDIS): Správa o hlavných výsledkoch*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/situation-roma-11-eu-member-states-survey-results-glance>.

FRA (2010), *Homofóbia, transfóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/homophobia-transphobia-and-discrimination-grounds-sexual-orientation-and-gender>.

FRA (2011), *Homofóbia, transfóbia a diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity v členských štátoch EÚ, Súhrnné závery, trendy, výzvy a sľubné metódy*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/homophobia-transphobia-and-discrimination-grounds-sexual-orientation-and-gender>.

FRA (2012a), *Situácia Rómov v 11 členských štátoch EÚ. Pohľad na výsledky prieskumu*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/eu-midis-main-results-report>.

FRA (2012b), *Prístup k spravodlivosti v prípadoch diskriminácie v EÚ: kroky k ďalšej rovnosti*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/access-justice-cases-discrimination-eu-steps-further-equality>.

FRA (2012c), *EÚ-MIDIS Údaje v strede záujmu, správa 6: Menšiny ako obeť trestných činov*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/eu-midis-data-focus-report-6-minorities-victims-crime>.

FRA (2012d), *Zviditeľňovanie trestných činov z nenávisťi v Európskej únii: uznávanie práv obetí*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/making-hate-crime-visible-european-union-acknowledging-victims-rights>.

FRA (2013), *EÚ LGBT prieskum – Prieskum Európskej únie ohľadom lesbie, gejov, bisexuálnych a transrodových osôb – Hlavné výsledky*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-main-results>.

FRA (2013), *EÚ LGBT vyhľadávač údajov prieskumu* (online), k dispozícii na: <http://fra.europa.eu/en/lgbt-survey-results>.

Ďalšie odkazy

Rada Európskej únie (2008), *Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva*, Úradný vestník L 328, 2008

Európska komisia (2010), *Stratégia účinného uplatňovania Charty základných práv Európskej únie*, KOM(2010) 573 konečné znenie, Brusel, 19. október 2010

Francúzsko, premiér (2012), *Program vládných opatrení proti násiliu a diskriminácii spáchanom z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity (Programme d'actions gouvernemental contre les violences et les discriminations commises à raison de l'orientation sexuelle ou de l'identité de genre)*, 31. október 2012, k dispozícii na: http://femmes.gouv.fr/wp-content/uploads/2012/11/violence_v5+_06-2011.pdf.

Medzinárodná komisia právnikov (ICJ) (2007), *Jogjakartské princípy – princípy použitia medzinárodných ľudských práv v súvislosti so sexuálnou orientáciou a rodovou identitou*, marec 2007, k dispozícii na: <http://www.refworld.org/docid/48244e602.html>.

Agentúra Európskej únie pre základné práva

EÚ LGBT prieskum – Prieskum Európskej únie ohľadom lesbických, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí

Pohľad na výsledky

2013 – 31 strán – 21 x 29,7 cm

ISBN 978-92-9239-173-7

digitálny identifikátor: 10.2811/37741

Veľké množstvo údajov Agentúry Európskej únie pre ľudské práva je dostupných na internete. Prístup je cez webovú stránku FRA na fra.europa.eu.

AKO ZÍSKAŤ PUBLIKÁCIE EÚ

Voľne dostupné publikácie:

- prostredníctvom kníhkupectva EÚ (<http://bookshop.europa.eu>);
- u predstaviteľov a delegácií Európskej únie. Ich kontaktné údaje môžete získať na internete (<http://ec.europa.eu>) alebo zaslaním faxu na +352 2929-42758.

Spoplatnené publikácie:

- prostredníctvom kníhkupectva EÚ (<http://bookshop.europa.eu>).

Predplatné (napr. ročné série Úradného vestníka Európskej únie a zbierky súdnych prípadov Súdneho dvora Európskej únie):

- prostredníctvom niektorého obchodného zástupcu Úradu pre vydávanie publikácií Európskej únie (http://publications.europa.eu/others/agents/index_en.htm).

Agentúra Európskej únie pre základné práva

POMÁHA, ABY ZÁKLADNÉ PRÁVA BOLI PRE KAŽDÉHO V EURÓPSKEJ ÚNII REALITOU

Z hľadiska nedostatku porovnateľných údajov ohľadom rešpektu, ochrany a dodržiavania základných práv lesieb, gejev, bisexuálnych a transrodových ľudí (LGBT), Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA) spustila v 2012 svoj online prieskum Európskej únie (EÚ) ohľadom skúseností s diskrimináciou, násilím a obťažovaním LGBT osôb. Výsledky prieskumu poskytujú cennú evidenciu o tom, ako LGBT osoby v EÚ a Chorvátsku* zažili predsudkami motivovanú diskrimináciu, násilie a obťažovanie v rôznych oblastiach života, vrátane zamestnania, vzdelávania, zdravotnej starostlivosti, bývania a iných služieb. Zistenia preukazujú, že mnohí skrývajú svoju identitu alebo sa vyhýbajú lokalitám z dôvodu strachu. Ďalší zažili diskrimináciu a dokonca násilie za to, že sú LGBT. Avšak, väčšina neoznamuje takéto prípady polícii alebo inému príslušnému orgánu. Zvýrazňovaním a analyzovaním výsledkov prieskumu táto správa spolu so sprievodnou správou EÚ LGBT prieskum – Hlavné výsledky pomôže inštitúciám EÚ a členským štátom pri identifikovaní problémov týkajúcich sa základných práv, ktorým čelia LGBT ľudia žijúci v EÚ alebo Chorvátsku*. Takýmto spôsobom môže podporiť rozvoj účinných a cielených európskych a národných právnych a politických reakcií adresovaných potrebám LGBT osôb a zabezpečiť ochranu ich základných práv.

Úrad pre publikácie

FRA – Agentúra Európskej únie pre základné práva
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko
Tel: +43 158030-0 – Fax: +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

ISBN 978-92-9239-173-7